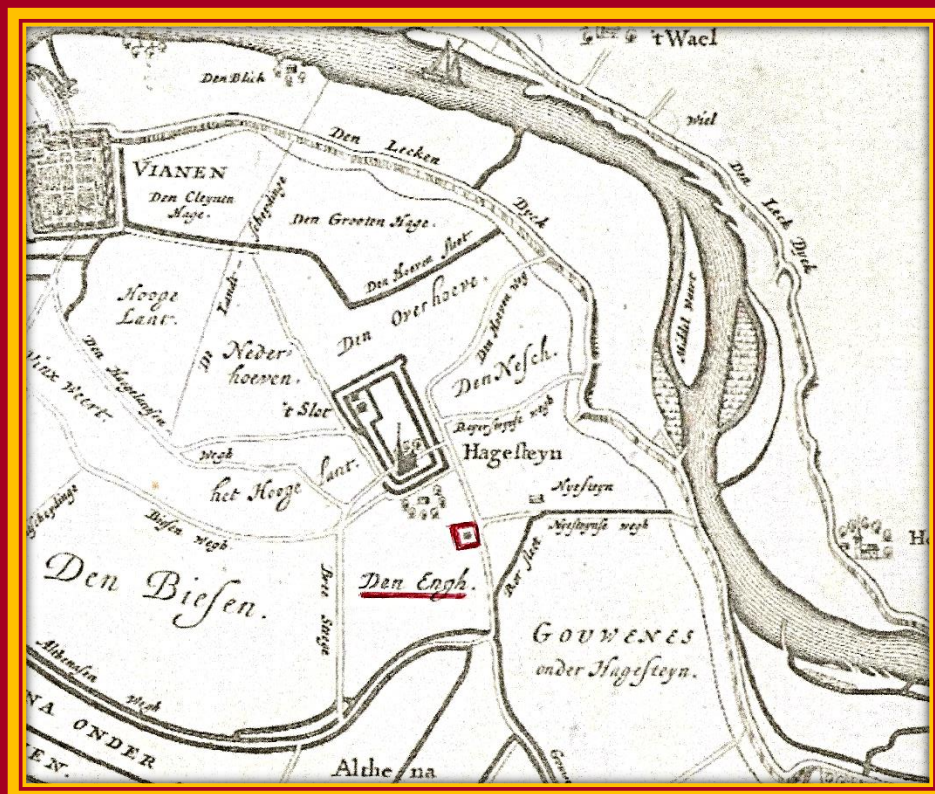

VOOROUDERS VAN VADERSKANT

10^e eeuw – 20^e eeuw

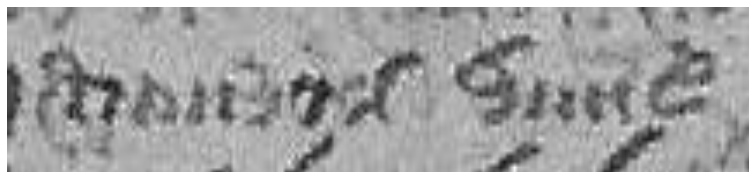
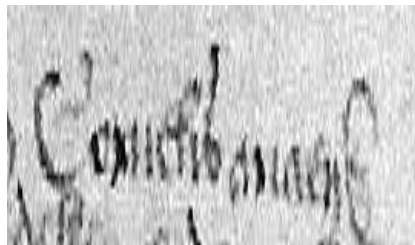
Emile den Dunnen

VOORoudERS VAN VADERSKANT

VOOROUDERS VAN VADERSKANT

10e eeuw – 20e eeuw

Emile den Dunnen

Met dank aan mijn lieve Renée voor haar immer geduldige hulp
en ondersteuning
en aan Manon voor haar weer creatieve meelezen en bijstand

29 april 2020

Op de omslag een kaartfragment met daarop onder Hagestein het *den Eng* dat in de tweede helft van de tiende eeuw werd ontgonnen en rond het jaar duizend in gebruik genomen.

Waarbij de woning aan de driesprong op de grens ervan in handen kwam van onze voorouders, en later als het “Oude Dunnunshuis” tot 1680 in de familie bleef.

Op de pagina aan ommezijde staat het *Cornelis Adriaens* en *alias den Dune* uit de handgeschreven pachtbrief van 12 februari 1546, met daarin de voorwaarden die golden voor zijn pacht van twee mergen (± twee hectaren) grond.

INHOUD

INLEIDING	1
DE EERSTE ELF GENERATIES DEN DUNNEN	3
Inleiding	5
Voorgeschiedenis	7
<i>De generaties een tot zeven</i>	8
De vroege bewoners van de Eng (1390-1600)	9
<i>De generaties acht tot tien</i>	16
Latere Engbewoners en Dorpsbewoners (1600 -1732)	17
<i>De generatie 11</i>	26
Kooikers in Hoornaar en Hardinxveld (1669 – 1810)	27
DE GENERATIES DEN DUNNEN TWAALF TOT VIJFTIEN	31
Inleiding	33
<i>Voorouders en gezin van Bram (Abraham) van Drimmelen</i>	33
Twaalfde generatie: Jan en Catrien (1770 – 1848)	34
Dertiende generatie: Bram en Cornelia (1826 – 1888)	48
Veertiende generatie: Jan en Henrica (1829 – 1916)	50
Vijftiende generatie: Bas en Francien (1856 – 1936)	55
Weduwe Francien (1918 - 1936)	69
VOOROUDERS VAN DRIMMELEN	73
Inleiding	74
Voorgeschiedenis	75
<i>Tien Generaties 1480 - 1789</i>	76
De Voorouders in Oud Drimmelen (1430 -1663)	77
Vier Van Drimmelens in Drimmelen (1663 – 1777)	82
BIJLAGEN	83
De Pachtbrief van Cornelis Adriaens	84
De afstamming van Francine den Haan	87

De cursief gedrukte verwijzingen hebben betrekking op stamboomschema's

INLEIDING

Adriaen was zijn naam. De eerste van de vijftien generaties den Dunnen waarvan ik vertellen ga. Met daarin een zo belangwekkende inbreng van vrouwelijke kant dat ik ook de tot 1500 terug gedocumenteerde Van Drimmelen bespreek. Maar Adriaen reikte verder terug, tot 1390. Allemaal leefden zij tot diep in de negentiende eeuw in een nauwe strook tussen onze grote rivieren, als respectabele inwoners van eenvoudige dorpjes dicht bij het einde daarvan, waar de zee regelmatig voor overstroming kon zorgen.

Onze eigen lijn begint in de gemeente Hagestein, aan de Lek bij Vianen waarlangs nu de A27 loopt. De eerste zeven generaties woonden er buiten het dorp, op een plek waar zij al in de tiende eeuw moeten zijn aangekomen, en in een mooi onderkomen dat zij dankten aan het profijtelijke beroep van belastinginner. Daarna vestigden zij zich in het dorp, om dan weer zuidwaarts te trouwen en op de noordoever van de Biesbos te belanden, in Hardinxveld. Waarmee ik het eerste deel van mijn verhaal beëindig. Het volgende deel begint met Jan den Dunnen, die in Hardinxveld werd geboren als twaalfde generatie, en als knechtje in dienst kwam bij zalmvisser Bram van Drimmelen op de zuidoever van de Biesbos. Over hoe het tot zijn trouwen kwam met diens oudste dochter, en de opvolging door Jan in de lange lijn van diens voorouders. Zoon en kleinzoon van Jan volgden hem op in Drimmelen, maar de stand van de zalm liep zo sterk terug dat de kleinzoon ander werk moest gaan zoeken. Dan heb ik het al over mijn overgrootvader, waarna dit tweede deel eindigt met het verhaal van mijn grootouders. Die in Werkendam begonnen en veel tegenslag te verwerken kregen.

In het derde deel vertel ik hoe onze voorouders Van Drimmelen al in de dertiende eeuw naar deze regio kwamen, toen daar de grote polder werd aangelegd die door de *St Elisabeths vloed* van 1421 zou veranderen in de grote watervlakte die de Biesbos ging worden. Waaruit toen het eerst bekende dorp Drimmelen naar een veilige plek op de zuidoever werd verplaatst, en vanwaar de zalmvissers later nog eens dichter naar de waterkant trokken. Naar een vestiging zonder naam nog, zodat Bram's voorvader zich daar Van Drimmelen ging noemen. En bleef noemen toen de nieuwe stek het derde dorp Drimmelen werd.

* *
*

Met het graven naar onze afstamming was ik al vroeg begonnen. En kon in 1981 aan mijn oom Cor vertellen dat hij naamgenoot was van de Cornelis van rond 1600 die ik toen als vroegste had gevonden. Maar daarna ging ik voorrang geven aan ander werk. Achteraf gezien maar gelukkig, want nu kreeg ik er gegevens bij voor twee eeuwen extra, die Hagestein-onderzoeker Freek van Toor wist te verzamelen uit het vele intussen nieuw beschikbaar gekomen materiaal. En ze aan mij doorgaf om er voor dit onderdeel een reconstructie van te maken. Zoals ik dat ook voor de andere delen van mijn verhaal heb gedaan, in combinatie met historische achtergronden om het wat tot leven te brengen.

Bij dat reconstrueren puzzel ik net zo lang tot alle beschikbare stukjes in elkaar passen. Maar er blijven natuurlijk onzekerheden over, zeker als het om heel ver terug gaat. Om mijn verhaal leesbaar te houden presenteer ik het echter zonder al te veel voorbehouden. En om het niet oeverloos lang te maken blijf ik als regel zo veel en dicht mogelijk bij onze eigen den Dunnen-lijn en heb ik uit de overvloed aan materiaal waarover ik beschik ook verder veel gegevens weggelaten. Ook van illustraties, waaronder zich helaas geen enkele foto of andere afbeelding van een voorouder bevindt.

Behalve aan Freek van Toor ben ik voor het verzamelen van gegevens veel dank verschuldigd aan Drimmelen-kenner Louis van Suylekom, aan Biesbos- en Werkendam-kenner Valentine Wikaart, en *last but not least* aan mijn vriend Henk Beers, die hielp om de Den Dunnens vanaf 1390 in kaart te brengen en de website ontwierp en onderhield waarop dat zichtbaar is. Waarop ook de afstammingen Ohmstede en Smolders staan, en mijn publicatie *Onze Smolders Afkomst* van 2012.

Ter oriëntatie vermeld ik nog dat de naam Dunne, met of zonder “n” er achter en met of zonder “de” of “den” er voor, door de eeuwen heen veelvuldig voorkwam ter aanduiding van iemands magere figuur. Maar zelden als toevoeging behouden bleef bij de gebruikelijke naamgeving zoals bij ons, waar de toevoeging *alias den Dune* - voor het eerst in een akte van 1546 aangetroffen voor Cornelis Adriaens - zich vast zette als *den Dunnen*. Soms nog slordig gespeld, maar daar ga ik voor het gemak aan voorbij, zoals ik ook steeds maar één versie hanteer bij voornamen. Het zou mij, tot besluit, niet verbazen als deze Cornelis Adriaens den Dunnen de stamvader is van alle hedendaagse den Dunnens. Want veel naamdragers staan er niet geregistreerd. Vier eeuwen na hem, in 1947, waren het er slechts 457, en 586 rond 1960. Latere gegevens zijn helaas niet voorhanden.

DE EERSTE ELF GENERATIES DEN DUNNEN

1390-1770

HAGESTEIN

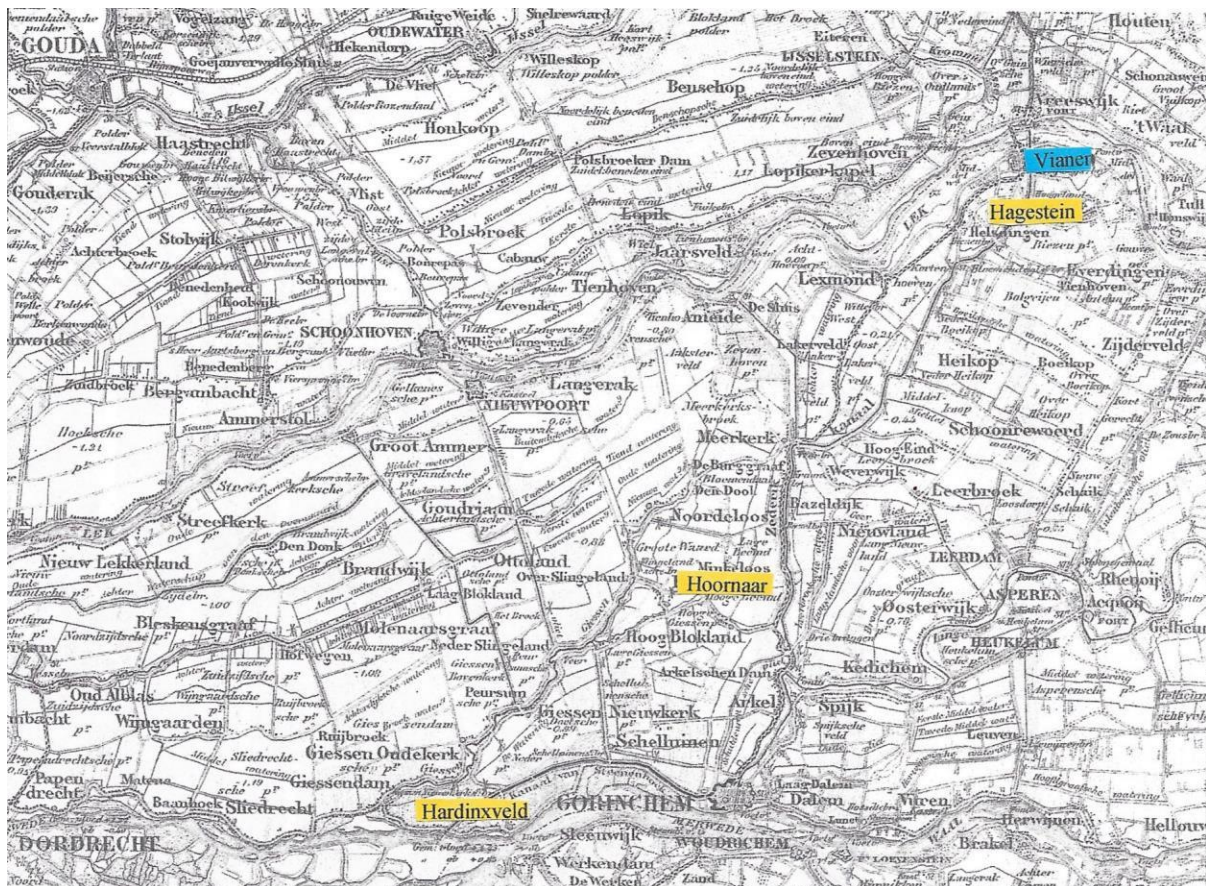
1390 -1732

HOORNAAR

1732-1769

HARDINXVELD

1770-1788

Kaart uit de topografische atlas van Nederland van 1868.

Na negen generaties in Hagestein, dat na 1405 overvleugeld ging worden werd door Vianen (blauw) vertrok de tiende generatie naar Hoornaar en de elfde generatie naar Hardinxveld, waar in 1770 Jan den Dunnen werd geboren.

Inleiding

Gelukkig toeval bracht Freek van Toor op mijn pad. Zijn moeder was een den Dunnen geweest, en hij meldde gegevens die veel verder terug gingen dan in de stamboom op mijn website. Hij is een heel kundig zoeker en we spraken af dat hij verdere Hagestein-gegevens zou aandragen, en dat ik er reconstructies van zou bouwen. Waarbij mijn ontdekking hielp dat de familie voor het toekennen van voornamen een vaste regel hanteerde: de eerste zoon vernoemen naar vaders vader, de tweede zoon naar moeders vader, de derde zoon naar de eigen vader. En hetzelfde patroon bij de dochters, met daarna pas andere namen. Hier werd zelfs de hand aan gehouden door ouders met vaders die dezelfde voornaam droegen. Zoals gebeurde bij de aangetrouwde familie Heymerick, waarvoor het geboortjaar 1460 van hun eersteling Ouden Jan boven tafel kwam – de tweede zoon werd Jongen Jan - alsmede diens testament waaruit de samenstelling van het ouderlijke gezin en andere informatie viel af te leiden. Essentiële steun voor de vroegste reconstructie.

Uiteindelijk kon ik tot zeven “nieuwe” generaties van vóór 1600 komen. Alle zeven de voortzetters van een familiebedrijf dat profijtelijk werkzaam was als belastingininner en verpachter van agrarische gronden, en steeds placht over te gaan op de oudste zoon. Die dan de andere kinderen moest compenseren voor de waarde ervan, waarvoor steeds een hoeveelheid gouden munten werd apart gezet. Dat kon tot een ruime bedeling leiden, doordat ongelukken en de veelheid aan kindersterfte, ziektes en epidemieën in deze tijden het kindertal sterk konden drukken. En door het ontbreken van opvolgers in de mannelijke lijn zelfs tot verkoop konden nopen, zoals bij ons in 1684 het geval zou worden.

Het wel en wee van negen generaties den Dunnen in Hagestein zorgt voor het leeuwendeel van dit hoofdstuk. Ook dankzij veel nieuw materiaal van Freek voor de jaren na 1600, waarmee ik hetgeen ik al bezat fijn kon aanvullen. En mijn goede vriend Henk Beers kon voorzien van alle nieuwe gegevens om de stamboom terug te werken tot 1390. En het Hagesteinse familiegebeuren kon laten doorlopen tot 1732, het jaar waarin de zoon waar *wij* van afstammen uit het dorp vertrok naar Hoornaar. Het bevat dan ook veel belangwekkends, al blijft helaas het inzicht in de omvang van het grondbezit gebrekkig.

Van de tiende en elfde generatie heb ik maar weinig materiaal. Daar zal meer over te vinden zijn, maar dat laat ik over aan eventueel geïnteresseerde opvolgers. En zoals ik eerder al aangaf stop ik bij de geboorte in 1770 van kleinzoon Jan in Hardinxveld. De twaalfde in onze afstammingsreeks.

Tenslotte: de historische achtergronden behandel ik slechts summier. Zij krijgen hier en daar nog aanvulling in het laatste deel, over de voorouders in Drimmelen.

Voorgeschiedenis

Rond 950 werd begonnen met de eerste ontginning. Van het zanderige gebied van Hagestein dat de naam *Eng* zou krijgen, een oude naam voor bouwlandcomplex. Dat kon al zo vroeg dankzij de ligging van 2 à 3 m boven NAP, anders dan de daar beneden liggende veengrond in de rest van het gebied, die pas vanaf de twaalfde eeuw kon worden aangepakt. Het initiatief ging uit van de beheerders van de wereldlijke bezittingen van de Bisschop van Utrecht, die het gebied in 944 van de Duitse keizer Otto I in leen had verkregen. Zij lokten er horige (=onvrije) boeren naar toe met de toezegging dat ze er als vrije boer op een eigen perceel land konden gaan wonen. Percelen die toen nog vierkant waren, en vier hectare groot, in plaats van de latere langgerekte en grotere stroken in het veengebied.

Rond het jaar 1000 kwam de ontginning gereed. Waarop één boer door de eigenaren werd aangesteld om voor hen van de andere boeren de pacht te gaan innen, met behoud van ruim voldoende daarvan om dat werk naar behoren te doen. De keuze viel op de bewoner van het perceel dat het beste bereikbaar was, aan een driesprong in de verbindingsweg met Everdingen, en dat was het terrein dat door onze voorouders vanaf 1390 aantoonbaar werd bewoond. Wat de mogelijkheid geeft om aan te nemen – zoals ik maar al te graag doe – dat hun voorzaten hebben behoord tot de ondernemende groep die de kans greep om vrije boer te worden, en dat zij vanaf het prille begin de pachtinning in handen kregen.

De ontginningen werden geleidelijk aan vanuit de oostelijk gelegen Eng naar het westen uitgebreid - waar later ook het opkomende Vianen actief werd – waardoor er ook daar belastinginnners kwamen. Die bij het vrijvallen van percelen, door uitsterving van bewoners of anderszins, de pacht daarop zelf poogden te verwerven. Want meer grond was meer profijt. Met als gevolg dat zij over verspreid liggende gronden kwamen te beschikken, ook onze voorouders.

Hagestein raakte op den duur bij Vianen achterop. Dat kwam in Hollandse handen, groeide en bloeide en kreeg in 1335 stadsrechten, terwijl een opgang in het eigen dorp uitbleef. Totdat het werd ingenomen door een Heer van Arkel die zijn macht vanuit Gorkum noordwaarts uitbreidde, en het omvormde tot een sterke vesting, die in 1382 ook stadsrechten kreeg. Maar dat was van korte vreugd. Want het kwam in 1405 tot een belegering, waarvan ik alvast vermeld dat de aanvallers een cordon aanlegden, van een vijftal onderling verbonden sterktes aan de toegangswegen, om de aanvoer van voedsel te kunnen verhinderen en uitvallen door de bezetting af te slaan. “Ons” huis aan de Eng kreeg een militaire bezetting, en werd uitgebouwd tot een kleine sterkte omringd door een gracht om het beter te kunnen verdedigen. Onze vroegst gevonden voorvader maakte het mee.

De generaties een tot zeven

De vroege den Dunnens op de Eng

- ± 1390 - ???? **Adriaen** NN
 (1) huwt ± 1420 een onbekende

- (2) **Dirck Adriaens** van ± 1425 en NN Adriaens van ± 1428

- ± 1425 - ???? Dirck Adriaens
 huwt ± 1455 een onbekende van ± 1430

- (3) Kinderen waaronder **Adriaen** van ± 1460 - ±1535

- ± 1460 - > 1535 Adriaen Dircksz.
 huwt ± 1485 Cornelia (Neelken) Heymericks **1462** - ±1494

- (4)
Dirck	Heimert	Ariaen	Nelken	Cornelis	Dirck (2)
± 1486	± 1488	± 1489	± 1491	± 1493	± 1494
jong overleden				1557	< 1547
- ± 1493 - 1557 Cornelis Adriaens den Dunnen
 huwt ± 1520 Jantien Jansz ± 1500 - **±1530**

- (5)
Adriaen	Jan	Cornelia	Cornelis	Dirck	Jan (2)
± 1521	± 1524	± 1525	± 1526	± 1528	± 1530
?????	±1529	> 1577	± 1575	± 1590	?????
- ±1528 - ±1590 Dirck Cornelis den Dunnen
 huwt **1556** Elisabeth Claesse van ± 1536

- (6)
Cornelis	Jantien	Claes	Dirck	Jan	Claes (2)
± 1558	± 1559	± 1561	± 1562	± 1565	± 1567
± 1640	?????	± 1567	± 1641	>1626	> 1626
- ±1558- ± 1640 Cornelis Dircks den Dunnen
 huwt ± 1590 Theuntgen Weijns ± 1565 - ± 1604

- (7)
Elisabeth	Dirck	Weijn	Cornelis	Jan	Claes	Maria
± 1592	± 1594	±1596	± 1598	± 1600	± 1602	±1604
< 1641	> 1667	<1641	28-04-1671	> 1671	> 1657	± 1633

Toelichting: de in blauw aangegeven data zijn precies of nauwkeurig op een jaar. De overige berusten op raming.

De vroege bewoners van de Eng (1390-1600)

Adriaen en Dirck

Adriaan maakte Hagestein mee als een fiere vestingstad-met-kasteel, met een sterke bezetting, die de scheepvaart op de Lek controleerde en het nabije Vianen in bedwang hield. Waarmee de Arkels echter hun hand overspeelden, en de Graaf van Holland zagen optrekken tegen hun stad Gorkum – die hij verwoestte – om vervolgens samen met de Bisschop van Utrecht in 1405 Hagestein te gaan belegeren. Dat zich na acht maanden uitgehongerd moest overgeven.

De stad werd met de grond gelijk gemaakt, en gereduceerd tot een dorp binnen aarden wallen waarvan de vestingmuren waren verdwenen, en waar veel meer plaats was dan het restant van de oorspronkelijke bewoners nodig had. Zodat er een grote lege ruimte overbleef nadat kerk en rechthuis en woningen herbouwd waren. Het was weer een klein middeleeuws dorp ten zuidoosten van Vianen, met gemeentegronden die westwaarts, onder Vianen door, doorliepen tot aan de Lek.

Maar de kwetsbaarheid waarin het altijd had verkeerd door haar ligging in het grensgebied tussen de graven van Holland en de Bisschoppen van Utrecht was voorbij. Die vorsten waren trouwe vazallen van de keizers van het grote Duitse Rijk, maar ook steeds bezig om hun eigen gebied gewapenderhand te vergroten of door profijtelijke huwelijken – behalve natuurlijk de bisschoppen – te versterken. Waarbij je door het beginsel dat iedere bezitter de “van God gegeven” heerser was, vanzelf ook de zeggenschap kreeg over de gebieden die zo’n huwelijk aanbracht. De strijd om bezit was met regelmaat ook tussen de twee onderling gevoerd, maar nu had graaf Willem VI laten vastleggen dat Hagestein, als dank voor de steun van bisschop Frederik bij het beleg, voortaan een onvervreemdbaar deel van het bisdom Utrecht zou zijn.

Ook het gebied buiten het dorp was gehavend, want de aanvallers waren niet zachtzinnig geweest. Op de Eng moest heel wat worden schoongemaakt en hersteld, ook aan het er omheen liggende terrein, en daar deed Adriaen volop aan mee. Zodat hij bij zijn huwelijk omstreeks 1415 de erfgenaam werd van dat weer mooie huis-met-gracht dat later bekend zou raken als het *ouden Dunnunshuis*, en voldoende imposant was om apart op een vroege landkaart te worden aangegeven. Maar waarin na zijn zoon Dirck de voortplanting in een hachelijke fase belandde.

Adriaen en Cornelis

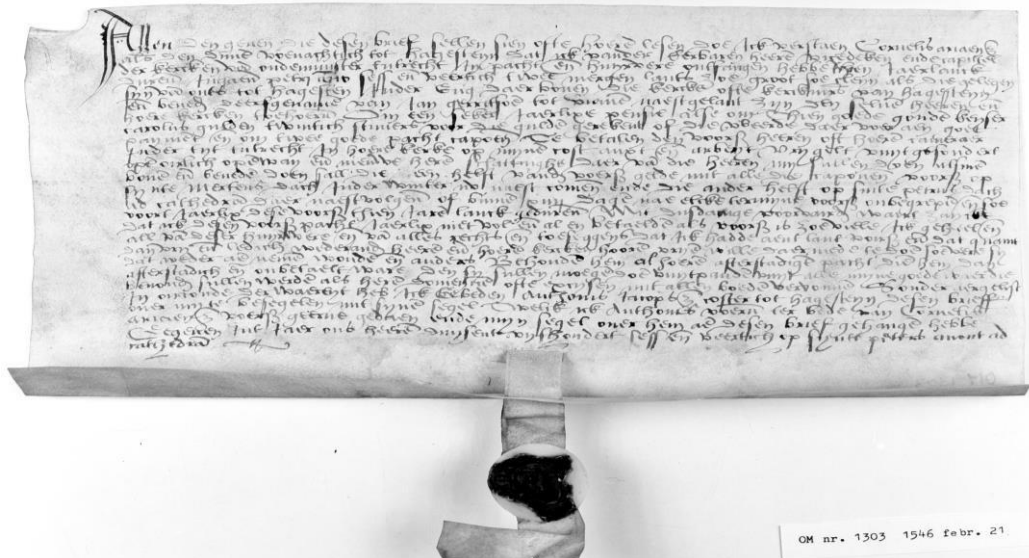
Kleinzoon Adriaen trouwde Neelken Heymericks, dochter van de belastinginners-familie in het dorp, waar haar broers regelmatig optraden als schepen, d.w.z. lid van het gemeentelijke bestuurscollege dat ressorteerde onder de schout en waarin telkens voor twee jaar een aantal inwoners benoemd werd. Terwijl haar ouders naast twee van de kerk gepachte hofsteden-met-land aan de *stadvest*, en andere percelen binnen de *heerlijkheit Hagestein*, ook gronden daarbuiten bezaten. Verder weg nog dan in het zuidoostelijke liggende Everdingen, waar Adriaen en zijn voorvaderen eveneens grond bezaten. En ook zelf wijd en zijd zullen hebben uitgekeken naar nog verderaf gelegen - en wellicht door hen benutte - investeringskansen.

Neelken was tweede kind en oudste dochter in een gezin van acht kinderen, vlak na haar broer Ouden Jan – ik preludeerde al op hem - met wie zij een hechte band had. Haar roepnaam

thuis was het grappige Haes, wat in onze lijn vervangen werd door Neelken, maar door haar jongste zoon Dirck zou worden bewaard in de voornaam Haesgen.

Een gunstig huwelijk dus, en nogal vruchtbaar ook, want ze kregen zes kinderen in acht jaar. Maar het kreeg een tragisch verloop door een vroeg overlijden van de oudste vier kinderen, waarvan enkele omstreeks moeder Neelken's laatste bevalling, aan een besmettelijke ziekte zoals pest of cholera waar zij ook zelf aan bezweek. Alleen Cornelis en Dirck bleven over.

Voor zover bekend is Adriaen niet hertrouwd. Er zal een verzorgster, misschien een inwonende vrouwelijke hulp zijn genomen voor de twee overgebleven peuters. Die van de ziekte in huis wel een tik mee hadden gekregen, want Cornelis bleef een mager manneke, eerder aangeroepen met "hé dunne" dan met "hé Cor". Wat zich zo vast zette dat hij later in documenten als *Cornelis Adriaens alias DEN DUNNEN* werd aangeduid. Onze eerste den Dunnen! Wiens achternaam zonder *alias* gehandhaafd zou blijven.

Als je goed kijkt zie je eind eerste en begin tweede regel *Cornelis Adriaens* en *alias den Dune*

Deze Cornelis, nu de oudste, erfde huis en bedrijf. Wat placht te gebeuren na een al vroeg begonnen opleiding in het zakelijke beheer en de exploitatie ervan, in het leren beoordelen van hoeven en gronden die vrij kwamen voor overname, en in de administratie en het omgaan met de belastinginning. De overdracht zelf vond dan veelal plaats rond het moment waarop de opvolger ging trouwen. Dat was in dit geval rond 1520, toen zijn vader tegen de zestig liep en zichzelf tegen de dertig. Maar ook zijn huwelijk werd zwaar getroffen, erger nog dan dat van zijn vader. Van zijn vijf zonen en één dochter kwamen vier jongens te overlijden vóórdat zijn enig overgebleven zoon Dirck rond 1556 het bedrijf van hem kon overnemen. En ook bij hem overleed zijn vrouw— een Jantien waarvan ik alleen de naam weet - eer ze tien jaar getrouwd waren, en voordat ze dertig was. In haar laatste kraambed, of kort daarna.

Het drama pakte hard aan. Bij vader Adriaen, die een herhaling van zijn eigen droeve ervaring moest meemaken. En bij Cornelis zelf, die zich in toenemende mate ook zorgen ging maken over de dreiging van een volledig gaan ontbreken van een mannelijke erfgenaam. Voor het bedrijf waarvan uit de eerste vermeldingen blijkt dat de bezitting vier *mergen* (=hectaren) omvatte aan een *driesprong in den Engh*, gesierd door een *huis met singel* (=gracht). En dat daarnaast ook nog over zestien hectaren andere grond beschikte. Alles in doorlopende pacht

van de kerken van Hagestein en Everdingen, zoals dat veelvuldig voorkwam. Want de kerken kregen van oudsher behalve rijke versieringen van hun interieur ook veel percelen grond geschonken, om te bidden voor het zielenheil van hun vermogende schenkers en zelf te kunnen leven van de opbrengst. Waarvan altijd een deel in natura aan de pastoor moest worden betaald, onder meer met de Kerst *een goede vetten kapoen*, een gecastreerde, speciaal vetgemeste haan en een gezochte lekkernij. De “papen” aten er goed van!

Eind jaren vijftienveertig had Cornelis dus, behalve zijn dochter Cornelia, alleen nog die *zoon* Dirck van rond de twintig. Terwijl zijn jongere *broer* Dirck gestorven was zonder een zoon na te laten. Een zo precaire situatie dat hij voor de zekerheid besloot tot een tweede huwelijk. Met een vrouw waarvan ik alleen weet dat zij hem na 1550 een jongetje baarde met de naam Heijmerick. Welke naam was ingegeven door zijn oom Ouden Jan Heymericks, die achtentachtig was geworden, en Cornelis in genoemd jaar tien gouden carolusguldens had nagelaten. Bij testament, waarin hij voor de overdracht van zijn eigen bedrijf een bedrag van 300 guldens had opgevoerd – bijna gelijk aan de waarde van zes mooie woningen – en dat naar eigen voorkeur verdeeld onder zijn vele erfgenamen.

Bij dat ene zoontje is het gebleven, al dan niet bewust omdat zoon Dirck verkering kreeg. En Cornelis toen, vooruitlopend op diens huwelijk in 1556, een overdracht van het familiebedrijf ging voorbereiden die met zorgvuldig overwogen voorwaarden was omkleed. En een prijskaartje meekreeg van 500 carolusguldens, royaal meer dan dat van Ouden Jan, en wel aangevend dat de familie in goeden doen was. Als eerste voorwaarde stond genoteerd: *voor zichzelf en zijn erfgenamen, zolang hij en zijn vrouw leven, jaarlijks een goeden ton appels bedingend*. Want inderdaad, er was een *bomgaard* bij het huis. De den Dunnens waren dan wel *landbezitters*, maar geen *landheren*. Zij hadden op hun vier hectaren grond weinig of geen siertuin, maar wel ook nog een moestuin, *peerden, koyen, schapen, en vercken*, en een *velt* met *coorn*. Alsmede een *schuer* voor opslag en eenvoudige huisvesting voor personeel.

Van de appels genoot Cornelis echter maar één keer, en hij moet dat voorvoeld hebben. Want hij had ook bepaald dat al in het volgende jaar, in 1557, een tweede voorwaarde in werking zou moeten treden: het vijf jaar lang betalen van vijfenzeventig gulden aan de kerk voor het op *Sinte Jans* dag (= 24 juni; wellicht zijn geboortedag) laten opdragen van telkens drie missen voor zijn zielenheil. En één mis in het zesde jaar, om een bedrag van vierhonderd gulden rond te maken.

En om te voorzien in het onverhoopte geval dat toch nog al zijn mannelijke nazaten zouden komen te overlijden, bestemde hij een heel precies aangeduide mannelijke verwant - van wie hij wist dat die geletterd was en bekwaam om het bedrijf te leiden - tot degene aan wie zijn bedrijf alsdan zou moeten toevallen. Dat was de verwant wiens afstamming duidelijk maakte dat grootvader Dirck naast Adriaen nog een andere zoon met nazaten had in Hagestein, die geen achternaam droegen, maar als familie vertrouwd waren, zoals dat voor de hand lag in de kleine gemeenschap waar iedereen elkaar kende.

Tenslotte legde hij Dirck een uitgewerkte zorgplicht op voor diens halfbroertje Heijmerick. Hij moest jaarlijks honderd gulden apart leggen voor het *onderhout in cost en cleden* van hem, en hem *mede te schole houden gaen als dat hij wel sal conne lesen en schrijven*.

Alles overziende komt onze “stamvader den Dunnen” naar voren als een wel bijzondere man. Niet ouder geworden dan rond zestig jaar, wist hij met kracht van geest boven zijn lichamelijke zwakte uit te stijgen. Groeide hij uit tot een ontwikkeld man, die met zorgvuldig

gebruik van zijn lees- en schrijfkunst tot zorgzame en bedachtzame regelingen kwam. Daarbij steunend op een goed en vast geloof, en een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor het wel en wee van zijn familie.

Ondertussen in de buitenwereld

De macht in onze streken was geleidelijk in handen gekomen van de Habsburgers uit het Oostenrijkse deel van het Duitse keizerrijk, die in de vijftiende eeuw een groot aantal zeer profijtelijke huwelijken wisten te sluiten. Die Spanje en Portugal in handen kregen, wat na de ontdekking van Amerika in 1492 veel goud en zilver opleverde. En nuttig was om je te laten benoemen tot Duits keizer door het college van Duitse “keurvorsten” dat daar over besliste. Ook verwierven ze de toen al begeerlijk rijke Lage Landen. En gingen zelfs wonen in Gent, waar in 1500 de latere Karel V werd geboren. Die hof ging houden in Brussel, na zijn benoeming tot keizer in 1515.

Kort daarop – vanaf 1521 – ging onder invloed van Luther een deel van de talrijke Duitse vorsten over tot het protestantisme. Hun eigen bevolking daartoe ook verplichtend, als onderdeel van hun aloude *van God gegeven* gezag. Daar kon Karel in Duitsland niet veel tegen doen, maar elders in zijn gebieden trad hij steeds feller op tegen die afvalligheid. Want als keizer was hij gekroond door de paus, vorst geworden van het “Heilige Roomse Rijk”, en diende hij te zorgen dat overal het rooms-katholieke geloof in stand bleef. Hoezeer dat ook door liederlijk gedrag tot in de hoogste geestelijke kringen in opspraak was gekomen, en besmeurd was geraakt door de verkoop van “aflaten” – die de gelovigen al naar het bedrag een langere vrijstelling van het verblijf in het akelige vagevuur beloofden – ten behoeve van een steeds luisterrijker verfraaiing van Rome.

Inmiddels was de oudste zoon van een protestants geworden Duitse graaf, de in 1533 geboren Willem van Nassau, dankzij een vererving door gebrek aan opvolging, de prins geworden van het onafhankelijke Franse Orange. Wat hem dankzij veel Nassau-familiebezit rond Breda tot de voornaamste edelman in de Lage Landen maakte. Zodat Karel het verstandig vond hem voor een katholieke opvoeding op te nemen aan zijn hof in Brussel, waar de begaafde Willem zich opwerkte tot zijn voornaamste raadgever. Maar ook een tolerante. Die vergeefs aandrang op matiging van de geloofsvervolging in onze Lage Landen, waar het protestantisme eveneens vroeg aanhang had gekregen. En waar de geloofsvervolging na 1547 plaats kon vinden in al onze gebieden nadat Karel als laatste het hertogdom Gelre had veroverd. Met hulp van de bisschop van Utrecht, wat veel geld had gekost. Er waren hoge lasten opgelegd, waardoor een groep inwoners van Hagestein om uitstel van lopende betalingsverplichtingen had moeten vragen.

In 1555 trad Karel V af, waarna zijn religieus nóg fellere zoon op de Duitse keizerskroon geen kans meer had. Als Philips II volgde hij zijn vader op in Spanje, waar hij ook zelf ging wonen. En Willem van Oranje aanstelde tot stadhouder van de eveneens door hem geërfde Zeventien Provinciën van de Lage Landen. Maar daar tevens de bekwame veldheer Alva heen stuurde om iedere afvalligheid van het geloof met gruwelharde hand te onderdrukken.

Hagestein was in overgrote meerderheid goed katholiek, en er had nooit vervolging plaats gevonden. Het kende ook nog geen problemen nadat in 1568 de Tachtigjarige Oorlog was begonnen, dankzij een door beide strijdende partijen gehanteerde afspraak om de dorpen en oogsten ongemoeid te laten, want er werd in de oorlog veel “heen en weer” gevochten. Maar het kreeg wel op geloofsgebied te maken met onprettige veranderingen, nadat de gezamenlijke Staten van onze noordelijke Zeven Provinciën zich in 1581 met een *Plakkaat*

van Verlatinghe hadden losgemaakt van hun Koning van Spanje, en verder gingen als Republiek. Met vrijheid van geloof in het vaandel maar het protestantisme als officieel geloof. En met prins Maurits, de zoon van de in 1584 vermoorde prins Willem van Oranje, als geniale legeraanvoerder. Al in 1588 had hij de provincies Zeeland, Holland (Noord+Zuid) en Utrecht vrij. Die zich in hoog tempo begonnen te ontwikkelen, met hulp van tienduizenden rijke handelaren en industriëlen van gereformeerde huize die uit het door Spanje veroverde Antwerpen naar (vooral) Amsterdam waren gevlucht. En ook dankzij Filips II zelf, die Engeland aanviel waar zijn enorme vloot – de Armada – gedecimeerd werd, en bovendien oorlog zocht met Frankrijk waarvoor hij troepen onttrok aan de zuidelijke provincies. Zodat zijn financiële middelen uitgeput raakten. Terwijl inmiddels de Hollanders en Zeeuwen een enorme, moderne vloot bouwden, waarmee zij een grootmacht van de wereldzeeën werden, en lucratieve handel dreven.

Met het toekennen van geloofsvrijheid waren de gereformeerde machthebbers van de Republiek heel wat toleranter dan hun katholieke voorgangers waren geweest, maar verder gingen ze niet. Alle katholieke kerken en kloosters werden onteigend, evenals de scholen en openbare gebouwen, en alle uiterlijk geloofsvertoon werd verboden. Geen processies meer of zichtbaar met kerkboeken en rozenkransen over straat lopen. Alleen nog samenkomen in schuilkerken die van buiten niet als kerk herkenbaar mochten zijn, die geen klok mochten luiden en waarvan het gezang buiten niet hoorbaar mocht wezen. Ook werden katholieken niet toegelaten tot de hoogste bestuurslagen, werden schoolmeesters vervangen, en priesters geweerd.

Streng optreden tegen geloofsvertoon behoorde overigens nogal tot de uitzondering. Zoals in Amsterdam met zijn grote aantallen eigen en uit Antwerpen gevluchte gereformeerden. Evenals elders overtraden daar priesters – die in grote getale vanuit de zuidelijke, Spaans en katholiek gebleven Provincies naar het noorden werden gestuurd – nogal eens de regels als zij gehaast naar een stervende toe moesten. Wat kon leiden tot gevangenschap. Maar daar konden ze dan voor veel geld uit worden vrijgekocht om vervolgens de stad te worden uitgezet. De kooplieden-bestuurders waren tenslotte wel zakenmensen. Zoals zij ook voor jaarlijks grote sommen geld vergunningen afgaven voor het stichten en gebruiken van schuilkerken. Elders echter – en later ook in Amsterdam – ging het als regel gemoedelijker toe. Zeker in kleine dorpjes met een grote katholieke meerderheid zoals Hagestein, waar de gereformeerden vrijwel ongemoeid waren gelaten, en nu ook van hun kant gematigd optraden. Maar de nieuwe situatie gaf desondanks ook daar de katholieken veel te slikken.

Dirck en Cornelis

Dirck legde zelf vast dat hij stiefbroertje Heymerick 250 *keyser carolus guldens* schuldig bleef vanwege zijn verkrijging van het familiebedrijf, en dat hij zijn inmiddels getrouwde zuster Cornelia daar al eenzelfde bedrag voor had uitgekeerd. Zonder probleem. Wat tezamen met de diverse uitgaven die hij al voor zijn vader had moeten doen, wel aantoonde dat het bedrijf flink ruime reserves bezat.

Hij trouwde met Elisabeth Claesse – over wie ik ook weer geen verdere gegevens heb – bij wie hij zes kinderen kreeg. Waarvan opnieuw één dochter. En waarvan hij slechts één van zijn vijf zonen verloor. Bij hem dus geen probleem van opvolging. En ook geen problemen met het geloof, dankzij het geringe aandeel van de gereformeerden in de nauw verweven gemeente van nog altijd minder dan driehonderd zielen. Die de confrontatie niet zochten. Niet hadden meegedaan aan de beeldenstorm bij het ingaan van de tachtigjarige oorlog, en de katholieken ongemoeid lieten bij het herstel van de kerk nadat die door fanatiek

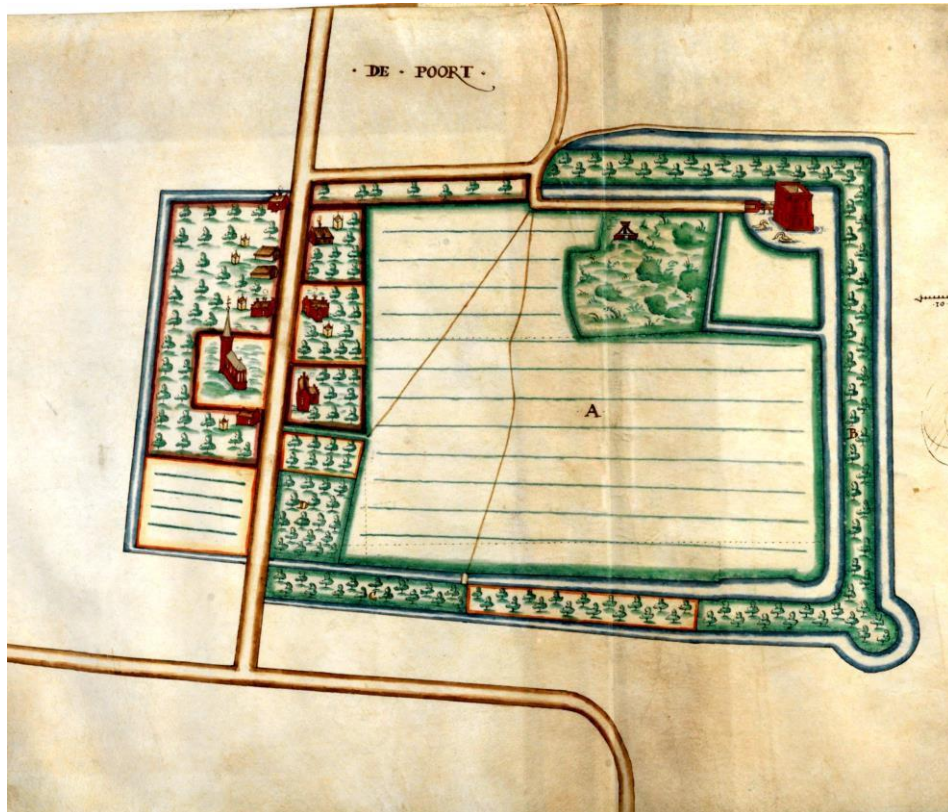

gereformeerden van elders "eventjes" was beschadigd. En die accepteerden dat de populaire oude pastoor er gewoon gebruik van bleef maken, want er was in de eerste decennia nog een schreeuwend gebrek aan gereformeerde predikanten, en de kerk ging pas in 1601 naar de gereformeerden over. Zo bleef voor Dirck tot aan zijn dood rond 1590 dus *de facto* alles bij het oude. Behalve dan dat hij in 1584 gedurende vier maanden inkwartiering kreeg van een groep ruiters van prins Maurits – in een mij verder onbekende context – tegen een vergoeding van dagelijks 2 stuivers per persoon voor *cost en drank, haver en ander sulx*.

Bij het oude bleef ook de bestuursvorm in de provincie Utrecht. Want de Staten namen om praktische redenen het bestuursapparaat van de Bisschoppen gewoon over. Dat was het zogenoemde Kapittel - een onafhankelijk college van deskundige kanunniken (=geestelijken) en leken - dat voor het beheer had gezorgd van het aardse bezit van de Bisschoppen. Dat alle kerken in het bisdom had moeten onderhouden en van kunst helpen voorzien, en zo nodig ook financiële steun geven voor militair optreden. Te financieren uit de opbrengst van de overal overvloedig ten geschenke gekregen landelijke bezittingen, die nu het eigendom waren geworden van de gereformeerde Staten. Die het Kapittel – de naam bleef behouden - gingen bemannen met gereformeerden en met roomsen die toch al "over" hadden willen gaan. Maar de vroeger ruime financiële middelen kwamen door de vele oorlogsschade onder toenemende druk te staan. Waardoor aan het einde van de eeuw, nadat de kerk in Hagestein vrijwel geheel in brand was opgegaan, de weinige gereformeerden zelf het herstel moesten betalen. Dat gebeurde ook, naar ik vermoed met hulp van katholieken die aan het gebouw gehecht waren en ook hunnerzijds aan een goede sfeer wilden bijdragen.

Oudste zoon Cornelis zal voordien, rond 1590, op zijn dertigste nog met vol rooms vertoon in de "eigen" kerk getrouwd zijn. Met een Theuntgen waarover informatie nog ontbreekt, die hem de vreugde van zes gezonde kinderen schonk. Maar daarna het verdriet dat zij de bevalling van een laatste dochttertje Maria, toen zij al ver in de veertig was, niet overleefde, terwijl het meisje zelf zwak en ziekelijk bleek te zijn. Waarnaast Cornelis op geloofsgebied nog te maken kreeg met de frustraties van het moeten aanmelden van de geboorten bij de overheid, na het laten dopen in een schuilkerk. En later in grote gewetensnood kwam toen zijn oudste zoon Dirck – ik loop even op het volgende hoofdstuk vooruit – verliefd werd op een gereformeerd meisje, en als eerste in de familie het nieuwe geloof ging omarmen. Nog niet eens zozeer omdat dit bij hem inging tegen zijn eigen overtuiging, maar omdat hij zich verplicht voelde om als trouwe gelovige mee te doen met het geldende streven om tegen elke prijs te verhinderen dat katholiek familiebezit in gereformeerde handen kwam. Hoe hard het hem ook viel, Cornelis moest zijn oudste voor de opvolging passeren. De jongen die hij daar jaren lang voor had opgeleid! Vader en zoon zullen er indringend over hebben gesproken, de eerste proberend om hem weer "op het rechte pad" te krijgen, de tweede vastbesloten om daar ondanks de gevolgen niet naar terug te keren. Waarna de vader er niet de man naar was om het tot een breuk te laten komen. Maar wel een man die zwaar leed onder het gebeurde. En daar bovenop te maken kreeg met het overlijden van zijn tweede zoon Claes. Niet zo vreemd misschien dat hij het niet lang meer maakte nadat hij het bedrijf uiteindelijk had kunnen overdragen aan zijn naar hem zelf vernoemde derde zoon.

Het was een droef einde voor een goed mens. Alom tot medeleven leidend, naast ook de waardering en het respect voor zijn inzet als schepen in het gemeentebestuur, in de tijd voordat God hem zo veel te verwerken had gegeven. Over nu naar zijn zoon Cornelis van kort voor 1600, waarmee ik het tweede deel over onze voorouders in Hagestein begin.

Plattegrond van Hagestein uit 1583 door Claes Floris, in opdracht van de Kapittels van de Dom en Oudmunster in Utrecht. Het gebied A had een grootte van meer dan twaalf roeden (=ongeveer twaalf hectaren), terwijl na de verwoesting van de vesting in 1405 ook de hoek rechtsboven van het latere *Huis te Hagestein*, met zijn eigen gracht en begroeiing, nog geruime tijd braak is blijven liggen.

Bron: Rijksarchief Utrecht

Tekening *Hagestijn int Viaense* in 1616, in de 18^e eeuw nagetekend van het beschadigde origineel door Jacobus Stellingwerf. Het is wat de huizen betreft betrouwbaarder dan Claes Floris, die er in zijn plattegrond ook met de begroeiing duidelijk met de pet naar heeft gegooit.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

De generaties acht tot tien

±1598 – 1671 Cornelis Cornelissen den Dunnen

huwt 03-02-1626 (S)aertgen Tonisse Peeck ±1605 – nov. 1674

(8) **Teunis** Cornelis Maria Jannechien Cornelia Metje Dirk Theuntgen Jan 17-03-1630 1632 ±1633 ± 1635 ± 1636 ±1638 ± 1639 ±1640 ± 1642 29-11-1699 1695 ±1650 >1680 >1709 ± 1708 ± 1708 1666 03-1666

1630 – 1705 Teunis Cornelis (den) Dunnen

huwt 12-01-1659 Maaijgje Jansz 01-09-1632 – 14-02-1713

(9)	Jan	Cornelis	Teunis	Dirk	Sara	Teunis	Sara	→
	19-04-1660	±1661	± 1663	21-07-1665	± 1667	12-09-1669	± 1671	
	>1730	< 1680	< 1668	<1670	< 1670	1712	?????	
						Maaijgje	Cornelis	
						± 1674	28-01-1680	
						>1712	> 1705	

1669 – 1712 Teunis Teunisse den Dunnen

huwt 09-06-1689 Maeghje Arisse Hoogdalem ± 1670 - ± 1699

(10)	Johannes	Ariaantje	Cornelis	Cornelis	Maria	Maria	Teunis
	12-1-1690	20-9-1691	1-1-1693	22-7-1694	10-4-1696	8-8-1697	9-6-1699
	?????	?????	12-6-1694	22-7-1754	12-1-1697	?????	?????

Toelichting: Naast de precies bekende data geef ik in blauw de jaren aan waarvan ik zeker ben, ook bij ±. Ik begin dit deel met het én tot de Engbewoners én tot de dorpsbewoners behorende gezin van Cors en Saar, gevolgd door de twee Teunissen: Teunis den Ouden en Teunis de Jonge. Waarvan Teunis Cornelis den Dunnen den Ouden een achterneef had met dezelfde naam als hij, als uitvloeisel van een samengaan van de families den Dunnen en Peeck, dat resulteerde in een Tonis Cornelis den Dunnen en een tweede Sara Tonis Peeck, van vrijwel dezelfde leeftijden als Teunis en Sara in onze lijn. Wat veel verwarring meebracht.

Latere Engbewoners en Dorpsbewoners (1600 -1732)

De Gouden Eeuw in

In 1602 werd in de Republiek de VOC opgericht, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Met een monopolie op alle handel en verovering in het Oosten, als het begin van een groot en uiterst profijtelijk koloniaal rijk. Maar voor die baat gingen grote kosten uit. Voor de bouw van de vloot, die ook ontdekkingsreizen ondernam, en daarnaast voor de oorlog die – steeds verder naar het zuiden – veel geld bleef opslokken. Zodat de financiële middelen van de Republiek, net zoals eerder al in Spanje, onder druk kwamen te staan. Er werd gezocht naar vrede, met als eerste resultaat een Twaalfjarig Bestand van 1609-1621. Waarna het toch nog pas in 1648 echt tot vrede kwam, en de welvaart in de Republiek een hoogtepunt bereikte. Zij werd even de rijkste en machtigste natie ter wereld, met overal erkenning en ambassades.

De leiding van het leger was na het overlijden van prins Maurits in 1625 overgegaan op zijn eveneens hoogst bekwame broer prins Frederik Hendrik. De “stedendwinger” die zorgde voor de verovering van Brabant en Limburg, als een Holland beschermende strook provincies tegen mogelijke aanvallen uit het zuiden. Maar nadat hij in 1647 was overleden hadden de Staten van het overheersende en rijke Holland geen behoefte meer aan zo’n machtige medebestuurder. Want als stadhouder had die ook politieke invloed, en drong te veel op oorlog aan. Zij hadden, nu het vrede was, meer aan een gehoorzame gewone generaal, drukten door dat prins Willem II werd afgezet, en zo kwam er van 1650 tot 1672 een Stadhouderloos Tijdperk.

Hagestein profiteerde van de gunstige omstandigheden. En de bewoners bespraken natuurlijk het politieke gebeuren in het Rechthuis. Maar lieten dat vermoedelijk als gegeven over zich heen komen. Ik heb in elk geval geen materiaal gevonden dat er op wijst dat zij uitgesproken vóór of tegen de Prins dan wel de Regering waren.

Cors en Saar

Cornelis had thuis steeds ook meegelopen in het bedrijf, en was dus geschikt genoeg om dat over te nemen toen hij tegen zijn dertigste ging trouwen. Op de nieuwe manier. Want doordat de huwelijksregistratie door de katholieke kerk anders dan vroeger geen kracht van wet meer had, moesten katholieke huwelijken nu wettelijk worden gesloten in het Rechthuis, door een tweetal schepenen. Dus verschenen hier Cornelis en zijn bruid (S)aertgen Peeck op 3 februari 1626 als *Cornelis Cornelisse jongman en Aertgen Thonis jonge dochter*, d.w.z. als nog niet eerder gehuwde trouwkandidaten. Van wie hun leeftijden en achternamen in de akte – toch een standaarddocument - niet worden vermeld. Een akte die ook geen leestekens bevat, zodat ik voor de leesbaarheid wat komma’s en kleur heb aangebracht:

*Op huijden compareerden voor ons schepenen onderschrevenen inde geregte tot Hagestein **Cornelis Cornelisse jongman en Aertgen Thonis jonge dochter**, beide geboren tot Hagesteijn en verclaerden dat **nair drie verscheijden proclamatie**n ofte geboden alhier binnen die veste van Hagestein voors gedaen, mit voorgaende clockluijdinghe **op drie sonendagen** naer andere gedach, waer van het ijerste is geweest op sonnedagh de x en januarij 1626, en bij ons schepenen heeft gerelateert en dat **sonder eenige oppositie** die selve haire voortganck hebben gehad, verclaerden sij comparanten sigh mitten andere inde echte staete te willen begeven, so hebben sij sich de eene de andere reciproce getrout gelijck sij de eene de andere trouwen mits*

dese, ende beloeven malcanderen niet te verlaten voer die doet ofte Godt almachtich compt haer te scheijden, en oock mitte anderen te leven als Christen mensschen schuldich zijn te doen mitten andere te leven, en versochten hier van acte dewelcke is dese actum dese iii feb 1626 voor Peter Peters van Pelt en Huijbert Handricks schepenen tot Hagesteijn.

De inzegening vond vervolgens plaats in de schuilkerk - waar hier niet voor betaald hoefde te worden - door de priester waarvan iedere gereformeerde wist wie het was. Maar er geen probleem van maakte dat de man altijd beschikbaar was voor het geloofsonderricht en de missen in de kerk, en voor de plechtigheden bij het dopen, trouwen en begraven, of dat hij in noodgevallen met een wijwatervat en andere hulpmiddelen over straat ging.

Het werd een vruchtbaar huwelijk, al kregen Cors en Saar – zoals ik ze verder noem – pas na vier jaar een zoon. Vermoedelijk na een eerdere miskraam, want het overlijden van een kind wordt niet vermeld. Die eerste zoon kreeg de voornaam Teunis, van de vader van Saar, in plaats van die van Cors' vader Cornelis. Een ongebruikelijke keuze, die placht voor te komen wanneer iemand veel aan zijn schoonvader te danken had, doch dat was hier niet het geval. Maar het gebeurde ook om emotionele redenen, zoals in dit geval het kort voor de geboorte overlijden van vader Thonis Peek. En het gebeurde opnieuw bij de naamgeving voor de eerste dochter van Cors, naar zijn pas overleden zusje Maria. Want dat was – zoals reeds vermeld - van begin af aan een zorgenkindje geweest, zwak en ziekelijk, dat almaar verder terugliep. En eindelijk tegen haar dertigste, vlak voor de geboorte van het nieuwe dochttertje, in 1633 overleed. Al met al kwamen er negen kinderen gezond ter wereld.

Evenals hun vader waren Cors en zijn broers in goede verhouding blijven leven met de “van zijn geloof gevallen” Dirck. En toen die in 1631 garanties nodig had om een boerenbedrijf te kunnen pachten, kreeg hij die van Cors en Jan. Mede omdat het behoord had aan de parallelle lijn van de familie, en zij het alle drie sinds hun jeugd hadden gekend als een heel mooi bezit. Dat echter hollend was teruggelopen nadat het in 1620 was overgegaan op ene oom Claes die altijd paardenhandelaar was geweest. Claes *peertkoper*, ook wel *peerttrekker* genoemd omdat hij actief was geweest met het trekken van schepen tegen de stroom in door de scherpe bocht in de Lek boven Vianen. Want Claes, inmiddels midden vijftig, “had niets met het boeren”. Hij was blij geweest de pacht na een paar jaar over te kunnen doen aan een rijke-belegger-op-zoek-naar-een-goede-investering, die het weer tot bloei bracht. En nu zocht naar iemand die zijn pacht tegen een hoge jaarlijkse vergoeding over wilde nemen. Dirck dus. Die het dankzij de goede opleiding bij zijn vader voortreffelijk ging beheren.

Claes was vroeger ook actief geweest met een inwonend, vijftien jaar jonger nichtje van zijn echtgenote. Wat tot een proces had geleid waarin smakelijk te lezen valt: *Doir alle welcke vleischelicke conversatie sij so geseit bevrucht is geworden. Dat daarom staende sijn huwelijk tselve verstaen moet worden voor overspul en bloetschande*. Hoe die zaak afliep heb ik niet gevonden.

Ook Cors werd een geziene ingezetene, die van 1641 tot 1647 - voor vier perioden van twee jaar achtereen – tot schepen werd benoemd. Door de gereformeerde schout, een functionaris die door de Staten voor onbepaalde tijd was aangesteld als pachter van dit ambt, en hoofd was van het gemeentelijke bestuur. En die voor de opvolging naast eigen kandidaten ook kon kiezen uit een lijst die de zeven zittende schepenen zelf mochten indienen. Waarbij hij net als elders in overwegend katholieke dorpsgemeenten, bij gebrek aan gereformeerden als regel de meerderheid van de schepenen uit katholieke kring benoemde. Je had tenslotte als drost primair voor een degelijk bestuur te zorgen.

Opnieuw vond in dit gezin het nieuwe geloof weerklank, en opnieuw bij de oudste zoon, Teunis. Die daardoor door zijn vader, al viel het ook hèm hard, ook hier van de verwerving van het familiebezit werd uitgesloten. Het ging naar zoon Cors II, geboren in 1632, die al vóór zijn achttiende had moeten trouwen, en rond 1650 kort na elkaar een Cors III en een Dirck als zonen had gekregen. Stevige tieners al, toen Cors ruim vijftien jaar later het bedrijf overdroeg. Met als voorwaarde dat die twee kleinzonen met hem en Saar mee mochten om te helpen op *eene hofstede met de boomgaerden sowel binnen als buytendijs te saamen groot omtrent een morgen en een half hont landt met huijs, bergh en schuer Brouwerijen ende Brouwketel staende en gelege aen den Hagesteinse dijk bij de Oudslijker veer wech*. Een terrein met woning en café aan de Lekdijk dus, waar ze nu gingen wonen. Want ze waren niet jong meer, en Cors' gezondheid begon terug te lopen.

Dat bleek bij het maken van hun testament in april 1571: hij *sieckelijck in een stoel bij 't vuer sittende en Saertje Teunis gesont van lighaem dogh beide haer verstant en kennisse wel hebbende en gebruijckende*. En bepalende – door mij ingekort - *uijt sonderlinge liefde en affectie die sij den anderen sijn toedragende d'een d'ander over ende weder dat alle haere goederen so roerende als onroerende, gelt, gout, silver, gemunt ende ongemunt, actien en credieten 't sij waer de selve gelegen ofte uytstaende mogen sijn, egeene uijtgesondert, bij de langstlevende sijn ofte haer leven langh regtens gebruijck en beseten te werden sonder contradictie van iemanden*. Terwijl ze voor de uiteindelijke nalatenschap hun bij naam genoemde negen kinderen gelijkelijk, hoofd voor hoofd, erfgenaam maken. Echter de oudste zoon *Thonis Cornelis Dunnen* zal eerst het voorschot van 600 guldens moeten inbrengen dat hij bij zijn huwelijk heeft meegekregen.

Cornelis Cornelis Dunnen ondertekende, *Saertje Teunis* zette een kruisje. Verrassend, het doet vermoeden dat alleen de jongens moesten leren lezen en schrijven, en dat Saar het al die jaren ook niet nodig had gevonden om met hen mee te gaan doen. Verrassend ook dat alleen Teunis wat had meegekregen bij zijn trouwen. Want behalve erfgenaam Cors II waren er ook anderen in het huwelijk getreden. Zoals dochter Jannechien die in 1666 zou bezwijken aan de pest. En jongste zoon Jan die datzelfde jaar overleed *nalaetende kinderen*. Niet vrou en kinderen wat ook voorkwam. Jong getrouwd, vrouw verloren. Het was voor Cors en Saar een ellendig jaar geweest.

Het opnemen van de twee inmiddels overleden kinderen in het testament wijst er op dat hun nazaten in de nalatenschap moesten delen. En de vermelding bij Teunis geeft aan dat de verhouding met zijn ouders zelfs zo goed was gebleven dat zijn hem royaal hadden gesteund bij het opbouwen van een nieuw bestaan.

Cors stierf nog op dezelfde dag dat het testament werd opgesteld. En drie jaar later volgde Saar, nadat zij bij nieuw testament het profijtelijke café-bedrijf bij het Oude Slijker Veer aan de Lekdijk had vermaakt aan Cors III en Dirk, als beloning *wegens getrouwe dienst en bewesen arbeit*. Waarmee haar kinderen zich na haar overlijden akkoord verklaarden. Terwijl Cors II het bedrijf voortzette, nog niet wetende dat hij de laatste zou zijn van de zeven teruggevonden generaties welgestelde landeigenaren met hun markante buitenplaats in de Eng. Van de katholieke Cors II stammen wij echter niet af. Voor ons komen er nu acht generaties gereformeerde voorouders, met zijn oom Teunis als eerste.

De Republiek verliest voorsprong

De bloei van de Republiek was een tijdlang begunstigd door hevige binnenlandse onlusten in Frankrijk en Engeland, die een krachtig beleid daar onmogelijk maakten. Maar dat ging over, en in 1672 sloten deze grote landen een verbond om de Republiek te land en ter zee een kopje kleiner te maken. Het werd een Rampjaar. Want Lodewijk XIV drong bij verrassing zelf met een groot leger binnen vanuit het oosten, en even leek *het land reddeloos, was de regering radeloos en het volk redeloos*. Maar toen werd haastig de Waterlinie - een lange gordel polders - onder water gezet, die hem tegenhield. En werd de inmiddels nog jonge maar al wel bekwame Willem III snel tot Stadhouders en opperbevelhebber van leger en vloot benoemd, die admiraal Michiel de Ruyter op de Engels-Franse invasievloot afstuurde. Die vernietigend werd verslagen. Terwijl een teleurgestelde Lodewijk, omdat na zijn verovering van de steden Amersfoort en Utrecht, nu Amsterdam buiten bereik was gekomen, naar Frankrijk terug keerde. Maar wel zijn bevelhebbers opdroeg veroveringen te blijven maken in de rest van het land, en (vergeefs) proberen naar het westen door te stoten. Pas in mei 1674 gaven zij op.

Lodewijk was een machtsbeluste vorst. Hij had al eerder vergeefs geprobeerd om zijn grens noordwaarts uit te breiden tot de grote rivieren van de Republiek - teneinde een betere verdedigingslinie te krijgen - en zomaar een deel van het Duitse keizerrijk in bezit genomen. Dat brak hem op toen hij eind jaren tachtig ook nog een maritiem verdrag sloot met de op dat moment katholieke Engelse koning, want dat riep in de Republiek het schrikbeeld op van een herhaling van 1672. En deed Willem III een gedurfde invasie van de Engelse zuidkust voorbereiden, met instemming en steun van een krachtige anglicaanse oppositie. Hij trok er met een armada van 450 schepen op af, en veroverde Londen. Waar het Parlement hem aanstelde als hun nieuwe koning, met de anglicaanse Maria Stuart als koningin. En vervolgens wist hij vanuit zijn nu twee landen, samen met de Duitse keizer, in het volgende decennium Lodewijk de ene ernstige nederlaag na de andere toe te brengen.

Het was een opsteker voor de Republiek. Maar toen Willem III in 1702 kinderloos overleed, viel Engeland weg als bondgenoot. En dwongen de rijke kooplieden in eigen land een tweede Stadhoudersloos Tijdperk af, dat tot 1747 zou duren. Want de oorlogen waren op krediet gevoerd, en de ontstane hoge schulden dwongen tot inkrimping van het leger. En dwongen tot het in 1713 aanvaarden van een ongunstige vrede met Engeland, na het verliezen van een vierde zeeoorlog tegen hun inmiddels veel sterkere vloot. Een geluk was nog dat Frankrijk na de dood in 1715 van de thuis in Versailles ook al extreem spilzieke Lodewijk, in een staat van faillissement en onlusten geraakte. En dat de Spaanse Nederlanden overgingen in Oostenrijkse Nederlanden, door overdracht aan een verwante Habsburger, die niet op een conflict uit was. Niettemin: de Republiek had nu te maken met een tweede grootmacht op de wereldzeeën, een steeds sterker wordende concurrent in de koloniën, in het ontdekken van nieuwe vaarroutes, en het in bezit nemen van nieuwe gebieden. Zij raakte almaar verder achterop, en een aantal steden raakte al in verval.

Hagestein kwam de jaren 1672-74 niet ongeschonden door. Een groot deel van haar land kwam onder water te staan, met groot verlies voor de landbezitters en boeren daar. En aan het begin van de strijd moest het elf *weerbare stoutmoedige en strijtbare mannen* leveren aan de Prins, wier soldij van 10 stuivers per dag door de bewoners moest worden betaald. Waaronder weduwe Saar - wier man dit alles gelukkig bespaard was gebleven - en haar zoon Teunis. Maar het dorp bleef vervolgens verrassend gespaard voor plundering, doordat Vianen in deze tijd een *vrije heerlijkheid* binnen de Republiek was, hetgeen een recht op onschendbaarheid meebracht dat waarachtig door de Fransen werd gehonoreerd, die het ook nog voor Hagestein

lieten gelden! Zij begonnen hun pogingen om alsnog de Vesting Holland binnen te dringen aan een meer stroomafwaarts gelegen punt van de droog gebleven Lekdijk – die de enig beschikbare route vormde. Zo kwam het daar verderop tot heen en weer gaande gevechten waarbij de dorpen Ameide en Tienhoven vrijwel geheel werden vernietigd, en de Prins uiteindelijk aan het langste eind trok. Wat door weduwe Saar nog blij werd meegemaakt.

Vrije heerlijkheden waren in de Republiek geen uitzondering. En in 1675 werd ook Hagestein er een. Want de Provincie Utrecht had zo zware beschadigingen opgelopen dat het Kapittel na de oorlog in grote financiële problemen geraakte. Daarom werd de gemeente verkocht. Aan de vooraanstaande Duitse graaf van Waldeck, die tijdens het Stadhoudersloze Tijdperk als generaal had gediend in het Staatse leger, en Hagestein nu voor een groot bedrag als vrije heerlijkheid in eigendom kreeg. De inmiddels bestaande woontoren werd een van zijn woonplaatsen, en het juridisch en financieel bestuur werd voortaan in zijn naam gevoerd.

Teunis en Maaijgje

Teunis trouwde begin 1659 op zijn negenentwintigste met Maaijgje Jansz. En trok met haar naar het dorp, waar hij met het voorschot op zijn erfenis een woning had gekocht die hem als *huyssman* te boek deed staan. Terwijl hij dankzij de degelijke opleiding bij zijn vader in de vele voorafgaande jaren een profijtelijk bestaan wist op te bouwen als pachter van landerijen voor de verhuur. Zodat hij voldoende kapitaalkrachtig werd om later te worden aanvaard als borg voor zijn zoon Teunis jr. Naast wie hij nog acht andere kinderen kreeg, waarvan er een drietal jong, en één rond zijn achttiende stierf, maar vier anderen eveneens een flinke leeftijd haalden. Met een oudste zoon Jan die weer werd vernoemd naar de vader van zijn moeder, om een reden die ik niet heb gevonden.

Teunis zelf werd een overtuigde en actieve gereformeerd gelovige. Hij trad tussen 1670 en 1690 bijna doorlopend op als diaken, ouderling en kerkmeester, en werd in 1681 samen met Maaijgje vijfde en zesde lidmaat van de kerk. Lage nummers, die er op duiden dat de meeste gelovigen – al gauw een zestig à zeventig - vrijblijvender waren aangesloten. Met zijn aanstelling als kerkmeester (=kerkvoogd) werd hij beheerder van de bezittingen van de kerkgemeenschap, en een prominent lid van de lokale elite. Terwijl hij als lidmaat tevens medezorgzaamheid had voor de “gewone” gelovigen.

Een vermelding in een notariële akte deed mij een tijdlang denken dat Teunis ook schepen was geweest, al stond hij in die akte vermeld als Tonis. Niets bijzonders vond ik, want voornamen werden in deze tijden wel meer op verschillende manieren geschreven. Maar nee. Het ging om een achterneef, een Tonis Cornelis den Dunnen van ongeveer gelijke leeftijd als onze Teunis Cornelis den Dunnen. Die eigenlijk ook Tonis had moeten heten, maar abusievelijk als Teunis werd geregistreerd. En bij zijn overlijden weer correct als Tonis te boek werd gezet, terwijl voor zijn achterneef bij diens dood in Vianen juist een foute Teunis werd genoteerd! Voor latere generaties waren dat “verborgen gebreken” die voor een zeldzame fout in de archieven zorgden, maar die wij in onze stamboom hebben hersteld.

Tonis – gespeld zoals ik het hier in mijn verhaal doe, net als met Teunis – erfde een mooie hofstede van zijn grootvader Jan Dircks, en nam van hem in 1666 in het gemeentelijke bestuur het stokje van schepen over. Een functie met profijtelijke bijkomstigheden, zoals het vrijgesteld blijven van het betalen van haardstedegelden en andere fiscale heffingen. De families zagen elkaar regelmatig in de kleine gemeenschap – die nog altijd minder dan driehonderd zielen telde - en er is een notariële akte van 1688 waarin Teunis een machtiging

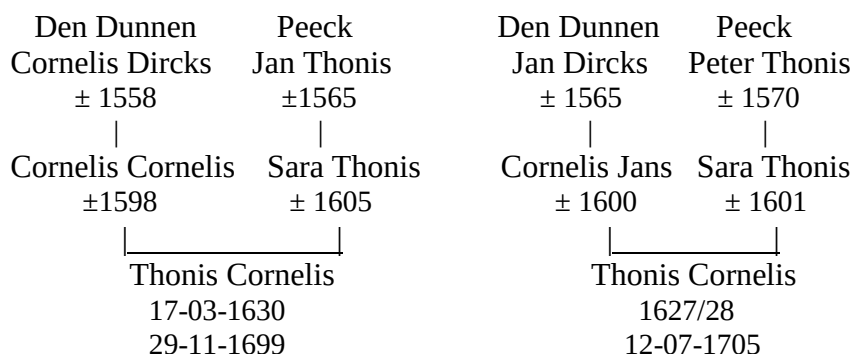

van procuratie krijgt die ter goedkeuring werd mee-ondertekend door de toenmalige schepen Thonis Thonissen den Dunnen, een zoon van Tonis Cornelis den Dunnen.

The image shows two handwritten signatures in black ink. The top signature reads 'Teunis Corneliss den Dunnen' and the bottom signature reads 'Thonis Thonissen den Dunnen'. Both are written in a cursive, historical script.

Notariële akte waarbij Teunis Corneliss den Dunnen, beroep *huyssman* in Hagestein, procuratie krijgt van Dirck Woertman, procureur voor den hove van Utrecht, om in Hagestein handelend op te treden namens een partij van elders. Als schepen mee-ondertekend door Thonis Thonissen den Dunnen.
(Utrechts Archief).

Een overzicht van de afstamming van Teunis en Tonis, met de officiële namen van iedereen, volgt hieronder. En laat zien dat van beiden de vader Cornelis en de moeder Sara heette. Want er bestonden ook twee moeders Sara Thonis! Ook al iets dat verwarring meebracht. Er viel heel wat te reconstrueren voor deze generaties.

Teunis en zonen

Teunis hield het beheer van zijn bezittingen in eigen hand, en leidde zijn zonen op om met zijn financiële steun zelf agrarisch actief te worden. Waarbij hij zijn oudste zoon Jan bij diens huwelijk in 1680 stimuleerde het toen zeer profijtelijke beroep van hennepteler op te pakken, in de polder Bolgerij beneden Vianen. Hennep werd gebruikt voor de fabricage van touw en zeildoek, onmisbaar voor de scheepvaart van die tijd, maar je moest er geen gevoelige neus bij hebben. Het was een manshoge plant, die geteeld werd op een reeks kleine zwaar bemeste akkertjes, waarvan de stengels na de oogst in afgesloten stukken sloot werden gelegd, waarin het overvloedige groen moest verrotten. Een “rotten” dat geweldig gestonken moet hebben. De overblijvende vezels moesten weer gedroogd worden, eerst buiten in de wind, dan ook nog boven een vuurtje, wat in verband met brandgevaar voor de rietgedakte daken in de omtrek, in “braakhutten” gebeurde. Tenslotte werden de vezels geschild, gekneusd (gebraakt = gebroken) en over de hekel gehaald. Een grote plank met dicht opeen staande spijkers, waar de vezels

werden doorgetrokken om ze goed recht te trekken en de te korte en scheve er uit te halen. De fijnere soorten konden dan geweven worden, de grovere als touw in de lijnbanen gebruikt.

Niet ver van Jan woonde een boertje Thijmen dat ook hennep teelde, en het evenals hij met veeteelt combineerde. Een man met één groot gebrek: als hij op feestjes wat veel jenever had gedronken werd hij gevaarlijk en hanteerde hij vlot zijn mes. In de winter van 1685 begon hij abnormaal veel herbergen te bezoeken, en na sluitingstijd op anderen in te snijden. Waarover in een verhaal onder meer is vastgelegd: *“Zo kwam hij eens in het huis van Jan den Dunnen op Bolgerij. Jan lag ziek te bed en op een zeker ogenblik, nadat er twist was ontstaan, stond Thijmen met een mes in de hand voor de bedstee en deelde de zieke mee, dat hij hem effe wilde vermoorden. Zulks is hoogst ongezond en vooral voor een zieke en de wildeman begon al Jan's kleren stuk te snijden, waarna zijn woede enigszins bekoeld was; daarna riep hij: “komt vant bedde of ik sal je doorstoten”.*

De zieke kreeg hulp van zijn zwager, sprong vlug de bedstee uit, rende door de deur de dijk op, zodat we die dag het wellicht daarvoor en daarna nooit meer vertoonde schouwspel te zien kregen, dat een boer in zijn hemd de Bolgerijse kaai uitholde, met 39⁰ koorts en een snelheid van 20 km. Onderwijl hield Thijmen vrolijke keuken; hij smeed kannen, potten en schotels aan stukken, sneed de bedstee gordijnen aan flarden en gaf toen grote halen met een lang mes door het bed, zodat de veren in het rond stoven.

Jan den Dunnen, die naderhand op Hagestein is gaan wonen en gelukkig van de schrik en de luchtige wandeling herstelde, vond dat Thijmen's voorstelling aangegeven moest worden bij de schout.” Maar de vogel week voor de zekerheid uit naar Leerdam, en de rest van het verhaal is voor ons niet interessant.

Jongste zoon Teunis kreeg voor zijn huwelijk in 1698 van zijn vader een garantie mee voor de pacht van *zestien mergen lant* voor een jaarlijks bedrag van *114 gulden en 10 stuivers*. Hij staat in de desbetreffende notariële akte vermeld als *Teunis den Dunnen den jongen*, en zijn vader als *Teunis Corneliss den Dunnen den ouden*. Verdere gegevens ontbreken.

Teunis en broer Cors II

Begin jaren 1680 kreeg Cors II, inmiddels al een poosje weduwnaar, kennis aan een vermogende weduwe met een mooie woning in Vianen. En mede omdat er geen mannelijke den Dunnen meer was om hem nog op te volgen, besloot hij zijn pacht van de Eng over te doen aan een vreemde en bij haar in te trekken. Als wettige echtgenoot, op goed vastgelegde huwelijksvoorwaarden. Teunis nam als kerkvoogd *de vier mergen lants met hofstade Zingel en Bomgaert inden Eng* - die van de kerk werden gepacht - over en vond ene Dirck Antonissen van Tienhoven als opvolger. Wiens familie de Eng mogelijk heeft bezeten tot in de Franse tijd rond 1800, waarin de belastinginning op andere leest werd geschoeid, het huis niet langer rendabel was en werd afgebroken. Jammer dat er geen afbeelding van is gemaakt of bewaard gebleven.

Teunis overleed eind november 1699, bijna zeventig jaar oud, waarna de familie 2 posen liet luiden - langdurig klokgebeier - op de dag van overlijden en de dag van begraven. Tegen betaling van drie gulden en acht stuivers. Een mooi eerbetoon voor een toegewijde, betrouwbare en kapitaalkrachtige echtgenoot, en een geachte en gerespecteerde inwoner.

Weduwe Maaijgje

Het overlijden van Teunis was voor Maaijgje een grote slag. Want zij was inmiddels een vrome oude vrouw van 68, zonder enig benul van het beheer van landerijen. Hetgeen voor haar oudste zoon Jan - evenals zijn vrouw ook vroom lidmaat van de kerk - reden was om

zijn bedrijf in Bolgerije op te geven en naar het dorp te komen, waar hij bij moeder introk om dat beheer te voeren. En zo veel mogelijk ook andere zaken voor haar te verzorgen. Maar doordat zij haar post liet slingeren bleven zij zich onbewust van achterstallige betalingen en aanmaningen, totdat die in 1705 resulteerden in de gerechtelijke inbeslagname van een aantal goederen. Wat bij Jan tot een zo overtrokken verzet leidde, dat hem dit op zes jaar verbanning kwam te staan. Waarin zijn taak niet door zijn jongere broer Teunis werd overgenomen omdat Jan, die een diepgewortelde afkeer had van onfatsoen en onrechtvaardigheid, eerder in 1705 namens zijn moeder een gerechtelijke vordering tegen hem had laten instellen wegens het maar steeds niet betalen van pacht aan haar. Een geweldig affront dat de onderlinge relatie zwaar had aangetast. En waardoor tegen het niet betalen van pacht op een aanzienlijke landerij van zijn moeder niet werd opgetreden. Na zijn terugkeer nam Jan de teugels echter weer stevig in handen, en ook de regeling van de nalatenschap na het begin 1713 overlijden van Maaijgje, en van broer Teunis in 1712. Wat naar mijn indruk tot nog een aardige erfenis leidde.

Hiermee kom ik aan het einde van mijn verhaal over Hagestein. Want onze afstamming gaat verder met zoon Cornelis van Teunis jr, die op aanraden van zijn oom Jan aan het riviertje de Zederik ten zuiden van Vianen het profijtelijke beroep had opgepakt van kooiker (ook wel kooiman), vanger van eenden in een eendenkooi. Een beroep dat hij op 38-jarige leeftijd, in 1732, ging voortzetten in Hoornaar, en doorgaf aan zijn zoon Huibert. Over dus naar die twee, en naar hoe hun werk werd gedaan.

Afschrift vonnis uit Rechterlijk archief te Hagestein.

also Jan Theunisse den Dunnen, oud ontrent 50 jaren, geboren van Hagestein, tegenwoordig gevangen op den Toorn van dese hoge en vrye heerlijkheid: sigh niet ontsien heeft op den 2en july des voorleden jaars, 1705, te paard sittende, publyquelyk op 's heeren weg, ter presentie van veel menschen aan te doen Jilis hendrikse de Weerd, gerechtsbode deser hoge en vrye heerlijkheid ende dūdwes vierhout, assistent van Johan van Wyk, Exploicteur van de Ed. mog. heeren staten 's lands van Utrecht, de welke door ordre van den heere Francois Montenacq als gadermeester besig waren voór diverse agterstallige ongelden te executeeren eenige meubilen goederen toebehorende Maaygje jans, des gevangens moeder, ende deselve goederen op een kruywagen nae den geregtshuyse alhier te brengen: dat den gevangen den voorschreven gerechtsbode en assistent niet alleen op een insolente wyse met vloeken en scheldwoorden bejegent heeft, seggende, gy sult dat goed niet vervoeren, of de duyvel sal uw halen, en de donder sal uw slaan, gy schelmen als gy bent, mitsgaders naar een boek of Testament op de kruywagen leggende, te grypen, nemaar ook, met net staande houden van syn paard regt voor de kruywagen, onder verdere dreygementen metterdaat te beletten, dat het voorschreve goed door de gemelde Excecuteurs verder konde werden gebracht, alles niettegenstaande hy gevangen door dezelve Excecuteurs verscheyde malen gewaarschouwt werd, van haar in de voornoemde executie geen belette willen doen, van allent welke den geregt by suffisante information is gebleken, ende gelet 't zelve een faict is naar regten strafbaar, als zijnde een resistentie geschiet jegens een executie van 's Lands ongelden op 's heeren wege, in't aansien van veel menschen ende op de grensen van de provincie, zulx vooral in dese conjuncture van tyde een saak is van seer quaden gevolgen: soo is't dat het voorschreven geregt met assumptie van de heeren ende mrs Johan van Muyden ende Nicolaas Lastdrager als assetoren gesien hebbende den crimineelen eysch en conclusie van de heer Francois Monstenacq, drossaard van de voorg. hoge heerlijkheid nomine officii jegens den gevangen overgelevert en verder gelet op alles waar op te letten stont, doende regt in name van haar hoogheyt de vostinne van Waldecq als vry vrouwe deser hoge heerlijkheid van Hagesteyn, band den gevangen voor den tyd van 6 jaren uyt dezelve hooge heerlijkheid, sonder binnen die tyd daar weder in te komen op pene van swaarder straffe, en condemmeert den zelve daar en boven in de kosten en misen van Justitie tot taxatie en moderatie van den geregt, aldus gedaan ende gepronuncieert op de geregtscamer tot Hagesteyn, op den 6en april 1706, presentibus peter van Heurs Geerlof Hendrikse Royen, Herman Peterse Peek, Dick Janssen van Linsbergen ende Sarent ras, Schepenen van Hagesteyn mitsgaders de bovengemelde heeren assessoren, onder stont my preesent en was onder teykent

Joh. d' oirschot van Broek
subst. secr.

De generatie 11

De Kooikers

1669 – ????	Teunis Teunisse den Dunnen huwt op 09-06-1689 met Maeghje Arisse Hoogdalem ????????				

-					
(10)	Johannes	Ariaantje	Cornelis	Maria	Teunis
	12-01-1690	20-09-1691	22-07-1694	08-08-1697	09-06-1699
	??-??-????	??-??-???	22-07-1754	??-??-????	??-??-????
1694 – 1754	Cornelis den Dunnen Huwt in Hoornaar op 20-12-1732 met Heyltje Huybregtse Vogel 22-01-1707 17-09-1799				
-----					
(11)	Teunis	Huibert	Maayke	Jan	Geertje
	07-03-1734	19-02-1736	01-05-1738	12-04-1744	16-08-1747
	01-11-1796	27-02-1810	05-06-1818	21-07-1800	??-??-????
1736 – 1810	Huibert den Dunnen Huwt in Hoornaar op 06-05-1764 met Metje Janse Verhoeff 30-06-1744 – 26-11-1820				
-----					
(12)	Cornelis	Jan			
	07-02-1765	25-11-1770			
	21-08-1833	10-01-1848			

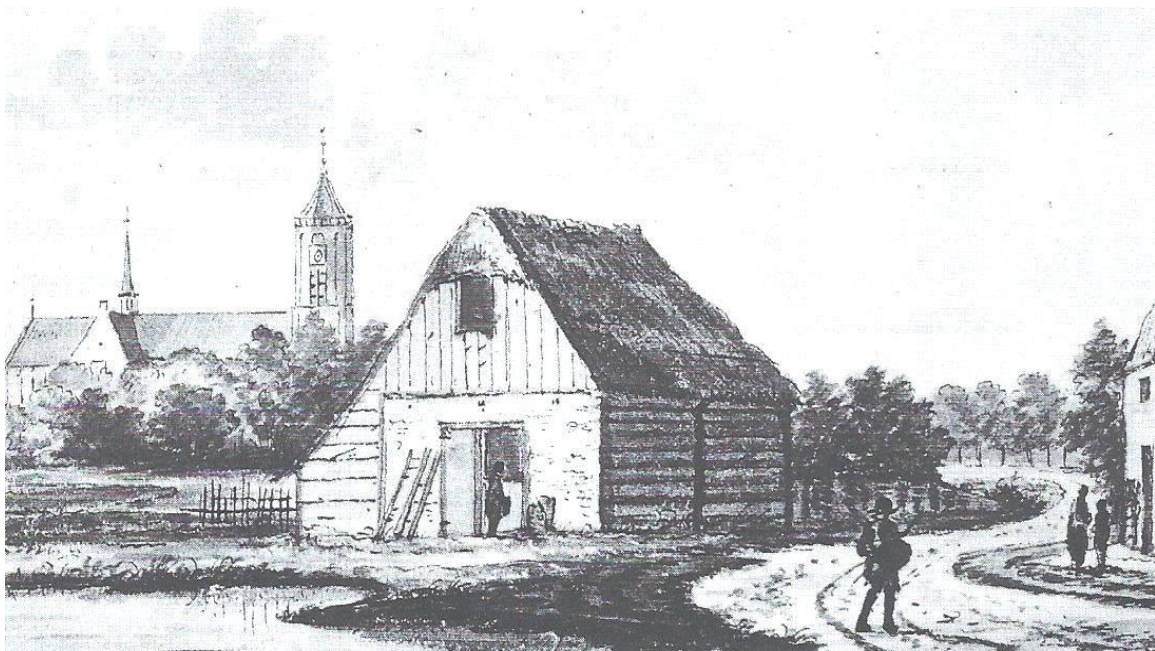
Toelichting: Het gaat om Cornelis den Dunnen (10) en Huibert den Dunnen (11), maar ik herhaal nog het gezin waarin Cornelis opgroeide. Ditmaal zonder de vroeg gestorven en hernoemde kinderen Cornelis en Maria.

Kooikers in Hoornaar en Hardinxveld (1669 – 1810)

Hoornaar

Dit dorp lag op een *donk*, een hoge klei-rug van de Linge die al vóór 1100 was ontgonnen. In opdracht van de Graven van Holland, die vervolgens ook de omliggende veengebieden ter hand namen. Zoals dat ook bij Hagestein gebeurde, en in de rest van een heel brede strook van daar tot Gorkum. Een waterrijk gebied dat veel overstromingen kende, zodat in 1284 de vijf toenmalige Heren van Arkel, Everdingen, Hagestein, Leerdam en Vianen de handen ineen sloegen om hun hele gebied – nog altijd het Vijfherenland genaamd - te bedijken. Waarbij er ook een beschermende *verlaat* (= een schutsluis) kwam aan de grens met de Gelderse Betuwe, vanwaar de Linge vaak grote wateroverlast in Hoornaar teweeg bracht. Maar dat was slechts een tijdelijk soelaas, want toen het niveau van de veengronden door inklinking was gedaald, moesten ook langs de riviertjes die daar stroomden dijken worden aangelegd. Die het later vaak begaven - door tekortschieten van het dure onderhoud - en dan zó grote overstromingen teweeg konden brengen dat in Hoornaar het water wel een meter boven de donk kwam te staan.

De kerk van Hoornaar op een ets van 1751, gezien vanaf de Dorpsweg die met de kronkels van de lintbebouwing meeliiep over de Donk. Het water stond hier in de winter van 1572-73, tijdens de tachtigjarige oorlog, zo hoog dat een volledig uitgerust oorlogsschip vlak langs de kerkmuur voer.

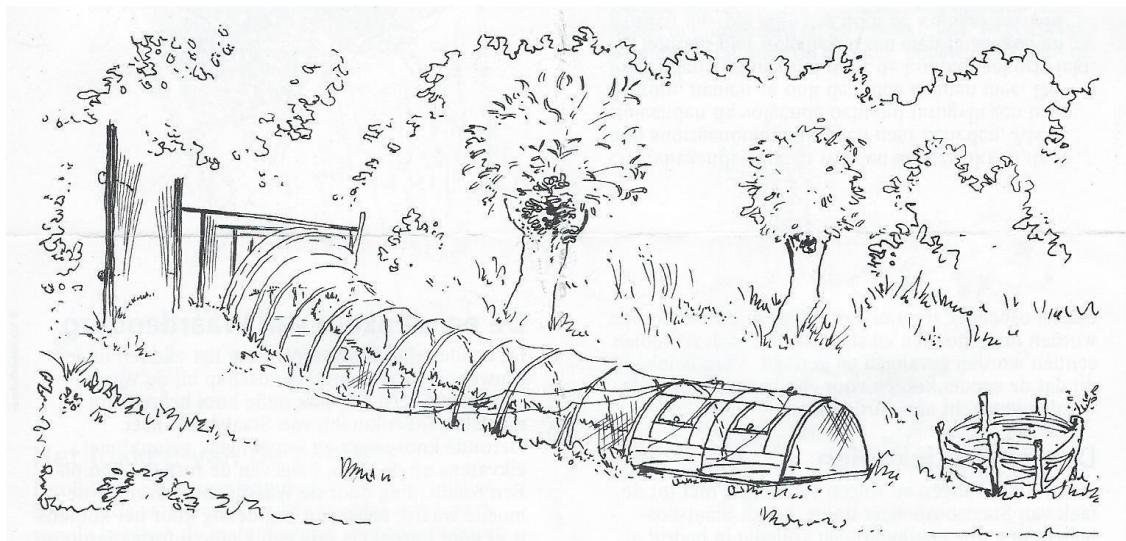
Uit: Jan Roodhorst, *Hoe het Vroeger Was*, uitgave Historische Vereniging Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos, 2007. Geen bronvermelding.

In de tijd van Cornelis had de gemeente rond 250 inwoners, iets minder nog dan Hagestein. Zij woonden behalve in de lange strook aan de Linge ook in het buitengebied, dat door zijn lagere ligging voor de landbouw niet geschikt was, maar wel voor onder meer hennepkweek-annex-veeteelt en het exploiteren van een eendenkooi. Van oorlogsgeweld had het dorp in deze tijd geen last, alleen het water kon nog vijand zijn.

Cornelis en Huibert

In Hagestein was Cornelis niet getrouwd geraakt, maar met Heyltje Vogel uit Hoornaar, inmiddels bijna zesentwintig en ook niet eerder geslaagd, lukte het wel. Zij zullen elkaar hebben ontmoet op een trouwfeest van de familie - van een kind van een der in het dorp ingetrouwde dochters van oom Jan – en daar klikte het. En resulteerde in een gezin met vijf gezonde kinderen, waarvan de tweede zoon Huibert naar haar vader Huybregt werd vernoemd en de derde zoon naar oom Jan die Cornelis op de weg naar de eendenkooi had gebracht.

Cornelis was dus kooiker. Vanger van eenden in een vernuftig aangelegde constructie, rond een natuurlijke ondiepe plas met een wilgenbos eromheen. Het soort heerlijk beschutte en rustige plekjes waar eenden dol op zijn. En waar “lokeenden” zich thuis voelen ook al is de plas afgedekt, en alleen toegankelijk via met net en gaas overspannen aanvoersloten, bochtig van vorm zodat je het eind niet kunt zien, en met rietschermen er langs waar de kooiker zich achter verschuilen kan. De eenden vliegen altijd 's nachts uit om voedsel te zoeken, wat overkomende wilde eenden aanlokt en als vanzelf mee doet vliegen als ze de volgende ochtend terugkeren naar de kooi. Waar de kooiker al weet welke sloot ze zullen kiezen om binnen te zwemmen, want dat doen ze afhankelijk van de windrichting. Hij strooit voer om de wilde eenden verder te lokken en stuurt dan zijn kooikershondje achter hen aan. Een speciaal gefokt dier met opvallende pluimstaart en bruin-witte vacht, waarvoor de wilde eenden – de lokeenden kennen het spelletje en blijven rustig in de plas – geschrokken verderop een vangpijp in zwemmen. Met een afsluitbaar vanghok aan het eind, waar de kooiker ze pakt en snel de nek omdraait. Dan “zijn ze de pijp uit”, een gezegde dat daar van afkomstig is.

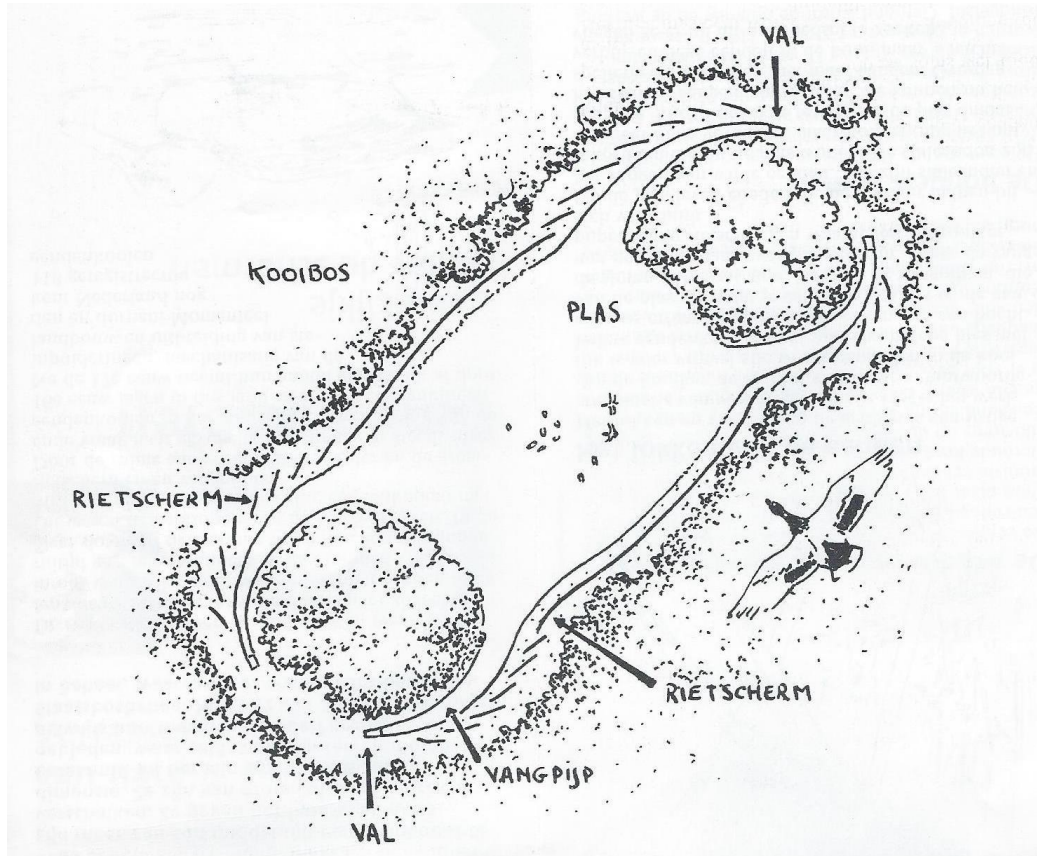
Ingang van de aanvoersloot van een eendenkooi
Uitgave Eendenkooien van Staatsbosbeheer, 1998

Het beroep van kooiker ging als regel over van vader op zoon, maar bij ontbreken daarvan kon de vader een vervangende zoon aannemen - zoals met Cornelis in Hagestein was gebeurd - ofwel zijn kooi overdoen aan een ander zoals hier in Hoornaar. Die denkkelijk aantrekkelijker was dan in Hagestein, door grootte of dichtere ligging bij het dorp.

In voorjaar en zomer ligt de wilde-eenden-trek als regel stil. Dan pleegt de kooiker onderhoud aan de rietmatten en kooikanten, vlecht nieuwe broedkorven voor de eenden, en gaat over op visvangst in de rivier. Zo ook Cornelis die in de Linge kostbare zalm kon vangen, die via de Merwede en Gorkum helemaal tot hier kwam om te paaien.

In 1741 wàs er sprake van een grote watersnood. En werden de inwoners van het buitengebied gedwongen om met vee en al te vluchten naar het dorp, waar velen werden ondergebracht in de kerk. Voor weken, waarin per boot voedsel moest worden gehaald uit Gorkum. En waarin Cornelis en Heyltje met hun nog slechts drie peuters opvang kregen bij haar oudere broer, wiens boerderij een verhoogd, vloedbestendig deel bevatte.

Een eendenkooi. De aanvoersloten zijn hier aangeduid als vangpijp, de afneembare vanghokjes als val. Indien de eenden binnenzwemmen via de opening rechts bovenaan de onderste vangpijp, worden zij in de plas tot schrikken gebracht en vluchten dan naar de vangpijp beneden, om “de pijp uit te gaan”.

Uitgave Eendenkooien van Staatsbosbeheer, 1998

Zoon Huibert kwam zijn vader bijstaan in de kooi, maar moest hem al op achttienjarige leeftijd opvolgen na diens overlijden in 1754. Vooralsnog geholpen door een jongen uit het dorp, want pas tien jaar later kwam het tot een huwelijk, met de twintigjarige Metje Janse Verhoeff uit Willige Langerak. Een plaats aan de Lek. En voorbeeld van de talrijke huwelijken die met partners van elders werden gesloten - goed om inteelt te voorkomen - zoals ook in Hagestein regelmatig was gebeurd.

Oorspronkelijke woonboerderij aan de Dorpsweg. Twee deuren, met rechts de toegang tot de vloedkamer, die beschikbaar was voor mensen en vee.

Uit: Jan Roodhorst, Hoe het Vroeger Was, – uitgave Historische Vereniging Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos, 2007. Geen bron vermeld.

In dit geval een huwelijk dat twee gezonde zoons opleverde, dat wel, maar geen verder vermelde geboorten. Vermoedelijk was er dan ook een flinke reeks miskramen. In Hoornaar blijven deed Huibert overigens niet. Tja, de ene eendenkooi is de andere niet – er waren er toentertijd in de waterrijke veengebieden van Holland meer dan duizend – en toen zijn jongere broer Jan, een vrachtvaarder die op Gorkum en verder naar Dordrecht voer, vertelde van een vrijkomende bijzonder mooie kooi in Hardinxveld, stapte hij eind jaren zestig daar op over. En werd daar in 1770 hun tweede zoon Jan geboren, vernoemd naar zijn moeders vader.

In Hardinxveld was het gras inderdaad groener dan in Hoornaar, en behaalden Huibert, zoon Cornelis en kleinzoon Ary een royaal inkomen uit de nieuwe kooi. Voor een karakteristiek van hen ontbreken echter voldoende gegevens, ook voor Huibert. Wat weer veel beter wordt bij diens jongste zoon Jan, de twaalfde waarin onze lijn zich voortzet. Zoals ik nu ga verhalen na een historische update.

DE GENERATIES DEN DUNNEN TWAALF TOT VIJFTIEN

HARDINXVELD

1770-1786

DRIMMELEN

1786-1916

VAN WERKENDAM NAAR BREDA

1885-1936

Den Dunnen Generaties Twaalf tot Vijftien

1770 – 1848 (12)	Jan Huibertse den Dunnen x 29.09.1798 Catharina van Drimmelen 21.03.1780 – 18.01.1845								
(13)	Heiltje 07.08.1799 17.02.1871	Metje 17.06.1801 17.03.1864	Abraham 11.04.1804 18.09.1871	Huibert 11.10.1812 27.03.1897					
1804- 1871	Abraham den Dunnen x 29.01.1826 Cornelia van der Hoeven 24.09.1805 – 17.11.1892								
(14)	Dingeman 01.01.1828 11.02.1918	Joannes 12.09.1829 23.12.1916	Maria 13.04.1832 17.02.1915	Catharina 16.10.1833 07.01.1889	Margaretha 12.01.1837 23.11.1889	Huibert 30.10.1838 >1891	Adriana 02.02.1841 01.01.1905	Mietje 26.09.1842 25.02.1926	
1829 – 1916	Joannes den Dunnen x 01.05.1856 Henrica Maria Dubbelman 23.12.1829 – 22.12.1897								
(15)	Cornelia 28.09.1856 >1926	Bastiaan C. 24.01.1858 18.07.1918	Abramina 27.09.1860 26.12.1927	Hendrika 30.11.1861 18-10.1940	Abraham 21.07.1867 12.12.1910	Dingeman 02.08.1870 10.11.1925	Maria 02.08.1870 10.11.1925	Margaretha 02.08.1870 10.11.1925	
1858 – 1918	Bastiaan Corstiaan den Dunnen x 19.05.1887 Francina Jozina den Haan 17.04.1867 – 19.01.1936								
Teunis Teun	Hendrika Mia	Johannes Joop	Bastiaan C. Karel	Teuntje Truus	Frans Frans	Joost Frans	Abraham mijn vader Bram	Cornelis Cor	Anna Anneke
30.1.1889	20.05.1890	20.11.1891	01.04.1895	02.09.1898	07.11.1900	23.03.1903	03.03.1906	30.10.1908	30.10.1908
24.11.1963	22.05.1985	09.01.1977	23.10.1982	19.10.1981	02.09.1991	10.05.1997	11.09.1999	21.12.1985	21.12.1985

Joannes, de veertiende den Dunnen, kreeg ook nog eens een vroeg gestorven tweeling, die ik hier niet heb opgenomen: Abraham Johannes en Dingeman Hubertus. Geboren op 04 augustus 1863 en overleden op 18 resp 20 augustus, slechts 14 en 16 dagen oud.

Aanvullend vermeld ik nog dat een neef van Jan zich eveneens in Drimmelen vestigde, waar hij drie zoons en meerdere latere afstammelingen kreeg. Was er bij de volkstelling van 1817 dan ook pas één Den Dunnen gezin in het dorp, in 1849 waren er vier en in 1875 acht. Terwijl zij rond 1900 met vijftien hun grootste omvang bereikten. Want daarna zijn ze vrijwel allemaal uit het dorp vertrokken.

Inleiding

Voorouders en gezin van Bram (Abraham) van Drimmelen

Jan kwam uit Hardinxveld als knecht naar zalmvisser Bram van Drimmelen, die in het dorp Drimmelen woonde. Bij wie hij zich een andere vistechniek eigen maakte dan hij gewend was. En uiteindelijk de erfgenaam werd van diens bedrijf.

Het toeval wil dat Jan niet alleen als eerste den Dunnen de zalmvisserij in Drimmelen over nam, maar tevens de laatste was die daar onbekommerd gebruik van kon maken. Zijn zoon Bram werd geconfronteerd met een teruggang in de binnenzwemmende vis die hem aan het einde van zijn leven dwong om over te stappen op de scheepvaart. Waarmee zijn zoon Jan II zelfs zou beginnen, om uiteindelijk een zelf-slachtende slager te worden. En evenals zijn grootvader in Drimmelen een positie van aanzien te gaan bekleden.

Heel anders liep het met mijn grootvader Bas, de oudste zoon van Jan II, die uit Drimmelen vertrok voor een tiental jaren vol tegenslagen. Waarna hij samen met zijn vrouw Francien een nederig maar gelukkig bestaan leidde tot aan een vroege dood. En zij vervolgens belandde in een chronische depressie die haar gedurende een kleine twintig jaar steeds verder, tot zelfs volledig toe, van haar omgeving en haar kinderen vervreemde.

Voor deze goetouders kon ik behalve over de gebruikelijke officiële bronnen ook beschikken over herinneringen van hun kinderen, die ik in het laatste kwartaal van de vorige eeuw van hen te horen kreeg. Hoe het die negen kinderen zelf verging stip ik in mijn verhaal al aan. Maar vermeld hier graag nog dat zij dankzij hun geërfde intelligentie en beschaafd ogend voorkomen vrijwel allen goed slaagden in het leven. Ondanks niet meer dan een opleiding lagere school. Inzet en ondernemingslust deden Joop, Karel, Truus en mijn vader Bram tot geslaagde zakenmensen uitgroeien. Terwijl de anderen in hun beroep en bezigheid elk ook een naar omstandigheden geslaagd bestaan bereikten. Allemaal uitvoerig beschreven en te vinden in het *Mijn Ouders en Ik* van oktober 2017.

En dan kan ik nog een door oom Cor genoemde karaktertrek toevoegen. Dat ze goed zonder elkaar konden, en zich ook in gedachten niet veel met elkaar bezig hielden. Maar het wel weer heel gezellig maakten wannéér ze samen kwamen. In wezen echter was de kleine kring van het eigen huwelijk, het eigen gezin hun eigenlijk wel genoeg. “Geluk, dat heb je met zijn tweeën alleen”, zei Cor. Ook mijn vader en zijn Rietje hadden “niemand nodig. Wij hebben genoeg aan elkaar”. Een beetje apart waren ze wel.

Twaalfde generatie: Jan en Catrien (1770 – 1848)

De Republiek op weg naar het einde

Ons ingekrompen leger was steeds verder achtergebleven bij dat van de krijgsmachten van Engeland, Frankrijk en Oostenrijk, de tot grootmachten uitgegroeide landen waar inmiddels ook Pruisen bij was gekomen. Wij konden dan ook niet verhinderen dat Frankrijk - in de marge van de overgang van de Spaanse naar de Oostenrijkse Nederlanden - in 1747 Bergen op Zoom veroverde. Leidend tot paniek bij het volk dat voor een herhaling van 1672 vreesde, en een snelle beëindiging afdwong van het tweede Stadhoudersloze Tijdperk. Willem IV werd “van stal gehaald” om het tij te keren. En bereikte met diplomatieke hulp van de Engelsen en de koning van Pruisen al in 1748 vrede en herstel van grenzen.

Door handig manoeuvreren deed hij voorts de Republiek overgaan in een *de facto* koninkrijk, dankzij de verwerving van een erfelijk recht van opvolging in zijn ambt, in mannelijke en vrouwelijke lijn. Maar hij kreeg te kampen met de uitvloeisels van een al langer lopend proces waarbij regenten bestuursfuncties steeds meer voor zichzelf en hun verwanten waren gaan reserveren. Ze waren een rijke klik geworden, met minder competentie en meer corruptie, die nieuw opkomende kooplui en middenstanders buiten hield. De teruggang van de economie met toenemende armoede onder de gewone bevolking leek voor velen daar aan te wijten. Onlustgevoelens verspreidden zich, mede door de sterk opkomende gewoonte om ongenoegen uit te bazuinen in pamfletten. Steeds meer mensen wilden dat het staatsbestel hervormd zou worden, dachten ook dat de vroegere glorie tijd dan wel terug zou keren. En richtten hun hoop daarvoor op de Stadhouders.

Maar die, en ook zijn zoon Willem V, lieten het afweten. De bestuurlijke situatie werd slechter in plaats van beter, leger en vloot bleven zwak. Dat brak ons op toen de Engelsen, getergd door onze steun en sympathie voor de geslaagde vrijheidstrijd van Amerika - dat zich in 1776 van het koloniale Engeland onafhankelijk had gemaakt - ons in 1780 de oorlog verklaarden. De Republiek leed een verpletterende nederlaag, zag honderden koopvaardij- en vissersschepen in beslag worden genomen, en moest vervolgens een kostbaar vredesverdrag aanvaarden. Hetgeen samen met een economische instorting voor de hervormingsgezinden – Patriotten waren ze zich gaan noemen – toenemende aanhang bracht. Zij wisten zelfs diverse stadsbesturen in het westen van het land voor zich te winnen, en de onrust nam zo toe, dat Willem V in 1785 wegvlocht van den Haag, naar Nijmegen waar toen nog het Valkhofslot bestond. Alleen omdat zijn vrouw de zuster was van de koning van Pruisen, keerde het tij nog even. Want die viel ons land binnen nadat zij was geschoffeerd door Patriotten die geweigerd hadden haar doortocht te verlenen naar Den Haag, toen zij daar met oranje-aanhangers een terugkeer van haar man wilde organiseren. Tegen zijn leger konden de Patriotten niet op, en zo werd Willem V in 1787 “hersteld”. Alle bestuurders in den lande moesten een eed van trouw aan de Prins afleggen, om subversieve krachten te weren. En veel Patriotten namen de wijk naar Frankrijk. Maar de Republiek liep op haar laatste benen.

Jans jeugdijaren in Hardinxveld 1770-1787

Ook dit dorp had een oude geschiedenis, als nederzetting aan de rivierdijk langs de Merwede. En had door haar ligging aan de Biesbosch in het verleden enorme wateroverlast gekend, die met het geleidelijk dichtslibben van dat gebied wel minder was geworden, maar nog lang niet voorbij. In de tijd van Jan en zijn ouders leefden de inwoners er voornamelijk van de

Nieuws van de gebeurtenissen in eigen land bereikte de bewoners via afnemers in Dordrecht, met name van de zalm en andere vis die daar verplicht aan de markt moest worden gebracht. Daar kregen zij te horen van de Patriotten, waar Dordrecht een bolwerk van was. Het gewone volk en de boeren, van oudsher Oranjegezind, moesten daar echter niets van hebben. Maar of dat ook gold voor hun bestuurders is onzeker.

[illegible]

Uit: Wim van Wijk, Historische Atlas van de Biesbosch, W BOOKS, 2012

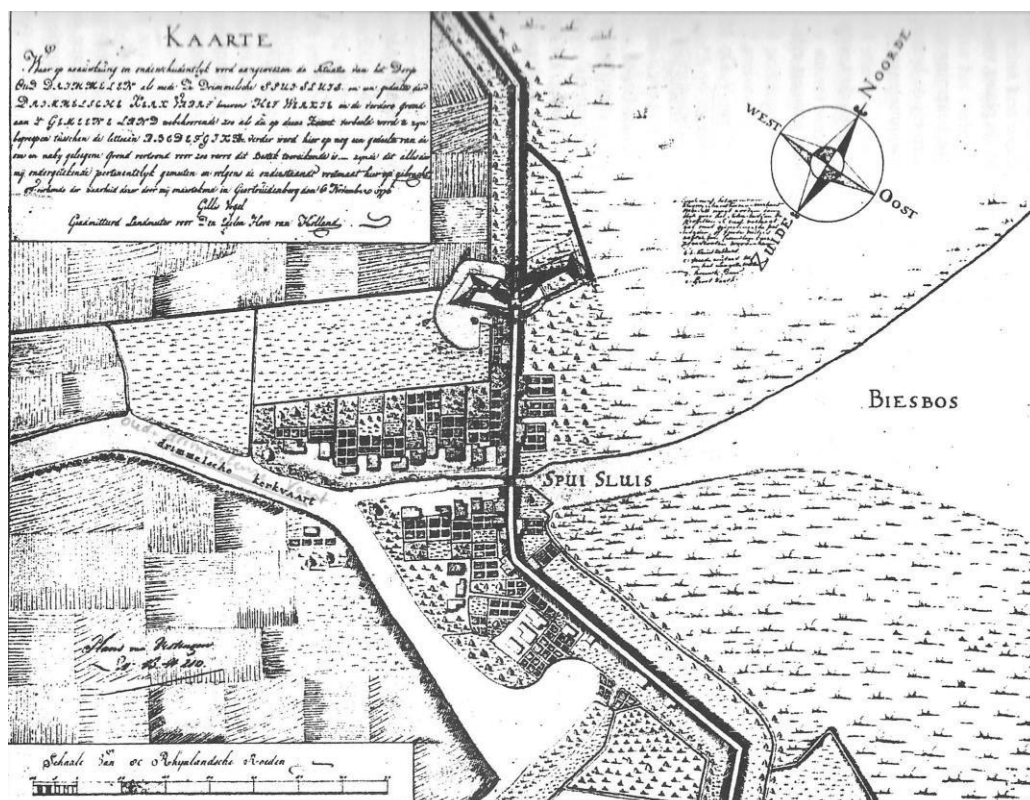

Daar ging de zeventienjarige dan. Een prettige jongen, stevig en werkwillig, en intelligent genoeg, maar behalve in de beginselen van het lezen en schrijven niet erg ontwikkeld. En opgegroeid in een nogal armelijke woonplaats, waar ze nieuw waren, en een klein gezin vormden zonder nabije familie. Een gezin dat aan een kleine woning genoeg had, en nogal lauw was in zaken van geloof en politiek.

Naar een huwelijk in Drimmelen (1788-1798)

Een uitzonderlijk dorp. En niet alleen omdat het gesticht was rond een pas in 1645 aangelegde sluis. Als toegang tot een nieuw stuk polder aan de zuidgrens van de Biesbosch, die hier het *Bergse Veld* werd genoemd. Naar de aanliggende stad Geertruidenberg, die samen met zo ongeveer het hele westen van Noord-Brabant tot het bezit van de Prinsen van Oranje-Nassau behoorde. Zij bestuurden dat vanuit Breda, en hadden een rentmeester in Geertruidenberg. Een *hoge heerlijkheid* die hij samen met de westwaarts gelegen *lage heerlijkheid* Drimmelen bestuurde, met een schout en zeven schepenen waaronder drie bewoners in Drimmelen.

Bijna tien jaar lang woonde de sluiswachter alleen op dit punt. Toen begonnen de vissers uit het oude Drimmelen, enkele kilometers landinwaarts, stuk voor stuk te verhuizen. Want het was natuurlijk onzin om voor elke visvangst – in het Bergse Veld, buiten de sluis - dat extra

DRIMMELEN; kaart uit 1776.

Bron: L.A.van Suijlekom, Drimmelen 350 jaar.

stuk heen en terug te varen nu het wonen op het nieuwe punt “waterveilig” was geworden. Toen Jan er aankwam waren er tegen de veertig woningen, met minder dan tweehonderd bewoners. En was het dorp het bestuurlijke zwaartepunt voor Drimmelen en omgeving: de herberg was in 1748 uitgebreid met een "regtkamer", waar het dorpsbestuur rechtszittingen hield, vergaderde en onder meer onroerend-goed-transacties registreerde. Eenzelfde soort regthuis als nu in Muiderberg nog aan de Brink staat.

Voor hun kerkbezoek en begrafenissen waren de vissers echter gebruik blijven maken van de oude kerk, totdat die uiteindelijk door vuur gevelt werd, en er daar nog alleen begraven kon worden. En voor het overige kerkgebruik over de onverharde weg naar Made moest worden gegaan tot in 1794 eindelijk een eigen kerk gereed was. Jan maakte het allemaal mee. En leerde dat de inwoners allen gereformeerd waren, en allen vurig Oranjegezind. En ook blij met de batterij kanonnen die de regering na de Franse inval van 1747 had laten bouwen op de dijk. Die nu een voorverdedigingspost vormde voor Geertruidenberg, dat één van de vestingsteden in de Republiek was en onderdeel van de Hollandse Waterlinie. Gelegen op de route van mogelijke invallers uit het zuiden. Een kaart van Drimmelen-met-batterij geeft een goed beeld van de bebouwing van het dorp op het moment dat Jan arriveerde: bij de sluis de herberg-annex-rechthuis, dan rechtdoor de Herengracht in met rechts de sjeke huizen van de rijkste zalmvissers, en de andere bewoning links en ook nog langs de dijk.

Bram van Drimmelen

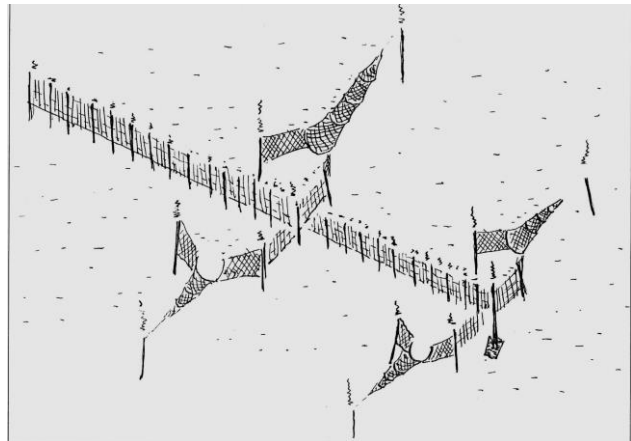
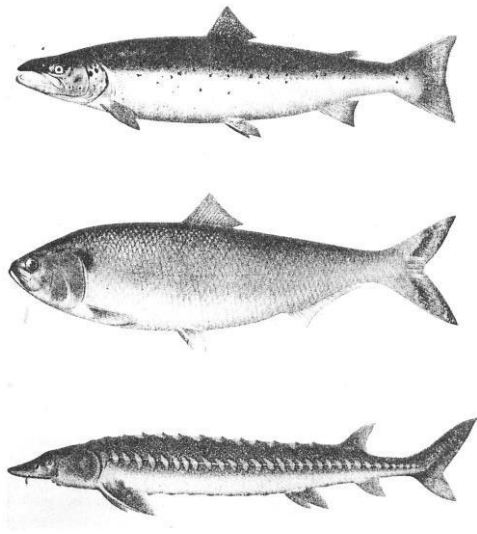
Hij was in 1777 op 32-jarige leeftijd getrouwd, en toen als oudste zoon zijn 67-jarige vader als zalmvisser opgevolgd. In dezelfde traditie als bij onze Eng-voorouders in Hagestein, en als beroep even profijtelijk, want zalm was een favoriet gerecht in de hoge kringen. Bram deed een “goed” huwelijk met de 23-jarige Heiltje, de enige dochter van de rijke herbergier Jan van Strien. En toen onze Jan bij hem in dienst kwam was er juist een zoontje Johannes op komst – vernoemd naar Heiltjes vader en met als roepnaam Jan – als vijfde kind in tien jaar, na een vroeg gestorven eerder broertje en drie zusjes. Een huis vol klein grut, en met meisjes bovendien, het was een volstrekt nieuwe ervaring. En er waren ook nog drie grootouders en een reeks ooms en tantes, allemaal een paar huizen verder of op korte loopafstand. Jan duizelde ervan, het duurde even eer hij aan die rijkdom gewend was.

Zoals hij ook nog moest ontdekken dat zijn aardige baas een indrukwekkende figuur was in het dorp. Want Bram was een man van brede ontwikkeling, trad op als schepen in het dorpsbestuur en als een van de kerkvoogden die waakten over het organisatorisch en financieel welzijn van de kerk. En hij woonde rijk: eigenaar van het vierde huis vanaf de sluis. Prachtig royaal van opzet, met de voordeur in het midden tussen twee twee-raams-kamers van vijf meter diep. Met een keuken en aparte slaapkamer daarachter en een trap naar de zolder waar de kinderen sliepen. Het geheel opgetrokken in steen, en riet-gedekt van materiaal dat in de omgeving overvloedig groeide. En erachter een ruime houten schuur waar de fuiken en het overige vistuig werden geborgen, en een flinke strook grasland voor het drogen van de netten en het grazen van de geit. Alles bijeen een indrukwekkend geheel, met ook een rijk ogende inrichting en behalve een vaste dienstmeid nog een kraamhulp bovendien.

De zalmvisserij

Vissen is vissen, maar de manier waarop was hier ook nieuw voor Jan. Thuis werd vooral met de zegen gevestigd, een groot sleepnet dat achter de schuit in het water hing en werd ingehaald als er voldoende in leek te zitten. Er werd ook veel gevarieerder mee gevangen: niet alleen *uytter souter see commende* trekvis, ook veel gewone riviervis, zoals die waarop in Drimmelen wel onder de kust werd gevestigd. Hier werd echter gevestigd met behulp van zalmsteken. Langgerekte rijen staken (=steken) met wanden van gevlochten wilgentenen ertussen, die een beetje schuin op de route stonden die de vissen vanuit zee volgden naar hun paaiplaatsen in het binnenland. En waar kleine steken zó dwars-op waren geplaatst dat ze vanzelf afweken naar de grote fuiken die dienden voor de vangst. De vissers hoefden dus niets anders te doen dan die fuiken te lichten. Nou ja, niets anders...

Het fuikensysteem. Aan de onderkant kwam de vis van links, boog rechts af langs het schotje en belandde dan als vanzelf in de fuik. Aan de bovenkant hetzelfde in spiegelbeeld.

De bovenste is de elft, de middelste de zalm!

Ik had het mij aanvankelijk niet zo gerealiseerd, maar het ging niet om kleine visjes. Er waren in de zij-steken openingen van *minstens 10 bij 20 cm*.

Om de kleintjes door te laten en uit de fuiken te

houden. Die gaven te veel werk, brachten te weinig op voor deze vissers. Hun kleinste doel was de elft, tot 70 cm lang en met 2 à 3 kg aan gewicht. Die vis kwam van maart tot mei – als ze niet een jaartje oversloeg, wat blijkbaar voorkwam – en dan zo massaal dat het haast niet bij te benen was. Er werden er in Geertruidenberg gemiddeld een 60.000 per jaar aangevoerd. Maar belangrijker, qua opbrengst, was de zalm. Die kwam in de maanden daarna, met een top in juni-augustus, kon tot 1½ meter lang worden en had dan een gewicht van wel 10 kg. Gemiddeld per jaar werden er ruim 15.000 gevangen, en ze brachten gemiddeld een behoorlijk weekloon op, wel het tienvoudige van de elft. De steekvissers werden dan ook niet voor niets zalmvissers genoemd. En dan was er de nogal zeldzame steur, een weinig agressief overblijfsel van een heel oude soort, met benen platen in plaats van schubben op z'n lijf, en van uitzonderlijke maat voor een trekvis. Hij kon tot zes meter lang worden, en woog dan ruim 400 kg. Net als de zalm was hij geliefd als rijkelui's-vis, dus als je er een ving was je goed af. Want de opbrengst kwam aardig in de buurt van een arbeiders-jaarinkomen, zeker als het een vrouwtje was, want daar kon tot 25 kg kaviaar uitkomen. En aangezien er gemiddeld een 3 à 400 per jaar werden gevangen op het Bergse Veld hadden de gelukkige vangers alleen al uit dezen hoofde een geweldige opbrengst! *Opbrengst*, want er stonden natuurlijk wel kosten tegenover.

Het officiële visseizoen liep van 1 maart tot 1 oktober, maar als het weer goed was werd er ook daarbuiten wel gevestigd. En altijd strak afgestemd op het tij: de fuiken werden steeds bij laag water geleegd, als de wanden tussen de steken deels boven het water uitstaken, want dat maakte het lichten makkelijker. Wat nodig was, want vissen van deze maat wipte je niet even achteloos uit je fuik in je bootje. De zalm vooral was een echte vechter – de naam betekent springer – die nooit opgaf en je op het laatste moment nog uit de handen of de boot kon glippen. En voordien je fuik vernielen!

De hoofd-steken waren vele honderden meters lang, tot 3½ km toe, en werden verpacht door de Rentmeester van de Oranjes in Geertruidenberg. Dat ging onder de voorwaarde dat alle

Uit: Wim van Wijk, Historische Atlas van de Biesbosch, W BOOKS, 2012

Kaart van Pieter Sluyter uit 1560 met daarin de hoofdsteken. Deze Pieter was een van de twee landmeters die waren aangesteld om in dat jaar de loop van de Oude Maas vast te stellen (blauw). Ten zuiden daarvan mocht voortaan alleen nog door vissers uit Drimmelen worden gevestigd. Zie voor het volledige verhaal het hoofdstuk Voorouders Van Drimmelen.

Beneden: D = Oud Drimmelen, G = Geertruidenberg. Boven links D = Dordrecht.

vangst moest worden aangevoerd op de “afslag” in de stad, en dat ook nog wat heffingen voor de stad zelf werden betaald. En je moest een geloofwaardige borg kunnen stellen, omdat de pachtsom werd vastgesteld op basis van de geschatte aanvoer van de vangst voor Drimmelen als geheel. Alleen de paar rijkste vissers konden daardoor over die pachtsom gaan onderhandelen, en dan aan de anderen hun deel in onderpacht geven. Altijd voor steekdelen van rond 350 meter, die twee man goed de tijd gaven om de fuiken daarin te lichten. Ook de voorouders van Bram hadden steeds tot het rijkste groepje behoord, maar zijn vader had op diens onderpachters een flinke strop gehaald, waardoor hij van de schrik liever maar ook zelf als onderpachter was gaan vissen. Waarin Bram hem volgde. Want al was het verlies toen alweer ruimschoots goed gemaakt, hij had het geluk dat zijn rijke schoonvader Jan van Strien in het vispachten was gaan investeren, en hem als onderpachter niet de daarvoor gebruikelijke premie in rekening bracht. Zo kon hij zonder vrees voor herhaling van een *débaclé* zich een ruime stijl van leven blijven veroorloven.

Vier gelukkige jaren (1788-1792)

Bram was nu midden veertig, in de bloei van zijn leven, en had een stamhouder in een gezond gezin. Hij genoot. Ook van Jan, die uitbotte tot een flinke twintiger, en die een steeds betere gezelschap werd op de dagelijkse tochten met de schuit naar de fuiken, en dan naar de stad (voor de afslag) en terug weer naar huis. Na een klein “afzakkertje”, dat wel verdiend was. En met bijdragen onderweg aan Jan’s algemene ontwikkeling, die daar blijde interesse in toonde. Zoals in wat Bram in de herberg had gehoord over de Franse Revolutie van 1789, met zijn terreur en de schandelijke onthoofding van het koningspaar. Hij bleef maar aan het vragen. En zo ging het ook buiten het visseizoen wanneer ze samen wilgentenen gingen halen op de griend-

percelen van Bram, voor het herstel van beschadigde stukken van de steek. Waarnaast de netten moesten worden hersteld en getaand. Door ze te koken in een ketel met donker vocht - vanwege het koperrood en de schorsachtige stoffen erin - om ze te beschermen tegen rotten en schimmelen.

De kinderen gingen naar de dorpsschool, waar Catrientje bij een uitstekende meester plezier kreeg in lezen, schrijven en rekenen. Een begaafd meisje, dat aardde naar haar ook geletterde moeder. Terwijl oma Catharina, de weduwe van Bram's vader, nog steeds goed kon rondkomen dankzij hun testament dat alle bezit aan de langstlevende toewees. Zo regen de seizoenen zich meest vredig aaneen. Jan hechtte zich aan het kroost, de familie hechtte zich aan hem. In de zomer was er naast de visserij te genieten van de mooie moestuin. In het najaar genoten Bram en Jan van de jacht, als voor de kust de ganzen en zwanen neerstreken op hun trek naar het zuiden, en ze in hun richting voeren om er een schot met de snaphaan aan te wagen. Zoals zij ook in blijde opwindende de polder introkken om wild te verschalken. En vroor het in de winters - ze waren koud in deze jaren - dan bonden ze de schaatsen onder en deden het ijs onder de ijzers zingen, onder een krakend-strakke hemel waarin de zon in steeds wisselend rood-oranje tinten kon ondergaan. Vredigheid - tevredenheid - een gelukkig gezin. Neeltje, als vierde dochter geboren in oktober 1790, completeerde het.

Zes droeve jaren (1792-1798)

Zo'n mooie periode, het lijkt wel of je die steelt van het leven. Al te gauw kan er een einde aan komen en in Bram's gezin gebeurde dit in september 1792. Waar zij aan leed is niet bekend, maar op de tiende van die maand verschenen Bram en Heiltje - *de vrouw ongesteld zijnde* - voor de substituut-schout en Bram's twee Drimmelse mede-schepenen om hun testament te maken. *In den naam Gods Amen* staat er boven, en het voorziet in een legaat *aan hun Oudsten Zoon genaamt Jan, zodanigen Portie in de Zalmvisserije, mitsgaders in de daartoe behorende Schuijten, Fuijken, en verdere gereedschappen als de Langstlevende, met den Dood, zal komen na te laten*. Met een veelheid van aanvullende, bedachtzame bepalingen om te zorgen voor een goede regeling voor onvoorziene omstandigheden. Het koortsige handschrift van de zieke leek er al op te wijzen dat zij op haar eind liep. En dat was ook zo, zij overleed de dag daarna. Was pas 38 jaar, liet de haren ontredderd achter: Bram zonder zijn steun van vijftien jaar, de kinderen zonder hun nog onmisbare moeder, Jan zonder de lieve half-moeder waaraan hij verknocht was geraakt. Bram's ongetrouwde zus Dingena kwam als pleegmoeder in huis, maar kon ondanks al haar goedwillendheid een slechts tekortschietende hulp zijn. Catrientje van twaalf, niet meer op school, begon in het huishouden mee te draaien.

Heiltje's doodsklok leek wel een klok van snel naderend verder onheil. De Franse revolutie van 14 juli 1789 was inmiddels de ergste binnenlandse bloedbaden en wreedheden te boven, en het revolutionaire élan begon zich nu, al wat meer georganiseerd, op verspreiding in Europa te richten. Er kwam een algemene dienstplicht, en Franse troepen trokken naar het noorden, waar zij in november 1792 de Zuidelijke Nederlanden binnenvielen, om in februari daaraanvolgend onder de strijdleus *mort aux tyrans!* op de Republiek af te komen. De bouw van de nieuwe Drimmelse kerk, in de laatste week van september aangevangen, was door de oorlogsdreiging al in november gestaakt. Nu werd de sluis opengezet om de polders onder water te laten lopen en zo de opmars van de vijand te bemoeilijken.

De laaggelegen huizen aan het Spuy, die bij hoogtij tot anderhalve meter in het water kwamen te staan, werden geëvacueerd, de bewoners trokken met slechts enkele bezittingen naar elders. Bram bleef achter met Jan om als schepenen te waken tegen diefstal en vernieling, en stuurde zijn zuster met de kinderen en overige familie naar Neder-Hardinxveld, naar broer Adam,

naar de relatieve veiligheid achter het brede water. Op een guur-winterse februari-dag, het water ruw, de wind rukkend in vlagen, de kleintjes gedoken onder het huikje. Niemand merkte, tijdens een wanhopig gevecht om het scheepje in een plots striemende hagel-vlaag overeind te houden, dat vierjarig Jantje er was uitgekropen, en nu in de woeste beweging overboord ging. Zijn lichaam werd niet teruggevonden. Op *onbekende datum elders overleden* werd later genoteerd. Want na de verwarrende tijd die volgde – het dorp was enkele dagen in Franse handen – wist niemand meer welke dag in februari 1793 het was geweest.

Begin april was het voorbij. De Fransen waren na verliezen elders teruggetrokken naar hun land. Het werk aan de kerk werd hervat, de modder uit de huizen verwijderd, de reparaties en de schoonmaak ter hand genomen. Werk voor het vrouwvolk, en voor de mannen tussen het vissen door. Werk, werk, in een sfeer van verdoving voor Bram, die binnen een halfjaar twee zo zware verliezen had moeten lijden. En van verlorenheid voor Jan. Zijn jeugd was voorbij, de moeilijke volwassenheid begonnen. Bracht hij troost op voor de kleine meisjes? Kon Bram dat?

Ik denk dat Bram het zeker kon. Hij moet een van die mannen zijn geweest die troost en kracht vinden in het steunen van anderen in hun verdriet: zijn dochtertjes, zijn moeder en zijn schoonvader. En zelf een steun vond in Jan, in hun gesprekken en in het samen zingen van psalmen – onder vissers altijd al een wijd verbreide gewoonte - en in de stille tekenen van toegenegenheid van Jan tijdens het dagelijkse werk op het water. Aan een tweede vrouw en het alsnog verwekken van een stamhouder moet hij niet hebben gedacht. Het kwam er althans niet van.

De Fransen hadden zich inmiddels van hun tegenslagen hersteld. In de zomer van 1794 brachten zij de Habsburgse Nederlanden geheel onder hun heerschappij, en stonden opnieuw “voor de poort” van de Republiek. In augustus ging in Drimmelen de sluis weer open. De nieuwe kerk die juist in april in gebruik was genomen, kwam mèt de huizen aan het Spuy opnieuw onder water te staan. “Je moet je van zo’n inundatie geen overdreven voorstelling maken”, vertelde Louis van Suylekom, “het was meest plas en dras”. Ja, maar door de werking van eb en vloed was er toch tenminste gedurende delen van de dag en nacht een fikse waterhoogte. De beelden van recente overstromingen laten goed zien wat er gebeuren kon.

Er volgde een zeer koude winter. De grote rivieren bevroren zo stijf dat het zwaarste transport er over kon. De Fransen kwamen er moeiteloos over binnen. Moeiteloos ook omdat verdreven Patriotten met hun legers meekwamen, en achtergebleven Patriotten een overname van de macht hadden voorbereid. Prins en regenten zagen hun macht als het ware in hun handen wegsmelten. Geweld kwam er eigenlijk niet aan te pas. Revolutionaire comités namen overal het bestuur over, en de Fransen werden met vlaggetjes verwelkomd. Op 15 januari 1795 vluchtte prins Willen V met zijn gezin van Scheveningen naar Engeland. En de Republiek werd omgezet in de “Bataafse Republiek, die als “zuster-republiek” de instemming kreeg van de Fransen. Het bestuur werd onder de leuze “vrijheid, gelijkheid en broederschap” in een revolutionaire vorm gegoten, en begin april kreeg ook Drimmelen er mee te maken: het oude dorpsbestuur werd vervallen verklaard en een nieuw, provisioneel bestuur moest worden gekozen. Maar dat viel niet goed in ons oranje-gezinde dorpje. Geen van de dorpsbewoners stelde zich verkiesbaar. Bram en zijn twee medeschepenen weigerden op te stappen, ze zetten gewoon hun werk voort. De vlucht van de Prins zal hen diep hebben geschokt, maar zij zullen gehoopt hebben dat de zaken ook dit keer weer zouden worden rechtgetrokken. Zo ging het echter niet. De Nederlandse bezittingen van de Oranjes werden verbeurd verklaard, de drie

Drimmelse schepenen onder dreiging met arrestatie gelast om de administratie over te dragen. Zij weerstonden de druk tot eind juni, maar moesten toen toch toegeven.

Ondertussen was Bram met groot realisme - al kort na het verlies van zijn stamhouder begin 1793 - gaan regelen dat zijn zalmvisserij nu naar zijn dierbare knecht Jan zou gaan, en was hij hem gaan inwijden in de administratieve en financiële kanten daarvan. Na overleg met zijn

de kerk

moeder en schoonvader, die er graag mee instemden. Waardoor Jan klaar was voor een overname toen door een onbekende oorzaak maar wellicht door hem voorvoeld, Bram al op 18 januari 1796, op zijn éénnenvijftigste, overleed. En een grootse begrafenis kreeg. Met manifestaties van eerbied en genegenheid om wie hij was geweest en wat hij had gedaan, en tevens met vertoon van Oranje-verachting van het patriottische bestuur. Blijkend uit het opzienbarende grote deel van het dorp dat na de rouwdienst in de kerk de slee met de kist volgde over het bevroren water, naar de klaarstaande baar aan de Kerkendijk en vandaar naar het kerkhof in Oud Drimmelen. In de koude omstandigheden bijna een uur gaans. Bram kreeg een plaats op de duurste afdeling van het kerkhof, "binnen de muren" van de gesloopte oude kerk, voor 11 gulden, waarvan 6 aan grafrechten, 4 voor het gebruik van de baar met daarop het mooiste kleed en 1 voor het luiden van de klok. Er waren daar geen familiegraven, er werden geen zerken op de graven geplaatst, er was alleen bekend op welk nummer je lag, en al na twintig jaar werden de graven geruimd. Allemaal uiterst sober, vermoedelijk omdat de bewoners niet, zoals in vrijwel elk ander dorp, vanwege de verre ligging "even langs konden gaan" bij een graf. De kinderen konden nu nog even wél bij de rustplaats van hun moeder gaan staan.

Bram's overlijden maakte het gezinsdrama compleet. Maar Jan wist zich voor de weesmeisjes eenzelfde prettige en betrouwbare "man in huis" te tonen als hij, en samen met tante Dingena zorg en steun te verlenen aan de nu bijna zestienjarige Catrien en haar drie jongere zusjes. Terwijl Van Strien hem voor het komende visseizoen de positie van Bram als onderpachter toevertrouwde, waarmee hij zijn eerste mooie eigen inkomen verdiende.

Deel van het "binnenkerkhof" in 2020, maar in oorspronkelijke vorm.

Vervolgens raakte het "aan" tussen Jan en Catrien, voor wie zijn toegewijde optreden tot een genegenheid leidde die overging in liefde. En dat hij daar gevoelig voor was werd rond begin

1798 wel duidelijk. Er moest maar gauw worden getrouwd. Maar dat werd opgehouden tot eind september doordat grootvader Jan van Strien snel achteruitging en in juni overleed. Wat vroeg om een periode van rouw en een wat ingehouden viering van het huwelijk tussen *jonkman Jan den Dunnen en jongedochter Catrina van Drimmelen*. Gevolgd door het betrekken van het huis-annex-taanhuisje van Oma Catharina aan het einde van het Spuy, dat zij aan Jan verkocht voor twaalfhonderd gulden. Waarvan hij er tweehonderd betaalde en de rest op onderpand van het huis leende tegen 5% per jaar, met vrijheid van aflossing en opzegging. Waarna de nu achtenzeventigjarige haar rijke inboedel naar de veiling bracht en terugkeerde naar haar geboorteplaats Lage Zwaluwe om daar bij haar zuster in te trekken.

Huis van oma Catharina in 2000, zoals het tot aan de sloop later in dat jaar bewoond werd door een nazaat van Huibert, de jongste zoon van Jan en Catrien.

Na Van Striens overlijden was Jan medevogd geworden over de twee toezicht behoevende zonen uit een eerder huwelijk van zijn overleden vrouw. In een hernieuwd blijk van vertrouwen van de familie, zoals dat onder meer door Van Strien zelf al was getoond toen hij Jan na het overlijden van Bram een aanstelling tot onderpachter voor de zalmvisserij had bezorgd.

Inboedelveilingen van oma Catharina en opa Van Strien toonden duidelijk hun welgesteldheid aan: tot hun *meubilaire goederen* behoorden meerdere schilderijen, een bijbel-met-lessenaar, veel tinnen kannen en schotels, porseleinkastjes en een klok. En de

nalatenschap van opa omvatte ook nog drie huizen en een flink bezit aan griendgronden. Die bij verkoop voldoende opbrachten om het jonge paar met een stevige financiële positie van start te laten gaan.

Beginnend gezinsleven 1798 - 1814

Jan ging nu meedoen in het rijke groepje dat in Geertruidenberg ging onderhandelen over de pacht, wat tot 1811 in ongewijzigde vorm werd voortgezet. Eerst in het kader van de Bataafse zuster-republiek (1795-1806) en vervolgens in dat van het zuster-koninkrijk van Frankrijk onder Lodewijk Napoleon. Ingesteld door diens broer Napoleon Bonaparte – een generaal die de revolutie had teruggedraaid, zich in 1804 tot keizer had gekroond, en nu aasde op de overheersing van geheel Europa – omdat het overal opgelegde verbod op de handel met Engeland door de Nederlanders werd ontdoken waar ze maar konden. Maar tot het beoogde strenge optreden daartegen kwam het onder Lodewijk niet. Want die hechtte zich aan ons land, probeerde een goede – zij het dure - vorst te zijn, zorgde voor goede wetten en instellingen, en kneep bij de gehate restricties een oogje dicht. Zodat zijn broer in 1810 een einde maakte aan zijn bewind. Ons land werd tot een provincie van Frankrijk gemaakt, en nu werd het echt erg. Want wij hadden inmiddels een volledig centraal bestuursapparaat gekregen, met een uniform belastingstelsel – een grote verbetering ten opzichte van de Republiek, met zijn verbrokkelde bestuur en de door iedere provincie naar eigen goeddunken vast te stellen belastingdruk – en met een burgerlijke stand waarmee een bezetter ons veel beter dan vroeger in zijn macht kon krijgen. Vrijwel alle ontduiking van wetten werd onmogelijk, overal werden Franse gezagsdragers aangesteld, en Frans werd de officiële

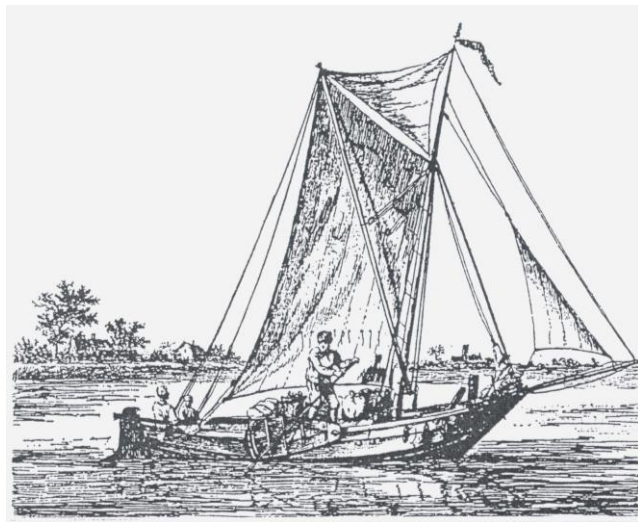
bestuurlijke taal, zoals in de doop-, trouw- en begraaf-registers nog altijd te zien is. En er kwam een dienstplicht die soldaten leverde om te vechten in Napoleon's legers, met als ergste ervaring de barre tocht naar Rusland die het begin van zijn einde werd. Want ook al kwam hij na een zware nederlaag-annex-verbanning naar Elba nog een keer terug, in 1814 werd Waterloo zijn ondergang.

Drimmelen wist in deze Franse tijd een inkwartiering en kazernering van Franse troepen af te kopen, en betaalde op dorpskosten vrijwilligers om - dankzij de mogelijkheid tot vervanging - de plaats in te nemen van eigen mensen die voor het leger werden opgeroepen. Het kon er af, want de zalm bleef gewoon komen, en de Fransen lustten die net zo graag als elk ander.

Familieleven

Dit was de periode van gezinsvorming en het innemen van de nieuwe sociale positie. Zonder verdere drama's, al verloren Jan en Catrien één keer een zoontje. Want daarnaast kregen ze vier gezonde kinderen, eerst twee meisjes en toen twee jongens. Waarvan de eersten dankbaar vernoemd werden naar de moeder en vader van Catrien, en de nieuwe Bram van 1804 onze voorvader werd. Jan verwierf voor zichzelf en Catrien ook goede vaste plaatsen in de kerk, tegen elk 1 gulden en 12 penning jaarlijkse huur. Niet de mooiste, helemaal vooraan waar oma Catharina had gezeten, want plaatsen waren niet erfelijk maar kwamen bij hun vrij vallen opnieuw beschikbaar – en bij haar vertrek was Jan hiervoor nog niet in beeld geweest. De kinderen en minder voornamen moesten een vrije plaats zoeken achter in de kerk, zoals hij zelf had gedaan toen hij nog knecht was.

In de kring van zalmvissers genoot Jan weldra ook respect en werd gemakkelijk opgenomen. Van begin af aan nu zelf vissend met een knecht die bij hen inwoonde, evenals een dienstmeid die rond de bevallingen werd bijgestaan door een kraamhulp. Compleet zoals in de huiselijke situatie die hij bij zijn aankomst in Drimmelen had aangetroffen! Hij ging nu mee naar de jaarlijkse onderhandelingen over de pachtsom voor het dorp, en trof daarbij na 1811 steeds Pascal Smolders, mijn voorvader van moeders kant, die samen met twee anderen het recht had gekocht om tien jaar lang alle visserij op het Bergse Veld te verpachten. En die beiden geen moment vermoedden dat hun nazaten ooit zouden samenkomen in mijn ouders! Voorts deed Jan mee in een gezamenlijk aankopen van de vissersschepen om zo de risico's op een teloorgaan ervan te spreiden, en breidde hij zijn grondbezit uit met extra rietvelden. En werd hij *nóg* enkele malen gevraagd om mee op te treden als voogd. Hij hoorde er duidelijk nu helemaal bij in de gemeenschap.

Een hengstschuit, een van de duurdere vissersschepen

Verder onder de Oranjes (1814 -1848)

Engeland Oostenrijk, Pruisen en Rusland belegden als overwinnaars van Frankrijk een groot congres in Wenen om Europa opnieuw te organiseren. Waarbij zij aan de oude positie van hun heersers nu grondwetten verbonden die voorzagen in enig medebestuur van de bevolking. En ter betere bescherming tegen de Fransen besloten tot de oprichting van een Koninkrijk der

Nederlanden dat behalve ons land ook de voormalige Oostenrijkse Nederlanden bevatte. Met de zoon van bijna-koning Willem V nu als volle koning Willem I.

Er kwam een grondwet die de koning de uitvoerende macht gaf, bijgestaan door een raad van ministers, en een parlement met eerste en tweede kamer. Maar hij was een autoritaire figuur, die zo wist te manipuleren dat hij vrijwel naar eigen inzicht zijn gang kon gaan. Met een energiek streven om ons deel van zijn land uit de ellende van de Franse tijd terug te brengen naar welvaart. Dat niet zonder succes was, maar plaatsvond in het kader van een totaalbeleid dat in het zuiden groeiende weerstanden opriep. Die uitmondde in een gewelddadige opstand, en ondanks het daartegen optreden van een leger onder prins Willem in 1830-31, tot de stichting van een zelfstandig België leidde.

De prins – die bij ons desondanks als *de held van 1830-31* werd betiteld - volgde zijn vader in 1839 op als koning Willem II. Ook hij was erg autoritair, maar zijn ervaringen in België hadden hem geleerd dat je met volksopstanden maar het beste voorzichtig omging. En toen in 1848 een alom in Europa razende revolutie - tegen een overal veel te autoritair beleid – naar ons land oversloeg, liet hij zich raden tot meegeven. Er kwam een nieuwe grondwet, voor een parlementaire monarchie waarin de koning onschendbaar was, maar zijn ministers het beleid voerden en dat in het parlement moesten verdedigen. Tegen leden die overigens door nog slechts een kleine elite konden worden gekozen. Het was Willems' laatste daad. Hij overleed het jaar daarna.

Verder familieleven

In goede traditie zorgde Catrien voor een nauwe band met de kerk - als veertienjarige hielp Bram bij de ombouw van het orgel in 1818, voor vier stuivers per dag - door de kinderen rond hun twintigste de belijdenis te laten doen, en daarmee lidmaat te worden. Terwijl ook Jan, wiens band met de kerk nooit erg diep was geweest, in 1824 op zijn vierenvijftigste lidmaat werd. Juist op een dag dat zich daar een nieuwkomer in het dorp aanmeldde, ene Bas Dubbelman. Die hij later heel aardig uitnodigde om getuige te zijn bij het huwelijk van zoon Bram in januari 1826, om zo nader kennis te kunnen maken met de gemeenschap. Hetgeen een goede band schiep met Bas' familie. Jan zelf werd voor de periode van 1827-1831 verkozen tot *notabel*, één van het groepje vooraanstaande dorpelingen dat de kerkvoogden benoemde en toezag op hun beheer van de bezittingen van de kerk.

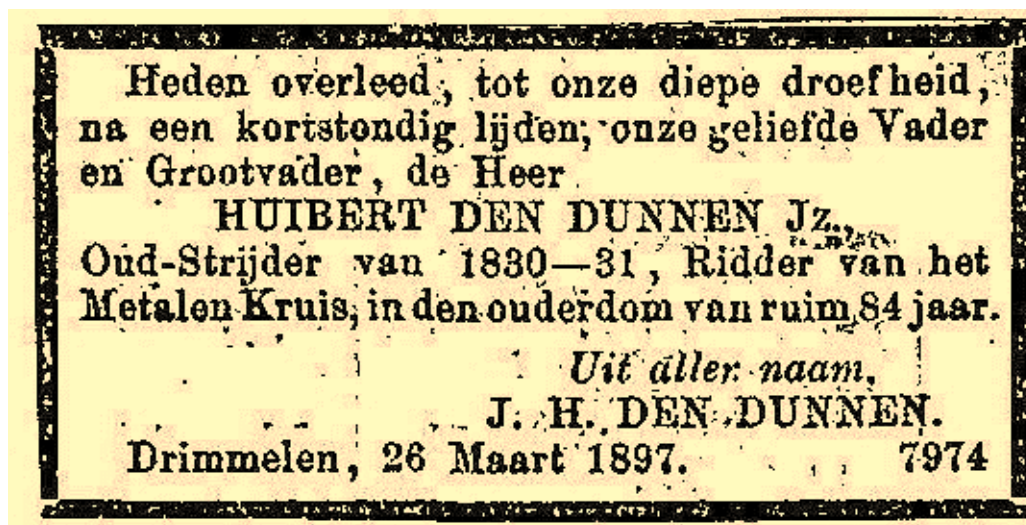
Bram trouwde met Cornelia Verhoeven, waarop hij als oudste zoon zijn nu zesenvijftig jarige vader opvolgde als zalmvisser. En ging wonen in het huis van opa Bram van Drimmelen, dat Catrien samen met haar drie zusjes in 1806 van oma Catharina had geërfd, en waarvan Jan had kunnen regelen dat Catrien het in eigendom kreeg. Vanwege hun diepe emotionele band ermee, veel meer dan de jongere zusjes, die zij uitkochten.

Na Brams' huwelijk hadden zijn ouders nog een gelukkige tijd, met een groeiend aantal kleinkinderen op een steenworp afstand, en zelf de rust van alleen nog jongste zoon Huibert in huis. Een aparte knul. Die zich na het vervullen van zijn militaire dienstplicht als vrijwilliger aansloot bij het leger van prins Willem om mee te vechten tegen de opstandige Belgen, en daarvoor het Metalen Kruis 1830-1831 ontving. Een ereteken dat door Koning Willem I werd toegekend aan allen die aan de Veldtocht hadden meegedaan, en waarvan dragers in de volksmond *Ridders van het Metalen Kruis* werden genoemd, welk predicaat veelvuldig voorkomt in krantenberichten, geschiedverhalen en op grafzerken. Zoals bij Huibert zeker ook zou zijn gebeurd als die er in Oud-Drimmelen waren geweest.

Maar ook zo waren zijn ouders best trots op hem, en ook blij om zijn huwelijk met een rijke vrouw, vlak voordat Catrien begin 1845 op rijpe leeftijd overleed. En van haar Jan de mooiste mogelijke begrafenis op het binnen-kerkhof kreeg, met een uur lang luiden van de klok. Jan zelf volgde drie jaar later, zevenenzeventig jaar oud nu, en mooi toeval maakte dat hij zijn rustplaats naast die van zijn geliefde kreeg. Op een begrafenis met veel belangstelling en waardering, waarin goed naar voren kwam hoe hij na veel verdriet in een situatie was beland waarin zijn gaven zich volledig hadden kunnen ontplooiën: zijn zorgzame betrokkenheid bij anderen, zijn doorzettingsvermogen en zijn bedachtzaamheid, gesteund door een steeds verder toegroeien naar de goede kanten van het geloof. Een man van het niveau van de beste van zijn voorouders, en een waardig opvolger van de voorvaderen van Catrien. Een prachtig einde.

Jan had geen testament gemaakt, waardoor zijn onroerende goederen na zijn dood verdeeld moesten worden. Waarbij zijn eigen huis, tuin en schuur op een perceel van 1 hectare naar Huibert ging, wiens nazaten het tot 1900 toe zouden blijven bezitten. En zijn rietgorsen en hooilanden ter grootte van 3 hectaren aan Bram toevielen, die ze al in gebruik had. Terwijl de dochters hiervoor compensatie kregen.

Dertiende generatie: Bram en Cornelia (1826 – 1888)

Deze periode begon niet rooskleurig, doordat het beleid van Willem I te eenzijdig aan het westen van het land ten goede was gekomen. Hij had De Nederlandsche Bank opgericht, en de Nederlandsche Handel-Maatschappij – de latere ABN - die het monopolie kreeg op de handel met Indië, waar een zogenoemd *cultuurstelsel* ging zorgen voor een afknippen van de inlanders en grote winsten voor de aandeelhouders. Wat tot grote rijkdom had geleid bij een beperkte groep, die veel van zijn geld in de bouw van handelsschepen stak om nóg rijker te kunnen worden. Terwijl het driekwart van de bevolking dat buiten het westen woonde in veelal kommervolle omstandigheden was blijven leven, wat zich onder zijn zoon Willem II voortzette.

Koning Willem III die in 1849 aantrad was geen man die daar verbetering in bracht. Even autoritair als zijn voorgangers was hij bovendien een bruut en een schuinsmarcheerder, en had een afkeer van staatszaken. De regering werd in de praktijk geleid door de liberaal Thorbecke – de man van de grondwet van 1848 – en die zorgde voor een nieuw élan. Voor een volgen van de vroege industriële revolutie in Engeland, die daar de slagkracht had geleverd voor de opbouw van een wereldomvattend imperium. Wij kwamen zo vanaf eind jaren zestig ook op stoom, waarbij kanalen, spoor en telefoon ook zorgden voor een expansie van Twente en andere streken.

Ondertussen groeide er een religieuze en politieke partijvorming, na de vestiging in 1853 van vijf nieuwe bisdommen, geleid door een aartsbisschop. Startpunt van een *zuilenvorming* in de samenleving tussen rooms-katholieken en protestanten, waar in 1871 een Verbond van Werklieden bij kwam: de eerste socialisten. Strijders voor verbetering van de nog weer toegenomen abominabele leefomstandigheden die de industriële revolutie had meegebracht. Waar de confessionelen ook niet omheen konden: er kwam een ruimer kiesrecht en een begin van wettelijke bescherming van arbeiders.

Onder deze omstandigheden – ik loop even vooruit - werd de verachte Willem III in 1890 opgevolgd door de nog pas tienjarige Wilhelmina als koningin. Die vanaf 1898, dankzij een charme-offensief van haar moeder-regentes Emma, een populaire vorstin werd. Getuige van een sterke industriële expansie en groeiende koopkracht, een opnieuw verruimd kiesrecht en de invoering van de leerplicht. En met baten-uit-Indië die een grote omvang bereikten. En in de vooroorlogse jaren voor de betere standen bijdroegen aan een bloeiende tijd á la de Franse *belle époque*.

In Drimmelen nam het aantal inwoners toe door nieuwe activiteiten, mede te danken aan een nieuwe spoorwegverbinding van Dordrecht via Made naar Den Bosch. In 1882 bedroeg hun aantal al 500, en was het dorp in zuidelijke richting aanmerkelijk gegroeid. En dat zette allebei door. Het inwonertal lag rond 1910 al boven de 1000!

De huwelijksjaren

Van de totstandkoming van hun huwelijk vertelde ik al, en van Cornelia's achtergrond heb ik eigenlijk geen informatie. Hier dus verder over hun huwelijk.

Hun eerste begin telde een droeve tegenslag: zij verloren hun eerste kindje. Waarvan zij in een *Memorie van aangifte der nalatenschap verklaren dat ons eenig kind met name Catharina den Dunnen, oud zijnde 3 maanden is overleden den 28 January 1827*. Maar dat gebeurde in een gespreid bedje, in een al geheel ingericht huis, beheerd door een opvolgster van tante Dingena met een goede meid en een goede knecht. Waarvan de meid samen met een kraamverzorgster voor nog acht gezonde kindertjes konden gaan zorgen, die allemaal lang bleven leven. Met als oudste een Dingeman - naar de vader van Cornelia die een rijke bruidsschat zal hebben meegekregen - en als tweede de Jan (Joannes) van 1829 die onze stamvader werd. En met voor allen weer een goede opvoeding op school en in de kerk, waarvan zij later naar familietraditie lidmaat werden.

De goede knecht hielp Bram met de zalmvisserij totdat Dingeman dat als tiener kon gaan overnemen. Maar toen die in 1851 omwille van een moetje al op zijn 23^e trouwde, deed zijn 47-jarige vader het bedrijf toch maar niet aan hem over. Het had tot dan toe nog even royale inkomsten opgebracht als vroeger, maar nu begon er een terugloop op te treden in de visvangst als gevolg van verzanding en eerdere overbevissing. Waardoor geleidelijk steeds meer zalmvissers een ander beroep moesten zoeken. En toen waterstaatwerken in 1869-70 de genadeklap gaven, gold dat ook voor Bram, zag hij zich genoodzaakt tot een overstap op vrachtaart en werk als sluiswachter.

Troost bracht dat inmiddels ook Jan was getrouwd, en samen met Dingeman en enkele andere kinderen voor een ruime schaar nakomelingen had gezorgd, die allemaal dol waren op opa. Die in 1871 op ruim 67-jarige leeftijd overleed en gelukkig niet heeft hoeven weten dat er op dat moment, als gevolg van het sterk toegenomen inwoneraantal, op het kleine binnenkerkhof voor zijn graf geen ruimte beschikbaar was. Zodat met het mindere buitenkerkhof genoeg moest worden genomen.

Het werd vervolgens krap rondkomen. Dingeman was nu de enige verdiener, en zijn overstap op de riviervisserij onder de kust – als zegeman - bracht weinig op. Veel minder dan elders mogelijk was, maar hij miste de middelen om daarheen de overstap te kunnen maken. Totdat er in de herfst van 1887 een prachtig bod kwam op het ouderlijk huis en dat met instemming van moeder Cornelia werd verkocht. Het huidige Herengracht 12-14, dat eeuwenlang familiebezit was geweest! Waarna Dingeman naar Rotterdam vertrok, en later nog weer verder, tot zijn overlijden op de hoge leeftijd van negentig jaar. Die van zijn moeders kant moet zijn geërfd: zijn zoon zou zelfs 92 worden en Cornelia zelf – die met haar ongetrouwd gebleven jongste dochter naar Dordrecht ging – werd meer dan 85 jaar.

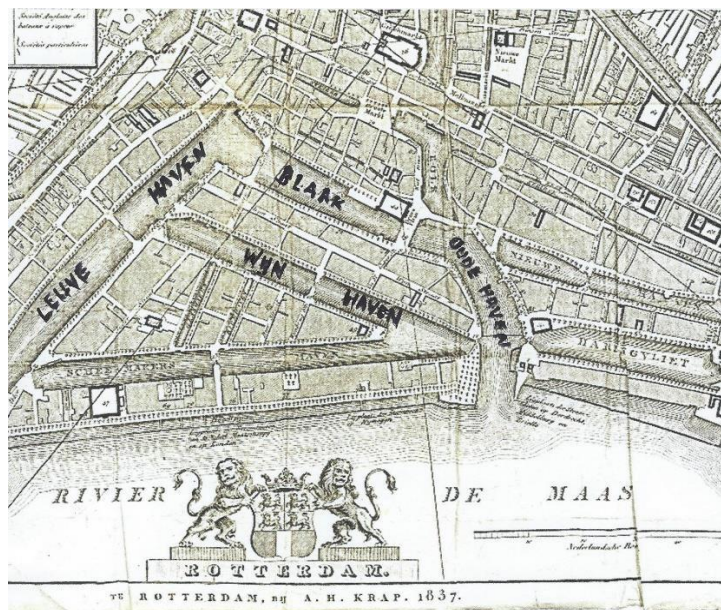
Een slechts kort intermezzo, dit verhaaltje over Bram. Maar er volgt nog wat over hem bij zijn tweede zoon Jan, die ik hier in de luwte heb gelaten. En over wie weer wel veel te vertellen valt.

Veertiende generatie: Jan en Henrica (1829 – 1916)

Naar een schippersbestaan

Voor Jan als jongere zoon was een baan gevonden als knecht bij de lokale vrachtschipper op Geertruidenberg, en toen zij op hun negentiende op dezelfde dag in 1848 lidmaat van de kerk werden, raakte het aan tussen hem en Henrica, de jongste van Bastiaan Dubbelman. En goed aan ook, maar om te trouwen moest hij op eigen benen kunnen staan. Naar eigen wens – want hij was aan het varen verknocht geraakt – als een zelfstandige schipper, en dan vanuit het snel groeiende Rotterdam, waar naar verteld werd de mogelijkheden groot waren. Die wens ging in vervulling nadat hij haar eind 1855 bezwangerd had en haar vader - die al vaak van zijn plannen had gehoord en de aardige knaap graag mocht - het stel een schip als bruidsschat gaf. Mede ook uit erkentelijkheid naar de familie die hem zo hartelijk had helpen inburgeren. Het kon er af. Bas was eigenaar geworden van een bedrijf dat een slagerij en de slacht van zelf gefokt vee combineerde met het vervoer van personen en vracht - in door paarden getrokken rijtuig en wagen - en dat bracht heel goed op.

Ze trouwden op 1 mei 1856 - hij schipper, dienstplicht voldaan, zijn vader nog zalmvisser - en kregen hun eerste kind na een kleine vijf maanden op de 28e september in Rotterdam. Het was een meisje, en met haar vernoeming begon Jan een traditie van twee voornamen voor de kinderen in de familie. Zij werd Cornelia genaamd naar zijn moeder, en Henrica naar zijn schoonmoeder. Waarop zij op 24 januari 1858 hun eerste zoon dankbaar bij voorrang vernoemden naar schoonvader Bastiaan en ook nog naar diens eigen vader Corstiaan. Hun zoon Bas die als mijn grootvader een bewogen leven zou krijgen. En er volgden daarna nog twee meisjes en in augustus 1863 een tweeling die al na twee weken overleed.

Bij de Wijnhaven lag de Slaakkade, waar Jan zijn schip aanlegde tussen zijn eerste vrachtreizen door.

In datzelfde jaar verloor Bas Dubbelman zijn vrouw en zijn enige nog inwonende dochter, zodat hij als zeventigjarige alleen overbleef in huis. Waarop Jan en Henrica overeenkwamen dat zij met haar vier kinderen alvast bij hem in zou trekken, maar dat hij nog zou blijven varen. Om een financiële reserve op te bouwen, want het verblijf in Rotterdam was niet gunstig geweest. Doordat Henrica vanwege het te groot wordende kindertal op de vaste wal had moeten gaan wonen, wat samen met de gezelschap die Jan toen nodig kreeg te duur was

geworden. Want er heerste hevige concurrentie in de snel groeiende haven, waar iederéén wel een graantje mee wilde pikken. Er had niet anders opgezeten dan het schip te verkopen. Waarna hij nu als *varensgezel* en later ook als stuurman ging varen om tenminste weer het inmiddels geslonken verkoopbedrag bijeen te krijgen.

Maar hij zocht Henrica regelmatig op. Wat meebracht dat zij - na eerst een levenloos kind - in september 1867 een tweede zoon kreeg. Waarvoor Jan nu ook zelf naar Drimmelen terug keerde, en hem de naam Abraham Dingeman gaf, naar zijn vader en oudste broer. Wat vooral zijn vader trots en gelukkig maakte. Samen met Henrica nam hij vervolgens het bedrijf van hun nu vijfenzeventigjarige (schoon)vader over, die hem dat verkocht toen hij zijn einde nabij voelde komen. Teneinde zijn resterende vier kinderen een fiscaal onbelaste erfenis na te laten. Met een voor ieder aanzienlijk bedrag, want hij was aardig rijk geworden.

Verder met het slagers- en vervoersbedrijf

En dat werden Jan en Henrica ook in het almaar groeiende dorp. Waar Jan nu toenemend aanzien kreeg, en voor de periode 1875-79 werd aangesteld als een van de kerkvoogden. Een leerzame functie in financieel beheer, maar toch niet voldoende, want nu dacht hij verstandig te zijn door net als zijn schoonvader zijn opstallen en grond te verkopen. Met behoud van erfpacht. Voor zijn zoontje Bas, die vanaf ongeveer zijn vijftiende, rond 1873, in het bedrijf was komen meewerken. Maar toen jongere zoon Bram een drie jaar later ook in de zaak kwam, ontstond een nieuwe situatie. Omdat drie man toch echt overdreven was. En toen was het Bas die wel wat zag in een zaak elders voor zichzelf, waartoe vervolgens werd omgekeken naar een goede mogelijkheid.

Stationsweg 20 in 2000, met achterliggende rijtuigstalling en slachterij. Inmiddels is het complex gesloopt.

Die werd aangedragen door dorpsgenoot Joost den Haan, wiens broer Teunis in Werkendam een prachtige slagerij bezat die begin 1885 vrij ging komen. Bas erop af. Hij was nu 27, charmant en ondeugend, maar nog ongetrouwd. En laat nu de rijke Teunis als enig petekind een Francien in huis hebben die negen jaar jonger is dan Bas! Hoe ze het ritselden blijft onbekend, maar het stel trouwde in mei 1887, op een groot feest waar de hele familie voor overkwam.

Tegelijk met Francien had Bas van haar oom Teunis ook de eigendom van de slagerij gekregen. En nu vond Jan dat zoiets toch beter was dan moeten huren, en ging proberen om voor zoon Bram zijn bedrijf terug te kopen. Maar de nieuwe eigenaar vroeg daarvoor een zo hoog bedrag dat hij naar een alternatief ging zoeken. Wat in 1895 beschikbaar kwam in het pandje Herengracht 2, op de hoek van de dijkweg naar het westen en met langs die weg een enorme lap grond, en ook bij Willemstad nog land. Hij kocht het op naam van Bram. Die liep nu naar de dertig, was net getrouwd met Sara van Gent – Abraham en Sara, hoe bijbels! - en woonde met haar in op de Stationsweg, bij zijn ouders die de vijfenzestig al voorbij waren. En terwijl de zaak gewoon doorging daar, werd achter nummer 2 begonnen met het bouwen van een optrek voor het slachten van vee en de verkoop van vlees. Zo brak het jaar 1897 aan.

Herengracht 2, waarachter toen nog die lap grond lag, iets beter te zien bij Sara op de hoek met baby op de arm.

Waarin wéér een nieuwe situatie ontstond door de terugkeer van een mislukte Bas, die voor zich en zijn gezin onderdak op de Stationsweg kreeg. Na perikelen die ik pas in mijn verhaal over hèm aan bod laat komen, inclusief de steun die Jan hem daarbij ruimhartig verschaftte. Jan genoot van zijn eerste kleinkinderen in mannelijke lijn en raakte erg gesteld op zijn dappere schoondochter Francien. En betreurde het dat zij in 1900 alweer moesten vertrekken.

Inmiddels was Henrica eind 1897 overleden, op de dag voor haar zeventigste verjaardag, na een huwelijk van drieënveertig jaar. Het gaf een diep gemis, waar Jan niet goed overheen wist te komen. Hij zorgde nog wel voor een goede verkoop van het vervoersbedrijf met de paarden en wagens, maar liet het overbrengen naar de nieuwe locatie van hun slachtvee – waaronder een zwartbonte stier – aan Bram en Saar over. Bij wie hij introk. Waarna het jonge paar het slagersbedrijf voortzette op Herengracht 2 en drie kinderen kreeg, een dochter en de zoons Gerrit en Jan. Die nog kinderen waren toen hun vader eind 1910 al overleed, wat het voor Saar heel moeilijk maakte. Want Jan trok zich dit nieuwe grote verlies zó aan dat hij nog tot weinig méér kwam dan knuffelen met de kleintjes. Zijn enige troost nu, want het gezin van Bas was nooit meer naar het dorp teruggekeerd. Hij overleed in 1916, zevenentachtig jaar oud. Na een goed en ruimhartig leven dat hem aanzien had gebracht en mededogen met zijn late verdriet. Een rijk geworden man ook, die een mooi - en onbelast – bedrag naliet. En die kon worden begraven op het mooie gedeelte van het kerkhof, dankzij verruiming die daar inmiddels tot stand waren gebracht.

En dan komt hier nog een epiloog bij mijn verhaal over Jan. Via zijn kleinzoon Gerrit, die later samen met broer Jan het bedrijf voortzette in de gemengde vorm van akkerbouw en veeteelt, totdat ze veel grond kwijtraakten als gevolg van onteigeningen ten behoeve van herverkaveling en woningbouw.

In 1965 besloten ze om naar Groningen te verkassen, waarbij Herengracht 2 in het bezit kwam van Gerrit's jongere zoon Bram, mijn achterneef van 1935. Die daar een knappe bouwer en kunstig timmerman werd, en na zijn huwelijk met Sije van de Merbel in 1960 Herengracht 2 met het overgebleven gebied verkocht en inruilde voor Herengracht 4.

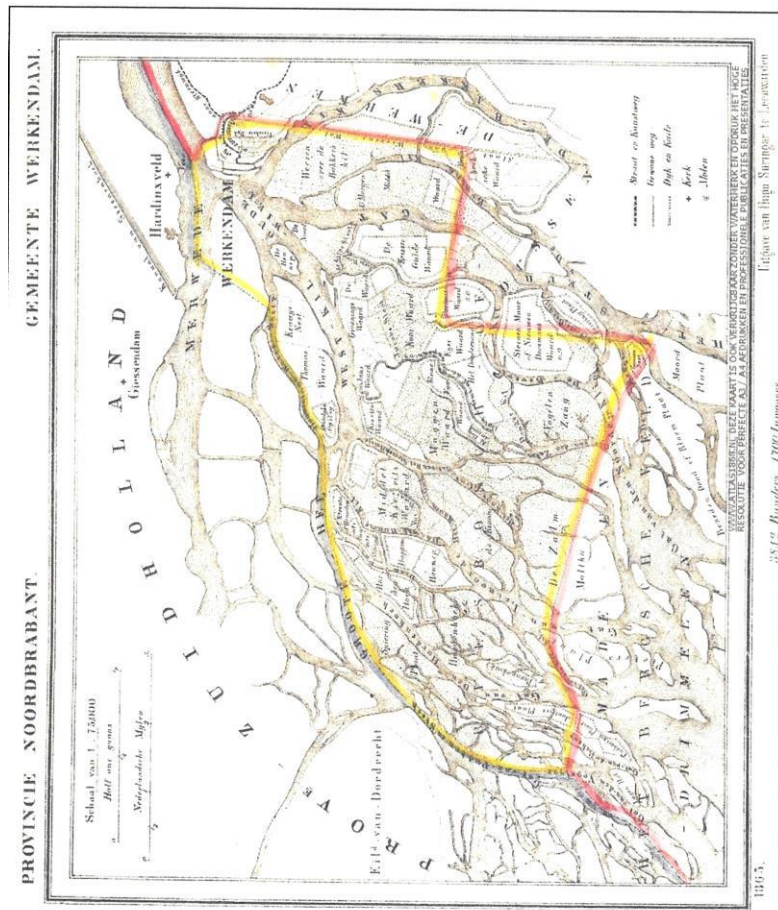
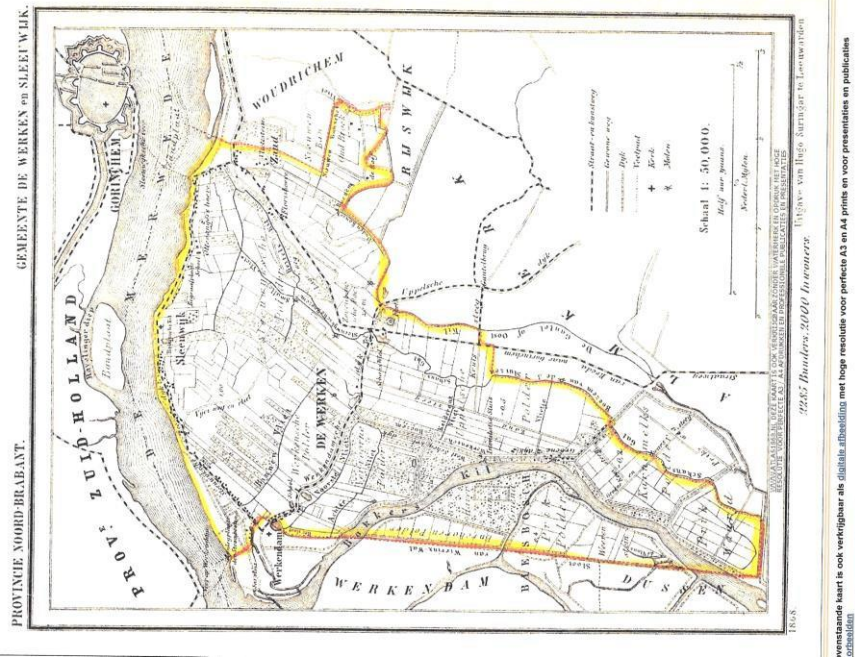
Waar hij zo goed verdiende dat hij in 1974 de sprong kon maken naar het vrijkomende, veel grotere Heerengracht 12-14. Niet wetende dat dit vanaf de stichting van Drimmelen-aan-de-sluis tot aan het jaar 1888 toe ons familiehuis was geweest! Ik maakte kennis met ze tijdens mijn bezoek aan Louis in 2000 en werd uiterst hartelijk ontvangen. Maar omdat ik toen nog dacht dat het huis in ononderbroken lijn bewoond was geweest, vroeg ik alleen – vergeefs – of zij iets wisten en wellicht foto's hadden van mijn grootvader Bas. Pas toen het in september 2019 tot een fijn nieuw bezoek kwam, met meer tijd, kwam de aap uit de mouw. En kregen wij zijn achterliggende grote timmerwerk-schuur vol gereedschap te zien en de lap grond daarachter. Het aloude perceel, maar met een andere aanwending. En inmiddels gesplitst in nummer 12 aan de gracht en een zij-ingang met nummer 14 voor hun enige zoon Gerrit Jan, van 1962. Die ongetrouwd bleef. Wat doet vermoeden dat Heerengracht 12-14 toch opnieuw in vreemde handen zal vallen.

Met mijn achterneef Bram

Heerengracht 12 zoals Bram het opknapte.

De rechterzijkant van Werkendam grensde aan de linkerzijkant van Sleetwijk, dat hier een grotere schaal heeft. Op de grens tussen de gemeenten loopt het riviertje de Werken. Het dorp Werkendam ligt tegen deze grens aan.

Vijftiende generatie: Bas en Francien (1856 – 1936)

Werkendam

Werkendam ligt op de zuidoever van de Merwede, tegenover Hardinxveld. Rond de tijd dat Bas er arriveerde was de aangrenzende gemeente De Werken en Sleeuwijk nog zelfstandig, met haar bestuurscentrum aan het oostelijke uiteinde in het dorp Sleeuwijk, dat tegenover Gorinchem ligt. Het waren heel wat grotere gemeenten dan Drimmelen toen, met elk rond de 3.000 inwoners. En met in Werkendam de “griendbaronnen” die wilgenmatten leverden voor waterstaatwerken, als bodem voor steenblokken bij de aanleg van oeverbescherming en polderdijken. Waarin zij grootmeesters waren, die hun werk ook internationaal uitoefenden, en er steenrijk mee waren geworden. Ze hadden rijke panden in de chique Hoogstraat, waar ook de notabelen woonden en de “Gereformeerde gemeente van Werkendam en Dewerken” haar kerk had, de voornaamste in het gebied, vlak achter de slagerij die Bas zou gaan betrekken. Het gebied van Sleeuwijk bestond vooral uit de grienden die het wilgenhout leverden voor de waterstaatwerken. En Werkendam telde vooral veel kleine, ouderwetse boerenbedrijfjes, die door buitenlandse concurrentie in de problemen begonnen te komen. Haar gebied was anderhalf maal groter, en grensde in het zuidwesten aan de Biesbosch die onder de Drimmelen viel.

De eerste tien jaren (1885-1895)

Aan wat ik over de eerste zevenentwintig jaar van Bas vertelde heb ik weinig toe te voegen. Maar des te meer aan hoe hij begon in Werkendam. De slachterij die hij van Teun den Haan in huur kreeg was een mooie en ruime behuizing - zelfs naar huidige maatstaven – gelegen aan de Hoogstraat, met onderliggende waterkelders voor het goed houden van het vlees en

Boven: de voorkant van Hoogstraat 472, anno 2000. Rechts: de zijkant, met vroegere toegang naar de kerk.

met een achterliggend erf en moestuin. Met daarachter weer de inpandig gelegen Gereformeerde kerk, toegankelijk langs het slagershuis dat nog steeds bestaat, en maar weinig veranderd zou zijn toen ik er in 2000 was. Evenmin als de rij van acht arbeidershuisjes die Teun bezat aan de Sasdijk, met een eigen woning ernaast, niet ver van de Hoogstraat, en allemaal met een mooi uitzicht over de rivier.

Het mooie uitzicht. De huisjes zelf staan afgebeeld bij het overlijden van tante Teuntje op pag. 64

Bas betrok dit riante onderkomen in de zomer van 1885. En waar hij in Drimmelen maar steeds de ware niet had kunnen vinden, viel hij hier meteen op het leuke achttienjarige nichtje van de eigenaar van zijn pand. Die zijn vermogen mede dankte aan de in Werkendam nog altijd legendarische Goossen Verdoorn, die rond 1850 op hoge leeftijd heel rijk stierf, en geen directe nakomelingen bezat. Via zijn moeder behoorden Teun en zijn jongere zus Dirkje tot de gelukkige erfgenamen, en konden zij tevens bogen op een ver teruggaande en voorname afstamming. Naar ene Daniel van 1278, die als vierde van zijn geslacht Heer was van de ambachtsheerlijkheid Van der Merwede, en in 1307 bij Dordrecht een kasteel bouwde. Welk kasteel tijdens het beleg van Dordrecht in 1418 werd verwoest, waarna de stenen ervan werden gebruikt voor de bouw van de Grote Kerk van Dordrecht. In 2007 bezochten wij die, samen met Manon, Patries en Ruud, en zeiden daarbij in een hilarisch gesprek met de kerkmeester alsnog schadeloosstelling te zullen eisen voor de diefstal van de stenen uit ons voorouderlijk bezit!

Teun was een koopman/winkelier in ruste, van 67 jaar. Een rustige, goede en rechtschapen man, die evenals zijn zestien jaar jongere vrouw Teuntje Kanters van streng gereformeerde huize kwam en tot de gegoede middenstand behoorde. Zij hadden in 1872 hun dochttertje verloren aan de cholera, hun enige kind, en konden toen zelf geen kinderen meer krijgen, waardoor zij een jaar later graag het vijfjarige dochttertje van Teuns zuster Dirkje in huis hadden genomen. Dat die en haar man - levend als schippers op de “wilde vaart” en daarmee vaak langdurig afwezig van hun thuishaven Dordrecht – voor haar schoolopleiding en opvoeding aan hen afstonden. Deze kleine Francien gingen zij al spoedig als hun eigen kind beschouwen, en een brede opvoeding geven met pianoles erbij, samen met haar al langer spelende tante. Ze werd in het geloof van haar pleegouders opgevoed, degelijk zonder franje, en groeide uit tot een lieve jonge vrouw, met een sterk gestel, goed van aanpakken en goed ogend, met zelfs iets van een *grande dame* zou haar zoon Karel later zeggen. Geen wonder dat Bas voor haar viel. En zij voor hem. De leuke en charmante oudere man met zijn vlotte babbel en gevatte kwinkslagen, brutaal optimisme en natuurlijk overwicht, en zelf ook wel beschaafd in zijn voorkomen.

Hun liefde bloeide en vond instemming bij allen, en ze stapten in mei 1887 met Teun als haar getuige in het huwelijksbootje. Hij deed hen het pand in de Hoogstraat cadeau, gaf een flinke

bruidsschat mee en ook een fijn en waardig feest, want het was het enige trouwfeest dat hij en Teuntje ooit zouden geven. Wat hij bekostigde uit de verkoop van het winkeltje en de twee huisjes die hij toen buiten de Sasdijk ook nog had. De ouders van het nu twintigjarige bruidje, Bas' ouders, familie en vrienden kwamen meevieren, en ook van die laatsten zullen er het jonge paar aardig hebben bedacht. Zo ging het huwelijk mooi van start.

Vooreerst blééf het ook mooi. Ze vormden een innemend stel, prettig in de omgang, en kregen in januari 1889 hun eerste zoon: Teunis Johannes. Oom Teun, inmiddels 71 jaar en gevleid met zijn vernoeming, ging samen met de gelukkige vader aangifte doen. Hij en zijn vrouw genoten van het jonge leven, dat zich zo dicht bij hun eigen huis begon te ontplooien. Met al in mei 1890 resp. november 1891 dochter Mia en zoon Joop erbij, zodat ook een kindermisje werd aangenomen, naast de al inwonende slagersknecht en dienstbode.

Maar als gevolg van goedkope invoer uit landen die snel mechaniseerden, was er inmiddels bij ons een landbouwdepressie op gang gekomen die de vele kleine landbouwers zwaar trof. Knechten werden ontslagen en trokken weg, terwijl zij die bleven als eerste op de luxe van vlees gingen bezuinigen. Almaar meer want de depressie ging door naar een dieptepunt tegen eind 1895. En aangezien zij het overgrote deel vormden van de klantenkring van Bas en Francien raakten die steeds meer in de verliezen. Ze bezuinigden wat ze konden. Kochten voor hun vijf slachtkoeien geen nieuwe meer, en lieten het weiland aan een ander. De dienstbode werd ontslagen, Francien ging naast haar bediening nu ook de schoonmaak van de winkel doen, en Bas nam het werk van de slagersknecht erbij.

Voldoende was het echter niet. Evenmin als het laten liggen van rekeningen van leveranciers, en van de dokter die eind 1893 te hulp werd geroepen bij het droeve gebeuren van een ziekelijk jongetje, dat na ruim 3½ maand overleed. Er moest worden geleend bij de bank - waar ze hypotheek moesten stellen - en gehoopt dat de crisis niet lang meer zou duren. Maar de malaise verdiepte zich nog verder, en noopte de bank om haar crisis-gerelateerde kredieten af te gaan bouwen. En toen zij het hunne begin 1895 opzei, kwam dat als een donderslag bij heldere hemel! Moesten ze surséance aanvragen, want terugbetalen konden ze niet. Het was een drama! Hun prachtige huis, met de mooie winkel moest worden verkocht! Want oom en tante, die het drama met ontzetting zagen gebeuren, konden niet helpen. De huisjes op de Sasdijk waren nog Teuns enige bezit, hij was nu zevenenzeventig en had de volle opbrengst nodig voor zijn oude dag.

Vlak na de geboorte op 1 april 1895 van een nieuwe zoon - Bastiaan Corstiaan, die de roepnaam Karel zou krijgen - kwamen zich twee zaakwaarnemers melden. En ook al bleek dat het gezin nog kon blijven wonen boven de zaak en dat hun inboedel buiten de surséance kon blijven, Bas ontving ze toch met een wrang grapje: loop maar even mee achterom naar de kerk, om te getuigen bij de doop, dan doe je nog wat *goeds*. En omdat het aardige mannen waren deden ze dat. Waarna op 21 en 28 april het pand tegelijk met dat van iemand anders voor opbod en afslag onder de hamer kwam. En het mooie bedrag opbracht van f 4.600, dankzij de grote belangstelling van de erachter gelegen "Gereformeerde gemeente van Werkendam en Dewerken" waaraan Bas al in 1890 het recht op gebruik van het strookje grond achter zijn pand had overgedragen. En waarop zij nu een pastorie konden gaan plaatsen. Ook het tweede pand werd goed verkocht, voor f 4.200.

Intussen waren er van de winkel-inventaris veilingkavels voor de kijk- en bieddagen gemaakt, en volgde op 30 april de verkoop *ten huize van Bastiaan Corstiaan den Dunnen, melkboer*. Die een schamele f 211,55 opbracht. Voor meer dan honderdzestig kavels! Terwijl er de hele

winkelinventaris en het nodige koperwerk in zat, en dat deel van de gezins-inboedel dat Bas en Francien verder dachten te kunnen missen. Teun trad bij beide veilingen als gemachtigde op van Bas, om van de opbrengsten diens *hypothecaire- en andere schulden te voldoen*. Wat nog ruimschoots mogelijk bleek.

Bas zelf was onderwijl op zoek gegaan naar een nieuwe baan in Rotterdam. Omdat men daar van de landbouwcrisis geen last had, integendeel, het goedkope graan en de goedkope suiker uit de landen die er de oorzaak van waren – en te danken aan een snelle mechanisatie daar – zorgden alleen maar voor meer activiteit in de haven. Hij greep er de kans aan om kroegbaas te worden. Waarvoor hij Boompjes 99 huurde, aan de waterkant, na de goedkeuring door de gemeente van zijn aanvraag voor een vergunning voor *den verkoop van sterken drank in het klein*, dankzij positieve informatie over hem uit Werkendam. De trieste afloop van hun verblijf daar eindigde vervolgens met het vertrek van het gezin naar Rotterdam. Zonder de inmiddels zesjarige Teun, voor wie zij graag het aanbod van oom en tante hadden aanvaard om voor ooms naamdrager de school- en verdere opleiding te gaan verzorgen.

Rotterdam en Dordrecht (1895-1897)

Locatie van de tapperij (pijl). Het kruis staat op wandelpad De Boompjes, langs de onderste lijn loopt de Maas. Links en tussen de bebouwingen bevinden zich Rotterdamse havens.

Ietwat verlaat door de drukte van inrichting na hun aankomst op dinsdag 30 april, schreef Bas hen pas op 6 mei 1895 in Rotterdam in. Maar op 9 september alweer uit! Hoe kwam dat? De ligging van de tapperij was gunstig, aan een wandelpad langs de waterkant. De binnenruimte was klein gezellig. En de bovenverdieping was met zijn 3,75x6m² net ruim genoeg om ook een kindermisje onder te brengen, waaraan met Kareltje als zuigeling naast Mia en Joopje wel behoefte was. Het probleem was evenmin de opbrengst van het kroegbezoek. Maar wel de aard ervan. Als geboren aanpapper had Bas voortreffelijke zaken kunnen doen wanneer het een café voor aardige buurtbewoners was geweest die op tijd naar huis gingen. Maar hier was

er veel aanloop van zeelui die lang bleven hangen, en vaak lawaaiig en handtastelijk werden, ook naar Francien als die hielp, waar Bas met zijn afkeer van geweld niet mee om wist te gaan. Francien klaagde erover tegen moeder Dirkje toen die hen op kwam zoeken. Zij was nu drie jaar weduwe, met een vast adres in Dordrecht, en ging voor hen uitkijken naar een mogelijkheid om dáár wat op te zetten. Dat werd een viswinkel, waarvoor Bas nog net geld had om ook hier de inventaris over te nemen, en per 1 september de huur. En vervolgens zo snel mogelijk het contract van de tapperij in Rotterdam af te wikkelen.

De winkel lag mooi centraal, in een drukke winkelstraat niet ver van de woning van moeder Dirkje. En van vlees naar vis was een gemakkelijke overgang, Bas pakte de zaak voortvarend

Ontvangen REUZEN MAKREEL,
groote Engelsche BOKKING, Winter-
en Gemarineerde HARING. SPROT wachtende.
Met aanbeveling,
B. C. DEN DUNNE,
Gevulde Gracht N°. 10.
Voorheen L. DE JONG.

aan, zodat de winkel uitstekend liep. En hij bij schoonmama ging aankloppen voor een lening van f 200 om hun zaak nóg aantrekkelijker te maken, met een afdeling groenten en andere producten erbij. Die kreeg hij, onder de voorwaarde dat er elke

maand f 10 op zou worden afgelost. Wat de zaak goed bleek te kunnen lijden. Het gezin leefde er plezierig, ze waren gelukkig. Zo zeer dat Bas na verloop van tijd vond dat ze het pand maar moesten kopen, dan zou het weer net zo zijn als in hun beginperiode. En hoewel de vraagprijs van een zesduizend gulden hem wel hoog leek, flink meer dan hun pand in Werkendam had opgebracht, bedacht hij dat het hier wél om het drukke centrum van een grote stad ging. En gretig, zonder rond te vragen, zonder voorbehoud te stellen, tekende hij het contract. Schoonmama zou wel financieren. Maar Dirkje vond de prijs veel te hoog. Ga eerst maar eens flink afdingen.

De eigenaar peinsde er natuurlijk niet over. En zoals te denken viel was er niemand die het pand voor dat bedrag wou overkopen. Waarop hij met een mooie babbel her en der leningen ging sluiten, zogenaamd voor een aantrekkelijke investering in Drimmelen, in werkelijkheid om aanbetalingen te doen. Maar het bleef bij kleine bedragen, en de harde eigenaar zette hem onder toenemende druk, tot dreiging met gijzeling toe. Paniek! Francien vond het allemaal vreselijk, steunde hem zo goed ze kon en ried hem aan om naar oom en tante te vluchten. Waarop er drie dramatische dagen volgden.

Bas kwam op 27 mei 1897 aan bij oom Teun, die hem tot rust bracht met te zeggen dat het bij dit soort dingen heus zo'n vaart niet liep. Om daarna met ontzetting te moeten vernemen wat er was gebeurd. Je bent, zei hij, wel een grote stommerd in geldzaken. Maar vond toch dat Bas nog eens bij Dirkje langs moest gaan. Met lood in de schoenen, want hij had na de eerste helft ook niet meer op de f 200 afgelost, ging hij op 28 mei terug. Maar dronk zich stevig moed in aleer hij zich in de avond naar haar huis waagde. Waar hij furieus werd ontvangen. Want het nieuws van zijn vlucht had zich als een lopend vuurtje verspreid, met alle details, ook naar haar. Hoe dúrfde hij haar onder ogen te komen. En ze begon een lange reeks verwijten, iedere

Gevulde gracht van de Tolbrugstraat naar het zuiden gezien, 1935.

poging om er tussen te komen afkappend met een fel houd je mond!, totdat Bas buiten zichzelf raakte, en haar bij de hals greep, rammelde en riep lúister naar mij! Waarop zij hem woest toebeet: eruit! verdwijn uit mijn ogen! En hij geschrokken naar de zolder klom, om na slapeloos woelen op 29 mei in alle vroegte zonder gedag te zeggen vertrok, naar zijn ouders in Drimmelen.

Die hem ook niet blij aanhoorden, maar waar zijn vader uiteindelijk besloot om de strop van een tweeduizend gulden voor zijn rekening te nemen, ter vereffening met de boerderij die hij zijn jongere zoon Bram had gegeven. Hij zou het pand tegen een aannemelijk bod verkopen in combinatie met het recht op voortzetting van de huur, de leningen aflossen en de koopsom aan de eerste eigenaar voldoen. Met een zucht van opluchting trok Bas via Werkendam terug naar huis. Waar een oproep lag om vanwege het overlijden van zijn schoonmoeder samen met oom Teun naar Dordrecht te komen. Waar hij bij aankomst met de pont op het Groothoofd gearresteerd werd op verdenking van doodslag! En die 29^e om 22 uur 45 *van zijn geleider overgenomen* werd en door de cipier *in afzondering* opgesloten. Zijn geloof en signalement werden genoteerd: lang 1meter 62; blond haar en wenkbrauwen, geen baard; blauwe ogen, ovaal aangezicht met gezonde kleur en gewone neus, mond en kin. Er mag dan geen enkele foto van hem zijn, we weten zo toch aardig hoe hij er uitzag, en dat zijn kinderen hun uiterlijk en vrij kleine gestalte van hèm hadden.

Na 6 dagen, op 3 juni, werd *rechtsingang met bevel tot gevangenhouding verleend*, die 2 x 30 dagen heeft geduurd. Bas bleef halsstarrig ontkennen, kon en wilde niet aanvaarden dat zijn rammel de oorzaak van Dirkjes overlijden was geweest. En aangezien er geen cent ontbrak bij de weduwe, en er goede referenties over hem kwamen, werd hij bij gebrek aan bewijs op 3 augustus, na zeven en zestig dagen, uit het Huis van Bewaring *in vrijheid gesteld*. Zonder dat een mogelijke andere verdachte was gevonden.

Maar voor Bas was de vrijlating het overtuigende bewijs van zijn onschuld, evenals voor zijn familie en vrienden. Teun, die op 29 mei direct was doorgegaan naar Francien om haar het vreselijke nieuws en de ontkenning ervan door Bas te melden, had mèt haar onmiddellijk al gezegd: ondènkbaar dat Bas zoiets zou doen, zo was hij niet. Maar de pers dacht er anders over. In een lang en sensationeel artikel van 1 juni in de Dordrechtse Courant, onder de kop “*De moord op de Wed. DEN HAAN*” verschenen alle détails die het publiek had weten op te dissen. Een artikel dat al de volgende dag wijd en zijd werd overgenomen, tot in het Utrechts Nieuwsblad, het streekblad De Helm in Heusden en de krant van Geertruidenberg toe. Die vader Jan met groeiende ontsteltenis las, en onmiddellijk naar Dordrecht deed reizen om zijn zoon bij te staan. Om toen hij Bas niet te spreken kreeg door te gaan naar Francien en te bevestigen dat hij de financiële situatie direct ging regelen, dat zij de zaak met een gerust hart kon voortzetten, met steun van hem als dat nodig zou zijn. En hij nam contact op met een lokale *practizijn* om ook de kleine schuldeisers op te sporen en hun geld te retourneren. Waarna het nog twee maanden duurde eer Bas werd vrijgelaten. Naar huis!

Waar hij na een blijde hereniging boven de winkel met Francien, te horen kreeg wat er sinds zijn opsluiting was gebeurd. Dat wel de financiën waren gesaneerd, maar dat de krant hem had afgeschilderd als moordenaar. En dat hij, zolang niet bericht werd dat dit ten onrechte was gebeurd, beter niet terug in de winkel kon komen, want mensen kochten liever niet bij iemand die een moordzaak achter de rug had. Dat had ze uit hun houding goed begrepen. Zij zou dan de zaak voortzetten zoals tot nu toe, met hulp van de meid en een knul voor overdag, en intussen konden ze uitkijken naar een gunstige mogelijkheid om de zaak over te doen, en tevens bezien wat er daarna moest gebeuren. Blijf vandaag maar boven. En ga morgen naar je

ouders, die ook zo vlug mogelijk willen horen dat je weer vrij en onschuldig bent.

Blij waren ze zeker. En zijn vader was het eens dat Bas beter uit Dordrecht weg kon blijven. Hij kon hier gemakkelijk werk vinden in de bouw, dus moesten ze daar maar mee beginnen. Dan kon hij zijn gezin bezoeken op zijn vrije zondagen, waarop de winkel dicht was. Terwijl vader af en toe zou gaan helpen zoeken naar een opvolger in Dordrecht.

Aangezien er nooit meer met een woord over de zaak werd gerept in de krant, leek het vervolgens beter dat Bas zich in Dordrecht uit en in Drimmelen in ging schrijven. Wat op 30 september gebeurde. Met als komisch neveneffect dat de practizijn die de schuldafhandeling verzorgde, uit het gerucht dat Bas was “vertrokken” opmaakte dat hij “uit het leven” was vertrokken, en een overlijdensbericht plaatste. Daar konden ze wel om lachen.

Dordrechtsche Courant 01-09-1897

Overleden

B.C. den Dunnen

M. van Kooij
practizijn
Munt 2 (572447)

Eind oktober was de zaak goed overgedaan. Maar in plaats van naar Drimmelen vertrok het gezin naar Sleeuwijk. Om zieke tante Teuntje te gaan helpen verzorgen, die na de ellende van Werkendam daar met oom Teun en kleinzoon Teun in een prettig huurhuis was gaan wonen. Echt ernstig was de ziekte echter niet, zodat ze een heerlijke tijd kregen met hun nu weer complete gezin waaraan Francien voor het eerst haar pianospel kon laten horen. En opnieuw in verwachting raken. En toen tante na vijf maanden beter was, werden op 15 maart 1898 nu ook Francien en de kinderen in Drimmelen ingeschreven. Inmiddels in het bezit van de f 750 die zij in Sleeuwijk als erfenis van haar moeder had ontvangen. En weldra bevallen van hun vijfde kind, dochter Teuntje die in september werd geboren (en later Truus werd genoemd).

Boze tongen, brand en armoë (1897-1900)

Het gezin kreeg de Stationsweg voor zichzelf, aangezien vader Jan na de dood van moeder Henrica bij zoon Bram was ingetrokken. En Bas kon weer aan het werk in de bouw, dat hij voor de tijd in Sleeuwijk had opgegeven. Waar hij als logé geen moment was aangekeken met de vreemde blik die hij hier wel ontmoette, van mensen die in hem toch een moordenaar zagen. Al viel het in de bouw erg mee.

Kort na de geboorte van Truus arriveerde bij schoonzus Sara van Bram de eerste, ook een dochtertje. Het laat zich denken dat de beide moeders veel contact hadden, dat het wat jongere schoonzusje in de “ervaren” Francien een vraagbaak en toeverlaat zocht. En vond, want Francien was zich meer thuis gaan voelen dan ze gedacht had in het den-Dunnen-milieu, ook dankzij opa Jan die erg op haar gesteld was, aardig omging met zijn kleinkinderen en graag met zijn twee zoons op een bank voor het huis een pijpje rookte, onder de geschoren linden. De oude man met de baard! Mia, Joop en Karel waren oud genoeg om daar later nog warme herinneringen aan te hebben.

Maar de boze geruchten zorgden voor verstoring van hun leven als gevolg van hun toetreding tot een in 1898 dichtbij gestichte streng gereformeerde woonhuiskerk. Met een aantal “rechtzinnige” leden-zonder-barmhartigheid die hen opzichtig meden. Wat op zichzelf gezien

nog geen ramp was, totdat bleek dat daarover thuis was gesproken waar kinderen bij waren, en de eigen kinderen huilend kwamen vertellen dat ze op school waren nageroepen dat hun vader een moordenaar was! Zodat Bas hals over kop achter een zo ver weg mogelijke baan aanging. Die hij vond in Rucphen, vlak bij de grens, en aannam al kon hij er alleen als gewoon arbeider terecht. Waarna ze ook hals over kop vertrokken: Francien was acht maanden zwanger! En het was voor haar een extra moeilijk vertrek omdat oom Teun ondertussen aan het sukkelen was geraakt, en zij van hem en haar oudste zoon niet graag ver weg wilde gaan wonen. Nog niet eens wetende dat het met oom eind 1899 al zo slecht gesteld was dat, toen hij zijn testament wilde maken, de notaris bij hem aan huis kwam - een zeer uitzonderlijk iets.

Ze zouden twee jaar in Rucphen wonen, waar op 7 november 1900 hun vierde zoontje werd geboren, Frans Joost. Ze waren er nieuw, en de achtergrond van Bas was er niet bekend. Maar na twee jaar, toen op een zondag tegen Kerst de familie ter kerke was, sloeg de brand in hun woninkje. Waardoor werd nooit bekend, maar zoals Karel later zou zeggen: “Alles liep mijn vader tegen. Toen brandde het huis nog af ook en was alles mis”. Inderdaad, want ze raakten alles kwijt – het merendeel van hun geld, foto’s en andere herinneringen, geen stoel meer om op te zitten, geen schone kleren meer om aan te trekken! Het was een dreun die dertien jaar aan tegenslagen deed verbleken, vooral voor Francien die veel dierbare bezittingen verloor.

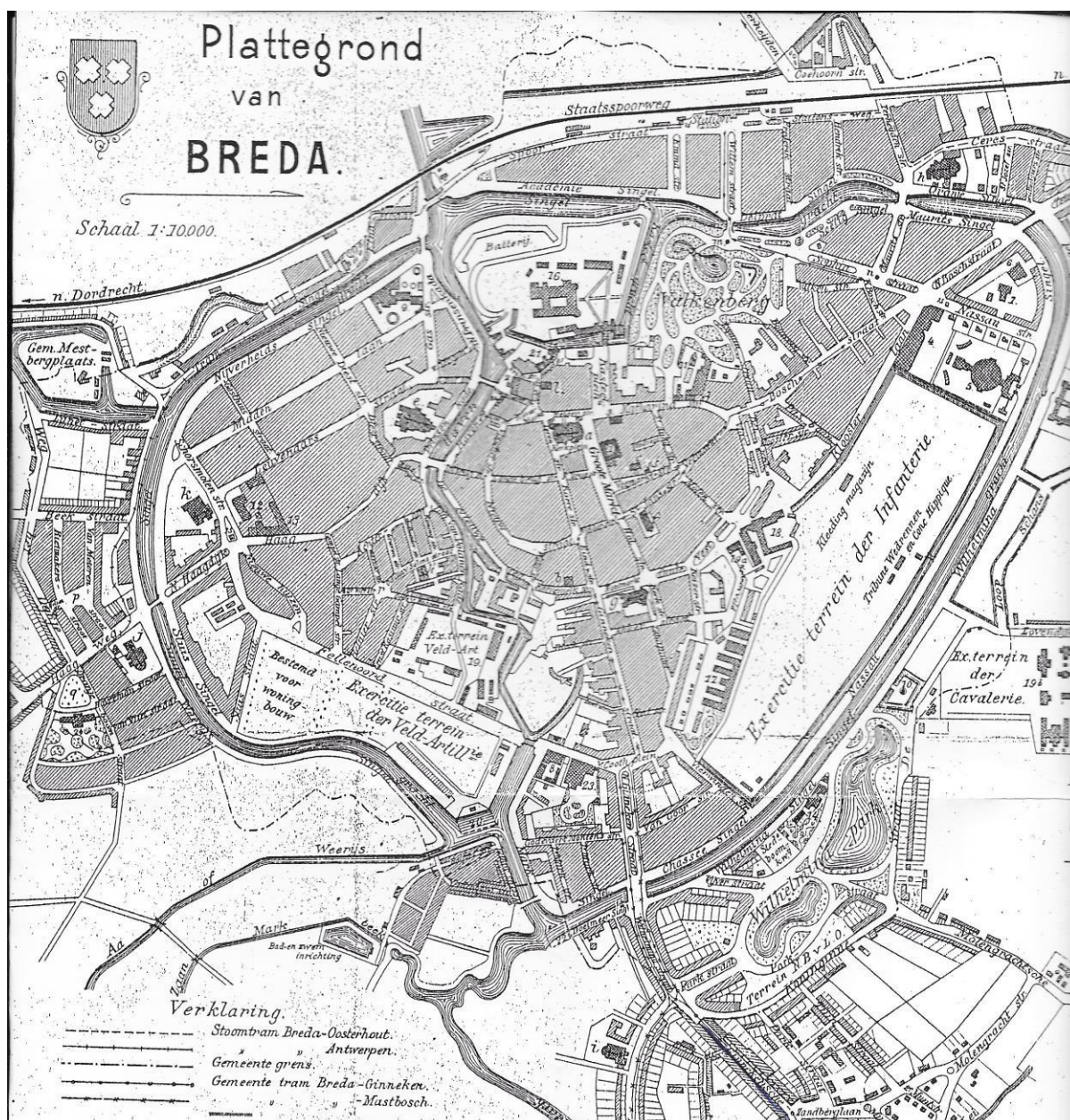
Ze kregen onderdak in de school, terwijl de kerk en goedgehartige medebewoners kleren en huisraad voor hen inzamelden. Maar ze wilden hier in geen geval blijven, en dus ging Bas op zoek naar werk in een andere plaats. Rondneuzend in de fabrieksgemeente Princenhage – toen randgemeente van Breda – koos hij voor de Kwatta chocoladefabriek. Waar ze beiden konden gaan werken, dubbel zwaar voor Francien die op bevallen stond en tegen 23 maart 1903 moest onderbreken voor hun vijfde zoon, mijn vader Abraham Dingeman. Joop van 12 ging klusjes doen, Mia van 13 helpen zorgen voor het huishouden en de kleintjes. Want het was nu armoe. Tot toeval voor een gunstige wending zorgde.

En wel door het overlijden van hun vijfentachtig jarige oom Teun. Want toen ze op de begrafenis kwamen en tante Teuntje hoorde hoe droef het met haar kind en Bas was gesteld – ze waren om hulp niet komen vragen – greep zij in. Nam met spoed een hypotheek op de huisjes die zij van oom erfde, en gaf hen geld om zich eens goed in nieuwe spullen te steken, alsmede een vaste toelage. Waarmee zij per oktober naar Breda verhuisden.

Op solide basis (1903 – 1918)

Bas kon nu op een ander niveau gaan werken, en deed dat ook: hij nam een overdag-baan als huisknecht. Net als onze broodbezorger in de Stadhouderslaan in Bussum, die twee dagen per week bij onze burenen-van-goeden-huize werksterswerk deed, en in een rood-wit gestreept jasje de voordeur bediende. Een baan die Bas behalve aan zijn nu nette verschijning dankte aan een verklaring van goed gedrag van de gemeente, die van hem geen strafblad vond. Want door zijn vrijlating was dat in Dordrecht niet gemaakt.

Goed te zien: eerst in de Fellenoordstraat – 2x – toen naar de Nijverheidssingel aan de linker bovenkant.
Uit: Breda en Omstreken in Woord en Beeld (Breda 1921)

In die baan hield hij het vier jaar vol. Waarin ze begonnen in een huis *tegenover een* binnen de stad gelegen *exercitieterrein der veldartillerie*. Typierend voor Breda dat op en top een garnizoensstad was - en nog steeds is – met binnen haar poorten de Koninklijke Militaire Akademie KMA en de kazerne waarin ik mijn officiersopleiding kreeg. En in dezelfde straat schoven ze na de geboorte van Cor op 3 maart 1906 vier huizen op. Naar een vrijgekomen wat groter huis. Om dan het volgende jaar naar de Nijverheidssingel te gaan, een paar honderd meter verder, opnieuw een verbetering. Nu dank zij het overlijden van de inmiddels 73-jarige tante Teuntje, in oktober 1906. Na een vrij lang ziekbed, waarvoor de zestienjarige Mia in februari was overgekomen om te helpen beredderen. Dat was in Sleeuwijk. Maar in haar herinnering vloaide het huis daar ineen met het huis van oom en tante aan de Sasdijk, waar zij als kind vaak was geweest. Toen zij in de jaren zeventig van de vorige eeuw tijdens een excursie in Werkendam kwam, herkende zij het nog. “Het lag aan de dijk, ik ging het trapje af, en achterom naar de ingang die we altijd gebruikten. Het was er allemaal nog net hetzelfde”. Zo vertelde ze achteraf.

Boven: links achter de rode auto het trapgat. Het trapje ging onder ooms huis door. Onder: de achterkant, waar het trapje uitkomt, met links de woning. Het linkerdeel van de voorkant van ooms huis ontbreekt – foutje van de fotograaf!

De erfenis van tante verruimde de middelen, maar zorgde tevens voor flinke teleurstelling. Bij testament liet zij namelijk - zoals dat ook in Teuns testament was voorzien - al haar bezit na *aan de kinderen van Bas en Francien*. De ouders kregen alleen het vruchtgebruik, tot en met de dood der langstlevende. Een blijk van oom en tantes overtuiging-na-Dordrecht dat geld bij

Bas niet in goede handen was! Het moge dan zijn zoals Karel placht te zeggen, dat “de geldzak nooit honderd jaar voor dezelfde deur hangt”, aan Teun en Teuntje heeft het niet gelegen! Zo kregen Bas en Francien de huuropbrengst van de negen huisjes aan de Sasdijk, terwijl Francien de mooiste dingen en de piano meenam uit de inboedel. Voor haar spel waar Cor later zulke mooie herinneringen aan hield.

In de zomer van 1907 verhuisden ze naar Ginneken. Waarbij ik twee kanttekeningen moet plaatsen: Breda was in die tijd nog een kleine stad. Lag nog binnen de grachtengordel die haar als vestingstad had omringd, temidden van de drie veel grotere randgemeenten Ginneken, Princenhage en Teteringen die later in haar op zouden gaan. En de woningen van het gezin lagen steeds vlak bij de stad. Niettemin: verhuisd werd er vaak, en dat hield weer verband met een nieuw beroep van Bas, hovenier zoals hij het chic aangaf maar in feite mee-arbeider op de twee proeftuinen die daar lagen. Aan de zuidkant de *Baroniese Tuinbouwvereniging* in Ginneken, aan de noordkant de *Centrale Proeftuin* in Teteringen. Beiden particuliere tuinen met subsidie van de provincie en de overheid, in het kader van een met wetenschappelijke productverbetering ondersteunde ontwikkeling van een tuinbouwsector, die na de grote landbouwdepressie van de jaren 1890 was ingezet.

Zoon Joop was al werkzaam in Ginneken, en had vader Bas op het idee gebracht om ook in de tuinbouw te stappen. Ze vestigden zich in de Kerkstraat, maar vertrokken vandaar toch in mei 1908 alweer naar Teteringen, waar Bas dankzij nu enige ervaring een beter loon kon krijgen. Zonder uitzicht op promotie trouwens, want daarvoor was hij met zijn vijftig jaar inmiddels te oud. Hun nieuwe huis lag tegenover de tuinderij aan de weg erlangs, de Terheijdensche weg, en ze woonden er vijf jaar - tot 1913 - na Werkendam het langst van allemaal. Hier werd hun laatste kind Anneke geboren, in oktober, een meisje dat helaas een tikje onvolwaardig bleek.

In 1910 kwam zoon Teun na zijn opleiding tot onderwijzer naar Breda voor een onder-officiersopleiding bij de artillerie. En wist al gauw te vertellen van de mogelijkheid voor jongens om al op hun zestiende, op een contract van acht jaar, bij het leger te beginnen en daar praktische opleidingen te volgen, waarmee ze later konden opklimmen naar een keurig en behoorlijk burgerlijk bestaan. Iets waar Bas voor zijn jongere zoons direct wat in zag. Want bij een bedrijf als de tuinderij kwamen ze niet makkelijk verder, waren 16-jarige ze altijd afhankelijk van het aanbod van werk, en verdienden ze als minderjarigen een schijntje. Veel

minder dan ze kostten. Dus voor de financiën kwam het ook goed uit.

16-jarigen in Instructie Compagnie. Foto uit 1911 met tweede van rechts Karel, zijn vriend ernaast. In 1919 zag het er nog precies zo uit.

Als eerste werd Karel aangemeld. In 1911, krap 16 jaar, ging hij als *volontair militair* naar Kampen, op een contract van acht jaar. Door een wonderlijke speling van het lot bleef er een foto van hem bewaard, een leuk ogend joch middenin een groepje van acht, achter een bord “Leve de snert”, vóór een legertent. Die foto

werd in juli 1911 als briefkaart - porto 1 cent - gestuurd door G.J de Vos aan zijn grootmoeder in Naarden. Hij stond er zelf ook op, naast zijn vriend Karel, en was de broer van Lena die later met Karel's jongere broer Frans zou trouwen! De kaart bleef bewaard en werd Karel naderhand - nadat hij in het oorlogsbombardement van Rotterdam zijn hele inboedel was kwijtgeraakt – door zijn vriend toegestuurd om toch nog enige herinnering aan vroeger te hebben. En zijn weduwe gaf hem weer aan mij.

Ook Mia vloog uit. In september 1911 ging ze naar den Haag, waar zij - nimmer trouwend - het grootste deel van haar verdere leven zou doorbrengen. Zij was nu 21, wilde hogerop, en zou uiteindelijk haar bestemming vinden als gezelschapsdame van een aristocratische dame. Steeds beter lerend “hoe het hoort” en dat steeds meer uitdragend ook, evenals haar moeder op regels gesteld. Haar vertrek onderstreept dat de nu 45-jarige Francien het lichamelijk prima redde. Kleine Truus van ruim 15 hoefde zelfs niet mee toen ze in april 1913 naar Ginneken verhuisden, maar kon een jaar naar een dienstje in Princenhage.

In Ginneken woonde nu een kleiner gezin. Behalve Joop, die in 1912 zijn militaire dienst had “gedaan”, en sedertdien tegen vol inkomen in de tuin werkte, waren er alleen nog de kleintjes: Frans van 12, Bram van 10, Cor van 7 en Anneke van 5. De jongens gingen naar school, klein Anneke was een braaf kind dat met weinig aandacht tevreden was. En met een vader die altijd gezelligheid wist te maken, was het ook hier weer “best een prettig gezin” zoals Cor later zou vertellen. Met moeder 's avonds aan de piano, spelend uit de toen al populaire liederenbundel *Kun je nog zingen, zing dan mee*, of voor zichzelf spelend met hem tegen zich aan.

Bij verhuizingen raakt er uiteraard wel eens wat weg. Getuige het briefje dat Bas in maart 1914 schreef aan

*Den Weled. Heer
Not. Kerkhoven*

*Weledede Heer,
Bij deze een beleefd verzoek
voor nog een afschrift van testament
te maken Het oude is met
verhuizen zoek geraakt
Wil u ook even de kosten opgeven
opdat ik het u kan toezenden,
Met Hoogachting
Ued d'w dn
B C den Dunnen*

Mijn adres is

*B C den Dunnen
Hovenier Boeimeer
Ginneken*

Een keurig handschrift, waarop dat van mijn vader later sterk zou gelijken. En aangevend dat de post en ook girodiensten-voor-geldovermakingen al in gebruik waren.

In de opvoeding van de kinderen kreeg Bas hier toestemming om een nieuwe weg in te slaan. Om ze naar de openbare school te sturen, zodat ze buiten de kleine protestantse zuil in deze rooms-katholieke provincie gemakkelijker werk zouden kunnen vinden.

Kort voor het briefje waren ze van de Boeimeerstraat in Ginneken verhuisd naar Boeimeer in Princenhage, blijkbaar een voldoende aanduiding als postbestemming! Naar een aantrekkelijk kleiner huis, niet meer dan een steenworp verder in dezelfde straat, al was het in een andere gemeente. Want met het uitbreken van de eerste wereldoorlog was Joop gemobiliseerd - hij zou tot 1917 onder de wapenen blijven - en Truus was zich in Den Haag bij Mia gaan voegen.

Hier bleven ze een kleine vier jaar, tot januari 1917. Het was de periode waarin er veel Belgische vluchtelingen toestroomden, maar als het gezin daar al iets van gemerkt heeft, bleef het niet in de herinnering bewaard. Frans en Bram hadden inmiddels hun school beëindigd, en vonden een baantje, ook op de tuin. Mijn vader hield aan die tijd een goede kennis van aardappelen, groenten en fruit over, en wist bijvoorbeeld ook hoe je bonen moet plukken. Wat hij kort daarna ook nog in de tuin in Teteringen zou doen.

De proeftuin in Ginneken had het vanwege de mobilisatie in de oorlogsjaren niet gemakkelijk. In het verslag over 1915 staat:

In Augustus 1914 werden de tuinbaas P. Vader en de op de tuin opgeleide knecht Baremans onder de wapenen geroepen. Op 8 September 1914 trad als tuinbaas op P.Lans, aan wien op gedaan verzoek op 31 December 1915 ontslag werd verleend en moest wederom naar een nieuwen tuinbaas worden omgezien. (.) Al deze wisselingen en ook ovwrigens schaarste aan goed personeel hadden een nadeeligen invloed opde exploitatie.

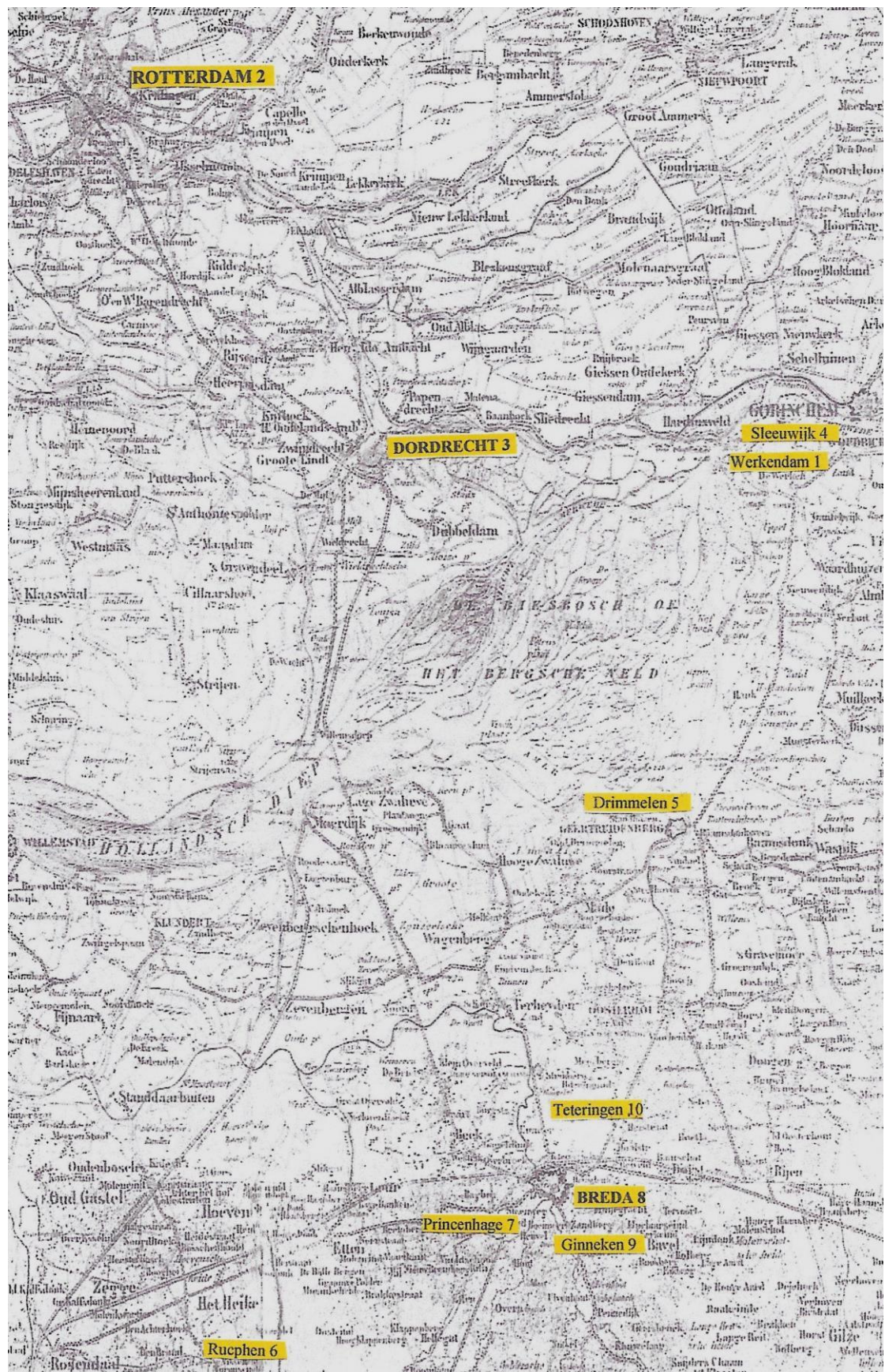
Maar die exploitatie ging - anders dan het personele aspect - al snel veel beter. Schaarste aan voedsel begunstigde de prijzen van tuinbouwprodukten, die anders dan bijvoorbeeld brood niet onder de distributiewetten vielen. Er was dan ook geen enkel probleem voor Bas om aan de slag te blijven.

Het gezin werd in oktober 1916 opnieuw kleiner toen Frans naar het Instructie-bataljon in Kampen ging, Karel achterna. Met ook een langjarig contract. Over bleven alleen nog Bram, Cor en Anneke, waarvan Cor vader's lieveling werd. Begrijpelijk, want Bram wérkte al met zijn veertiende, was minder thuis dan de nog schoolgaande elfjarige Cor. Een joch met een erg goed verstand, dat al aardig kon dammen, waar Bas graag mee wandelde en tegenaan praatte, en dat hij graag verder wilde laten leren. Wat met de sterk teruggelopen kinderkosten goed moest kunnen.

Twee dagen voor Kerstmis 1916 overleed Bas' vader Jan in Drimmelen, 87 jaar oud. De grootvader waaraan de jongere kinderen geen herinnering hadden, anders dan aan de broer van Bas - de oom Bram die af en toe vóór zijn vroeg overlijden in 1912 op bezoek was gekomen, en waar vooral zijn naamgenoot Bram mijn vader leuke herinneringen aan bewaarde.

Ook Bas werd niet oud. Op 18 juli 1918 overleed hij op zestigjarige leeftijd. Net te vroeg om slachtoffer te kunnen zijn van de Spaanse griep dat jaar, die bijna 75.000 slachtoffers maakte. Hij mag dan in zijn leven geen "Dunnen-luck" hebben gehad, maar was daardoor niet opstandig of verzuurd geworden. Als èchte den Dunnen was hij een levenskunstenaar geweest, onzelfzuchtig, begiftigd met grote geestelijke veerkracht, en in staat tevreden te zijn met wat hij had - "zijn zegeningen te tellen". Altijd attent en zorgzaam, een grote steun voor Francien en leuk met de kinderen, bij wie in wat ze van hem vertelden altijd een diepe gehechtheid en waardering doorklonk.

De tien gemeenten waar Bas en Francien woonden. Kaart uit de topografische atlas van Nederland van 1868.

Weduwe Francien (1918 - 1936)

Rond en na de begrafenis

Over de begrafenis is later niets vermeld. Wat ik herken van mijzelf, want na het overlijden van mijn moeder sprak ik daar ook nooit over, ging zelfs niet meer naar haar graf. Mede omdat net als hier met het verscheiden van de ene ouder er een einde kwam aan het gezin als centrum van familielevens. De bindende kracht was weg. Francien bleef ontredderd achter. Mia kwam bijstaan, evenals Teun die inmiddels getrouwd in Schoonhoven woonde en dankzij de schoolvakantie alle tijd had. Iemand met verantwoordelijkheidsgevoel en christelijke zorgzaamheid in de goede betekenis van het woord, die nu het voortouw nam bij het regelen van de formaliteiten en het maken van de plannen voor de toekomst.

Hij nam de mede-voogdij over de minderjarige kinderen - waaronder ook nog Truus en Frans - en regelde dat hij voor zijn moeder handelend op kon treden. Dat Bram nog vlak voor zijn zestiende een achtjarig militair dienstverband kreeg en dat Cor bij een zwager van hem in Utrecht in huis mocht komen voor het volgen van een ulo-opleiding. En dat Joop als zevenentwintigjarige man-in-huis bij moeder en Anneke in ging wonen. In een huurhuis in Strijp - toen nog van Eindhoven een randgemeente – want Joop was samen met de vroeg getrouwde Karel op het secretariaat van Anton Philips gaan werken, waarvoor zij dankzij veel zelfstudie tijdens hun militaire dienstperiode in aanmerking waren gekomen.

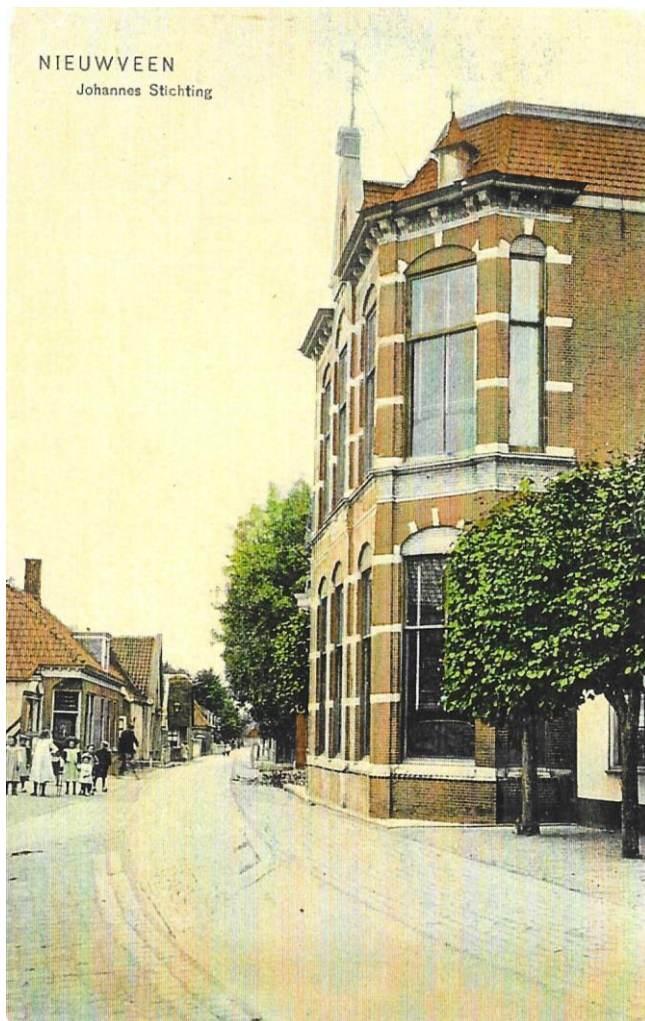
Philips maakte in de naoorlogse jaren gouden tijden door. De eerdere schaarste aan steenkool en gas als gevolg van de oorlogsblokkade had de regering tot een promotie van electriciteit gebracht die geweldig aansloeg. Nu grondstoffen weer vrij beschikbaar waren, en de inhaal-activiteit in eigen land tezamen met de wederopbouw in de omringende landen voor een krachtige economische hausse zorgden, ontstond er een enorme vraag naar gloeilampen, en vervolgens ook naar radiolampen. Het bedrijf werd daar, onder deskundige leiding, snel groot van. Verdiende geld als water. Over 1919 werd een dividend uitgekeerd van 150%(!), waarvan 100% in de vorm van een bonus-aandeel. Overal in het land, en ook in het buitenland, werden bedrijven overgenomen. Eindhoven zelf groeide explosief, trok mensen aan als een magneet.

Dankzij het gezelschap van Joop kwam Francien weer wat bij. Want hij zorgde net als zijn vader voor een vrolijk en opgewekt gezelschap, en vertelde leuke dingen over zijn werk. Het was dan ook een zware knauw dat hij na ruim drie jaar, begin 1922, vertrok om te trouwen, en nog wel dwars tegen haar geloofsovertuiging in met een rooms-katholiek meisje. Het werd het begin van wat nu bekend staat als een chronische depressie, een toestand waarin het steeds minder lukte om nog voor de overgebleven kinderen te zorgen, en nog te werken of boodschappen te doen, omdat de wereld steeds grijzer en grauwer ging aanvoelen en de energie voor sociaal contact ontbreken. Ze werd gedurende almaar langere perioden niet meer aanspreekbaar zou Cor zich herinneren, want voor Anneke was toen al, op haar dertiende, een werkplek in Ermelo gevonden. Cor was eind 1920 mee komen inwonen en als veertienjarig beginnertje ook bij Philips gaan werken, waar hij zijn hele werkzame leven zou blijven, en een midden-hoge positie in de administratie bereiken. Hij bleef als enig kind ruim vier jaar bij haar inwonen, als degene die haar “afwezigheden” het meest ondervond. Want Joop en Karel hielden zich al gauw verre van haar, evenals later alle anderen. Behalve Teun.

Van haar eigen geloof en geduld in de omgang, werd hij haar steun en toeverlaat. Die de moeite nam om haar financiële situatie onder de loop te nemen en te concluderen dat het voor allen voordeliger was om het huizenbezit van de kinderen te verkopen. Een *verzoek om bevel tot verkoop* werd in juli 1923 op naam van Francien en hemzelf bij de arrondissements-rechtbank van 's-Hertogenbosch ingediend, nadat hij in overleg met de notaris aan de andere meerderjarigen elk f300 voor hun eigendomsrecht had betaald – zoals later ook aan de andere kinderen. Waarna de rechter - de argumenten voor verkoop honorerende – hen tot verkoop machtigde, Francien *voor zich als vruchtgebruiker en als moeder-voogdes van Abraham Dingeman en Cornelis den Dunnen*. De veiling vond plaats in september, en leverde Teun netto f11.000 op, naast de verplichting om zijn moeder tot aan haar dood wekelijks van f18,60 te voorzien.

Het werd echter steeds duidelijker - ook voor haarzelf - dat Francien niet langer alleen kon blijven. En omdat Teun wist dat er op het particuliere vlak veel aan liefdadigheid werd gedaan, in het bijzonder ook in de christelijke geloofssfeer, benaderde hij zijn schoonvader-predikant, met wiens hulp en voorspraak de Johannes Stichting in Nieuwveen bereid werd gevonden om haar op 25 januari 1925 toe te laten. Waarmee haar zelfstandig leven na zes jaar Strijp ten einde kwam.

De Johannes Stichting was een religieus-sociale instelling *voor oude mensen die zich niet staande konden houden en niet door familie konden worden verzorgd*. Vanaf de oprichting in 1887 was dat betaald uit donaties en legaten, aangevuld met een pensioenprijs van f 4 per week, die door Teun per kwartaal werd gestort. In het standaard formulier voor haar toelating stond:

- afkomstig van Bakkerstraat 18 in Eindhoven
- plaatsing op eigen verzoek voor rekening van T.J. den Dunnen te Oostburg (waar Teun inmiddels schoolhoofd was)
- geen idiotisme, krankzinnigheid of enige daarmee verwante ziekte of ook slepende of ongeneeslijke kwaal
- gezondheid: goed

Kostendekkend was de verzorging echter niet. De behuizing was na vele verliesgevende jaren in slechte conditie, en de verzorging aan de schrale kant. Zozeer dat Francien erover klaagde en Teun ging uitzien naar een beter adres. En dat vond in Breda. Op 5 januari 1928, na een verblijf van slechts drie jaar, kon

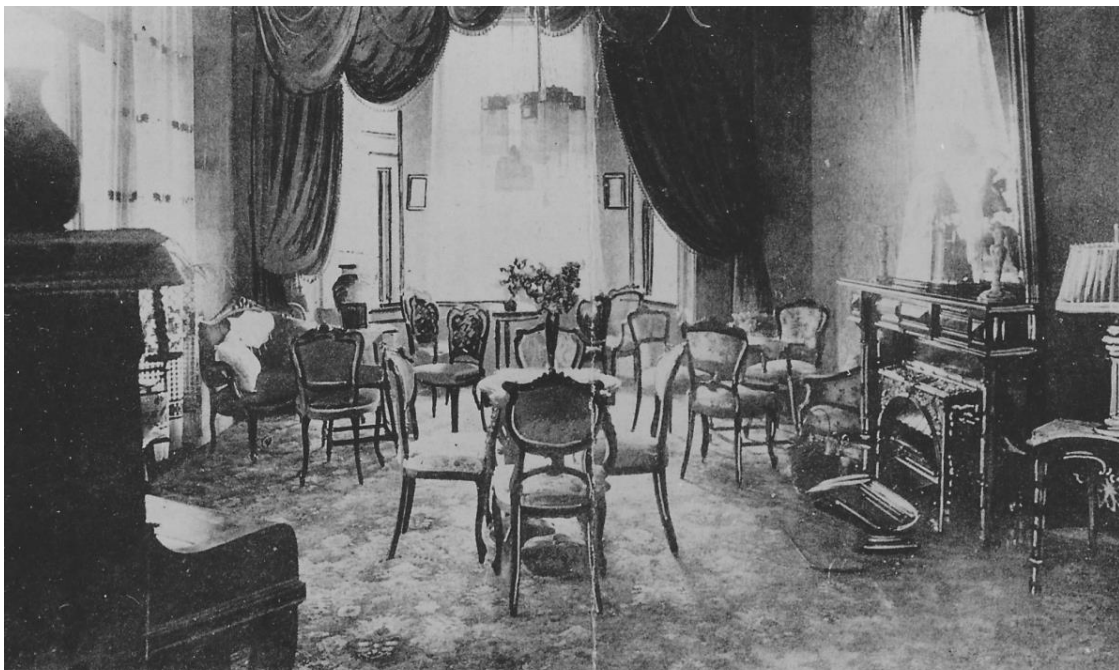
ze daar naar Huize de Mark, aan de Baronielaan 175. Een prachtige, imposante villa, met een chic interieur, en eigendom van de Nederlands hervormde gemeente in Breda die over veel geld kon beschikken. Dat kwam voor een belangrijk deel doordat koningin Wilhelmina Breda

als erfdeel van de Oranjes zoveel mogelijk protestant wilde houden. En er in slaagde om de hoge maatschappelijke posities - burgemeester, staf van de KMA, rechterlijke macht en advocatuur - bekleed te krijgen door vertegenwoordigers van de voornaamste, veelal ook heel rijke protestante families in ons land. Die veel deden voor de arme leden van de kerk. De

Brada. Rusthuis „De Mark'', Baronielaan

commandant van de KMA was regelmatig president-kerkvoogd. Ene Zoutland liet de hervormde gemeente een landgoed na. En er was een *Maatschappij voor Welstand in Brabant*, die uit de opbrengst van vele bezittingen in de hele provincie arme protestanten steunde, en nog altijd een hele straat huizen bij de Grote Kerk in Breda bezit.

Conversatiezaal Rusthuis en Herstellingsoord De Mark, Ginneken.

Het *Rusthuis en Herstellingsoord voor Zwakken en Hulpbehoevenden*, zoals de officiële naam luidde, was bepaald exclusief. Er woonden ook verarmde mensen van adel, er werden nooit meer dan twaalf personen toegelaten, en er stond een zuster/verpleegster aan het hoofd. Met prettig vrouwelijk personeel. Allemaal héél wat anders, héél wat beter dan Nieuwveen, Francien was er heel tevreden mee. Vier jaar lang. Want doordat met name ook het onderhoud van huis en tuin te kostbaar werd, kon zelfs de rijke hervormde gemeente het hier niet volhouden. In 1933 werd het pand opgegeven en verruild voor een nieuw onderkomen: “De Breedonk”, ook in Breda. Dat was eenvoudiger, maar niet minder prettig. De leiding en het personeel bleven hetzelfde.

Fijne verzorging. Maar door de voortgang van haar aandoening merkte Francien daar almaar minder van. Na nog bijna twee en een half jaar in de Breedonk overleed zij op 19 januari 1936, bijna 69 jaar oud. Haar kinderen hadden toen samen negen kleinkinderen, waarvan de oudste zeventien was. Geen van allen wisten ze dat ze deze grootmoeder nog hadden. En Teun die voor de begrafenis en een graf was komen zorgen heeft daar met geen van haar nazaten over gesproken. Waar overigens de weduwe B.C. den Dunnen - zoals zij overal te boek stond - volkomen vrede mee zou hebben gehad.

Maar dat mag niet doen vergeten dat zij eenendertig jaar lang, in haar huwelijk met Bas, een goede vrouw en moeder is geweest. Zoals ik mij dat herinner van mijn eigen ouders: naast onze vrolijk opgewekte vader was er onze wat rustiger moeder, die haar man altijd steunde en trouw terzijde stond, en met de kinderen lief en zorgzaam omging, warmer dan hij. Wat ook jongste zoon Cor van zijn moeder zou bijblijven, hoewel hij als enige vier jaar lang, tot aan het moment van haar opname toe, haar “afwezigheden” had moeten meemaken. De andere kinderen moeten nog meer fijne ervaringen hebben gehad, maar gingen eerder uit huis, en verdrongen ze zo sterk dat er nooit meer een woord over naar buiten kwam. Hun moeder Francien had echt beter verdiend.

VOORoudERS VAN DRIMMELEN

1480 -1777

Oud Drimmelen

1480 – 1663

Drimmelen

1663 - 1777

Inleiding

De vroegste die gevonden werd door Louis van Suylekom werd als Cornelis Geraerts geboren in 1508. Louis is degene die mij vrijwel alle informatie die voorkomt in dit verhaal verschaft - in de jaren 2000 t/m 2003 - deels vanuit zijn *Drimmelen 350 jaar – 1645-1995*, deels uit bezoeken en uit intensieve briefwisseling in die jaren. Met over de eerste generaties zonder achternaam echter slechts summiere informatie, aangezien die in de doop-, trouw- en begraafboeken maar sporadisch zijn terug te vinden. Van hen heb ik nu vanaf rond 1480, vanaf Cornelis' vader Geraert, een reconstructie gemaakt. En vond bevestiging van hun latere namen in de bewaard gebleven lijsten van pachters van visrechten over de periode 1580 – 1780, waarin zij vrijwel ononderbroken voorkomen.

Die lijsten bevinden zich in Breda in het archief van de Oranje-Nassau's, die al vanaf 1411 eigenaar waren van een groot deel van west Noord Brabant. Met in Geertruidenberg een rentmeester die de visrechten ging uitgeven toen dat relevant werd. Ze tonen aan dat deze voorouders zalmvisser waren, en bovendien dat ze tot de beter gesitueerden onder die vissers behoorden. Want om te mogen pachten moest je een garantie kunnen stellen – als borg voor tegenvallende vangsten, overlijden of anderszins – met een bewijs dat je daar goed voor was.

Vanuit deze gegevens is aannemelijk te maken – en dat doe ik ook hier maar al te graag – dat voorouders van onze Van Drimmelens eind jaren 1200 als ontginners zijn komen meewerken aan de inpoldering van Grote of Zuid Hollandse Waard. En daar toen al op visvangst zijn overgestapt.

Terzijde

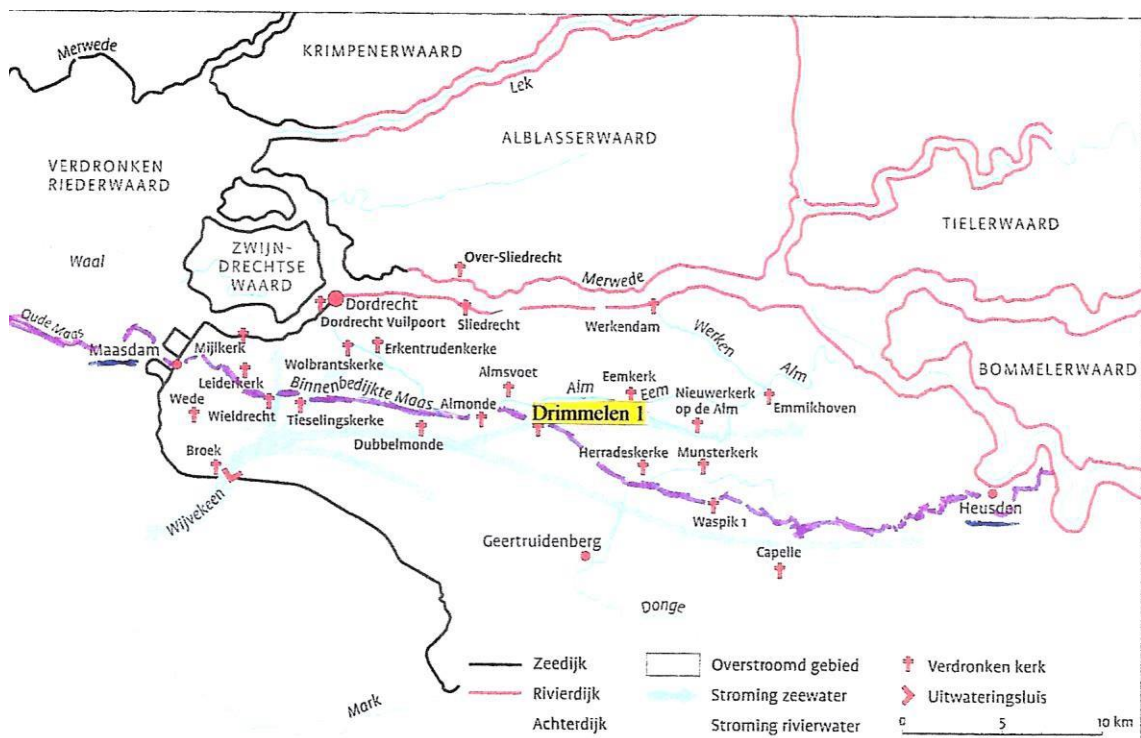
In de jaren 2000 t/m 2003 woonden wij op Malta. Maar kwamen in de zomermaanden naar eigen land, waar ik naast de bezoeken aan Louis ook actief was met archiefbezoeken voor informatie over mijn voorouders van moederskant. Onder andere in Gorinchem op 9 september 2002. Op zijn Amerikaans *Nine eleven*, de datum van de vernietiging van de Twin Towers in New York door islamitische terroristen. Emile jr zag het *live* op tv in Aruba, belde direct zijn moeder die het mij weer doorbelde. Het schokte mij. Ik zei het de archivaris, verloor mijn concentratie, vertelde het aan voorbijgangers op weg naar de auto. Beelden die mij altijd zijn bijgebleven.

Voorgeschiedenis

Tussen 1273 en 1281 werd de Maas eerst bij Heusden en vervolgens met sluizen bij Maasdam afgedamd, ter voorbereiding van de inpoldering van de Grote of Zuid-Hollandse Waard. Door de Graven van Holland, die als leenheren van de Duitse keizer de vrijheid hadden om woeste gronden door inpoldering tot vruchtbaarheid te brengen. Deze destijds grootste middeleeuwse polder werd de graanschuur van het graafschap Holland, en het daar gelegen dorp Drimmelen zal dan ook voornamelijk een landbouw-gemeenschap zijn geweest. Maar het dorp lag aan de oever van de *Binnenbedijkte Maas*, en onder de jongere zonen die niet voor opvolging van het landbouw-bezit in aanmerking kwamen, zullen er zeker zijn geweest die gingen vissen. Op de vissen die via de sluizen vanuit de achterliggende rivier of vanuit de zee langs kwamen zwemmen. Zoals de voorouders van onze Van Drimmelens.

Dat ging goed totdat de polder bij de Sint Elizabethsvloed van 1421 volledig overstroomde door het bezwijken van de zuid-westelijke Wijkeveendam. Dorpjes en landerijen verdwenen in de golven. En terwijl het oostelijke deel opnieuw werd drooggelegd, bleef in het westen – ten noorden van Geertruidenberg – de watervlakte voortbestaan. En daar begon de geschiedenis van onze vissende voorouders.

De loop van de Oude Maas is aangegeven in paars, als illustratie bij pag. 78.

Bron: De Bosatlas van de Geschiedenis van Nederland, 2011

Tien Generaties 1480 - 1789

± 1480 - ???? **Geraert** NN

(1) huwt ± 1505 een onbekende van ± 1485

(2) **Cornelis** Geraerts van 1508

1508 - ???? Cornelis Geraerts

huwt ± 1525 een onbekende van ± 1508

(3) **Cornelis** Cornelisse van ± 1525

± 1525 – 1585 Cornelis Cornelisse

huwt ± 1545 met Anna Govertsen ± 1522 - < 1600

(4) **Geraert** Cornelisse van ± 1545

± 1545 – 1619 Geraert Cornelisse

huwt ± 1570 met Janneke Goverts ± 1550 – 1613

(5) **Govert** Geraerts van ± 1574

± 1574 – 1619 Govert Geraerts

huwt ± 1600 met Tanneke Cornelisse ± 1580 - >1610

(6) **Cornelis** Goverden van ± 1605

± 1605 – 1662 Cornelis Goverden

huwt ± 1635 met Anna van Beyerens ± 1615 - >1645

(7) **Govert** Cornelisse van ± 1640

± 1640 - <1696 Govert Cornelissen van Drimmelen

huwt ± 1665 met Anneken Adriaans ± 1645 - < 1696

(8) **Klaas** Goverden van ± 1675

± 1675 – 1750 Klaas Goverden van Drimmelen

huwt 15.06.1697 met Dingena Adams ± 1680 – 01.04.1737

(9) **Adriaan** van Drimmelen 20.07.1710 – 22.07.1789

1710 – 1789 Adriaan van Drimmelen

huwt 30.12.1742 met Catharina Vermeulen 13.10.1720 – 15.01.1806

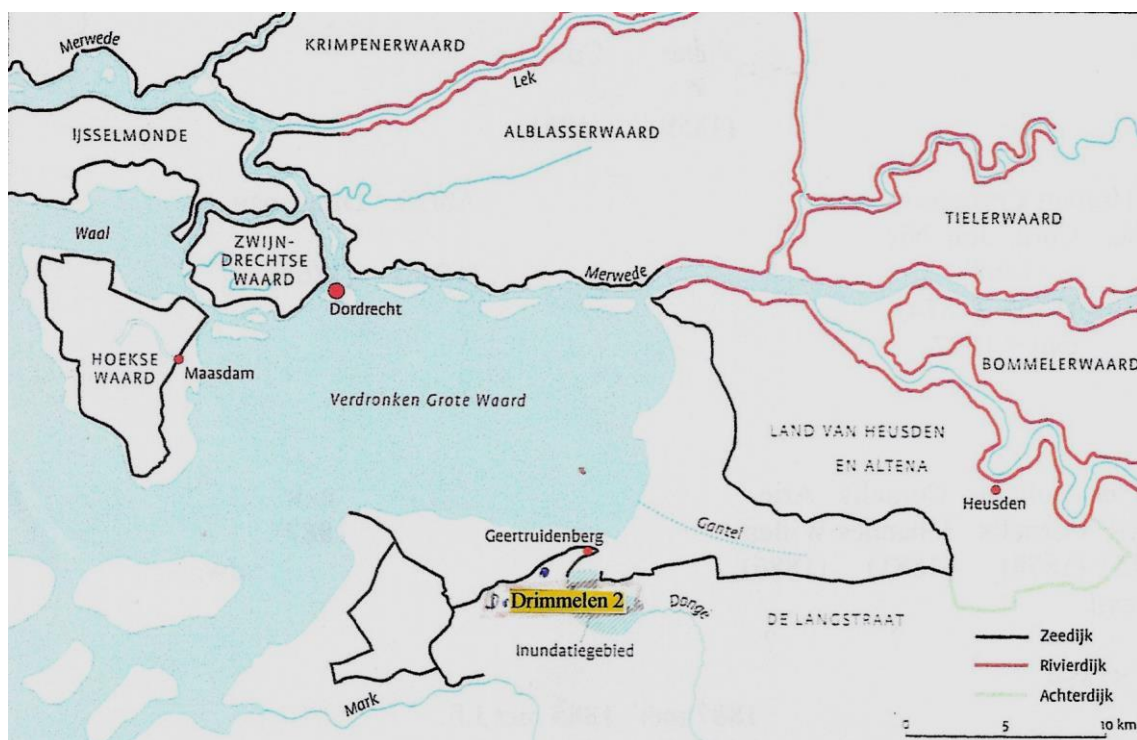
(10) **Abraham** van Drimmelen 28.03.1745 – 18.01.1796

De Voorouders in Oud Drimmelen (1430 -1663)

Nog zonder achternaam (1430 - 1560)

De plaats heet tegenwoordig wel Oud Drimmelen, maar de verdrongen voorzaten die hun hebben en houden rond 1430 overbrachten naar het zuiden, noemden het daar eerst Nieuw Drimmelen en later gewoon weer Drimmelen. Het was een ietwat hoger gelegen plek, flink landinwaarts en aan een vaart die toegang gaf tot de Verdrongen Waard. En met ongeveer 150 inwoners geen grote gemeenschap, die behalve van visvangst leefde van landbouw, veeteelt en turfwinning. Het zou nog een halve eeuw duren aler Geraert werd geboren, en over diens ouders en grootouders ontbreekt informatie. Maar hun ervaringen waren dezelfde.

Het begon ermee dat aanvankelijke plannen om de Waard opnieuw in te polderen op de lange baan raakten. Doordat er tot aan het einde van de eeuw voortdurend gevechten oplaaiden om de zeggenschap over Holland. En in de tussentijd veranderde het verdrongen land in een enorme watervlakte, waar de zee vrij spel had en waar al gauw een enorme doortocht-route ontstond voor vissen die vanuit zee naar zoet water zwemmen om daar te paaien, zoals elft, zalm en steur. Dat waren schaarse, bij de rijken en voornamen zeer geliefde vissoorten, vooral de zalm. En de bewoners in de aangrenzende randgebieden ontdekten alras dat daarmee de grote ramp voor een enorme bonanza had gezorgd, en gingen er van profiteren zolang als dat kon. De hele rij van onze voorzaten deed mee. Een kleine honderd jaar visten ze er profijtelijk op los, tot hun overheden uiteindelijk besloten om de Waard dan maar verdrongen te laten, en hun graantje – in dit geval visje – mee te gaan pikken. Dat stond hun vrij, want zij hadden in hun gebieden allerlei rechten, waaronder die van "wind en water":

Bron: De Bosatlas van de Geschiedenis van Nederland, 2011

wie in hun domein een windmolen wilde exploiteren of vis wilde vangen was daarvoor een "kleinigheid" verschuldigd – de pacht. Die pacht werd in 1520 ingesteld. En al maakte zij de visserij niet onaantrekkelijk, zeker niet, alleen degenen die in de eeuw daarvóór financieel en sociaal waren komen bovendrijven kwamen voor dat pachten in aanmerking. Ook de Geraert van 1480 en zijn nazaten.

Nu had midden door de Waard de Oude Maas gelopen, en het gebied ten zuiden daarvan was bezit van de Nassaus. Evenals de vissers. Die derhalve het zuidelijke deel als "hun" gebied beschouwden, waar die van de Hollandse noordoever – onder meer uit Sliedrecht – niets te maken hadden. En omgekeerd. Dat had van begin af aan flinke ruzies gegeven, die na de invoering van de pacht ook een bestuurlijke dimensie kregen. Pas in 1560 werd hiervoor een praktische oplossing bereikt. De Prins van Oranje-Nassau, op wie het gebied was overgegaan, ging toen samen met de "Raad" van Holland scheep met landmeters en technici om de loop van de Oude Maas te reconstrueren. Vanaf een punt dat in het oosten nog boven water lag, recht ten noorden van Geertruidenberg. Er werden bodem-monsters genomen. Was de grond kleiïg, dan duidde dat op rivierbedding, was hij hard en stenig dan was dat oever. En van punt tot punt, in totaal op nog twaalf plaatsen in die grote watervlakte, werd zo voortgegaan. Beide partijen hadden een tekenaar mee die een kaart maakte van de loop; er werden op elk gemeten punt boei-tonnen geplaatst en onder elke boei werd, omdat boeien door storm en ontij van hun plaats kunnen raken, een molensteen afgezonken om de plaats definitief vast te leggen. Alles bijeen een technisch hoogstandje!

Het opmeten nam enkele weken in beslag, waarin men steeds verder zeewaarts kwam. De Drimmelse vissers konden het "op de voet" volgen. Ook de nu 52-jarige Cornelis Geraerts, in de marge van de dagelijkse vaart ter visvangst met zijn zoon Cornelis, die dit jaar zijn knecht was geworden. Het bracht bij hem een vroegere happening boven, waar hij zijn zoon nu van vertelde. Hoe hij zelf door zijn vader in 1515 als klein knulletje was meegenomen naar de spectaculaire inhuldiging in Dordrecht, een van de vele steden waarin keizer Karel V toen als graaf van Holland werd binnengehaald. "Kom mee, dan gaan we kijken", had zijn vader gezegd. Zoals mijn vader zei bij het krieken van de dag op 10 mei 1940, toen de lucht zwart zag van overkomende Duitse vliegtuigen, en de voorhoede van hun leger de Waalbrug overtrok. Net als ik zou Cornelis dat nooit vergeten.

Historische achtergronden (1430-1560)

Inmiddels zitten we aan het einde van een periode van ingrijpende veranderingen, zowel op religieus als politiek gebied. In de vijftiende eeuw was Europa nog uitsluitend katholiek geweest. Maar de kerk had het geloof steeds meer laten verloederen. Haar vele bezittingen en rijkdom waren door een steeds groeiend deel van de geestelijkheid – van laag tot hoog, maar vooral hoog – misbruikt voor het najagen van eigen aardse macht en voor een wellustig, soms zelfs liederlijk leven. De erediensden waren verworpen tot spektakelstukken, de domme gelovigen verleid tot aanbidding van heiligen en hun relikwieën, en tot het kopen van "aflaten" - ter vrijstelling van een bestraffing na de dood, voor op aarde begane "zonden". De betrokkenheid bij de kerk was vooral bij ontwikkelde mensen hierdoor weggeëbd. Er waren sterke bewegingen ontstaan om tot zuivering en verinnerlijking van het geloof te komen. In onze toen rijke en intellectueel sterke IJsselstreek was al vóór 1500 een Nederlands humanisme ontstaan dat een leven van eenvoud en ingetogenheid preekte, in oprechte navolging van Christus, aan de hand van nieuwe Bijbelvertalingen in de landstaal. De meest bekende denker en uitdrager van deze stroming was Erasmus. In onze vele stedelijke scholen

werden zijn opvattingen breed verkondigd en aangehangen, en zij kregen ook elders in Europa een wijde verbreiding. De beweging streefde nog geen afscheiding na, maar leidde wel tot een sterke bewustwording van hoe het anders kon op geloofsgebied. Dat schiep een ontvankelijke voedingsbodem voor het protestantisme, dat na het optreden van Luther in 1517 een snelle verbreiding kreeg - ook onder het "gewone volk" - en zich wél zou losmaken van de katholieke kerk. Of de "onzen" er al meteen ontvankelijk voor waren, valt niet na te gaan. Want pas rond 1593 werd hun dorpskerk *ingericht voor de Protestantse Eredienst*.

Het was voor de Lage Landen ongelukkig dat zij al ruim vóór 1500 in het bezit waren gekomen van de Oostenrijks- Habsburgse monarchie, wier macht en invloed zich nu over grote delen van Europa uitstrekte. Hun Karel V – in Spanje Carlos I - was bovendien vanaf 1515 *Rooms Keizer* van Duitsland, een functie die hem tot *de* wereldlijke verdediger maakte van het katholieke geloof. En dat nam hij zeer serieus. Hij verbood het protestantisme niet alleen, hij bestreed het actief, vanaf 1522 met inzet van de Inquisitie. Dat was een stelsel van speciaal voor geloofszaken ingestelde onafhankelijke rechtbanken, die los stonden van - en dus een inbreuk vormden op - de gewone rechtspraak met zijn binding aan plaatselijke en regionale tradities. De vele boekverbrandingen, en de niet brede, maar wel scherpe onderdrukking van de protestanten wekten dan ook weerstand en tegenwerking. Maar men had er mee te leven, in alle Zeventien Provinciën. In Duitsland was dat anders. Daar was hij als keizer slechts de *primus inter pares* en kon hij niet beletten dat een aantal van de vele vorstendommen, onder leiding van hun eigen heerser, zich tot het protestantisme bekeerde. En durfde hij hen daarvoor niet te beoorlogeren, want hij had héél Duitsland nodig in zijn strijd tegen een groter gevaar: dat van de opdringende islam. Die was in de voorgaande eeuwen wel teruggedrongen uit Spanje, maar komen opzetten uit Turkije. Zozeer, dat de Turken in 1529 tot voor de poorten van Wenen waren opgerukt. Dat was in Karel's thuisland!

Een ingrijpende verandering trad in 1544 ook op voor het Duitse grafelijke Huis van Nassau-Dillenburg. Dat al in 1403 grote bezittingen in onze Lage Landen had verworven via het huwelijk van hun Engelbrecht I met Johanna van Polanen. Die de Baronie van Breda en de Lek had meegebracht, alsmede de Markizaten van Bergen op Zoom en van Veere, en een groot aantal Heerlijkheden in Holland, Brabant, Henegouwen, Utrecht en Zeeland. Bezittingen die samen met het prestigieuze prinsdom Orange aan de Rhône door ene René van Nassau waren geërfd. Die in 1544 op 25-jarige leeftijd sneuvelde bij een beleg. En bij testament de oudste zoon van Willem van Nassau-Dillenburg en Juliana van Stolberg tot zijn erfgenaam had gemaakt. De elfjarige Willem, die daarmee in één klap de voornaamste en rijkste edelman in de Zeventien Provinciën werd.

Maar pas nadat zijn luthers-protestantse ouders hadden ingestemd met de eis van de keizer dat hij dan een rooms-katholieke bestuurlijke opleiding zou gaan volgen. Waarin Willem zich ontpopte tot een briljante jongeling, met grote diplomatieke gaven, die zijn meesters voornaamste vertrouweling werd tijdens diens veelvuldig verblijf in Brussel. Waar Karel graag verblijf hield omdat zich dat midden in het meest welvarende en rijke deel van zijn bezittingen bevond. Uiteindelijk werd Willem hem zo dierbaar dat hij op díens schouder leunde bij het in 1555 bekend maken van zijn aftreden - vanwege een snel afnemende gezondheid.

De Zeventien Provinciën - gezamenlijk de huidige Benelux – kwamen toen samen met Karels Spaanse bezittingen in handen van zijn zoon Philips II. Een erfgenaam die een hekel had aan ons kille klimaat en in 1559 definitief naar Madrid vertrok. Na de aanstelling van Margaretha van Parma als Regentes en van Willem tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. Die

in 1554 slim de voornamen Filips Willem had meegegeven aan zijn oudste zoon en erfgenaam van de prinselijke titel, uit zijn huwelijk met Maria van Buren.

Nog altijd zonder achternaam(1560 - 1663)

Dit waren de jaren van Geraert en zijn zoon Govert. Jaren waarin de tachtigjarige oorlog woedde en waarin Drimmelen al in 1573 protestants werd, zonder dat blijkbaar de op en neergaande strijd het dorp heeft geraakt. Maar ze leden wel schade aan hun steken door langsvarende oorlogsschepen van eigen partij en vijand, die soms ook nog eens de fuiken lichtten voor een lekker hapje. Wat door de beveiligingsschepen die de Prins beschikbaar had gesteld – kun je nagaan hoe profijtelijk de visserij was – niet altijd kon worden verhinderd. Ook maakten ze er op afstand het een en ander van mee. In juli 1600 zagen beiden, samen met de andere vissers die uit Geertruidenberg naar huis terug voeren, tegen de verre kim een stroom van ruim negenhonderd oorlogsschepen langsvaren. Op weg met Maurits naar de slag bij Nieuwpoort. En tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch in 1649 door Frederik Hendrik – een spektakel waar grote groepen hooggeplaatsten naar kwamen kijken – profiteerden zij mee van de vraag naar neusjes van de zalm voor die voorname lieden daar.

Toen hadden zij al de overstroming van 1640 achter de rug. Nog veel zwaarder dan eerdere stormvloed, die ook al tot schade aan de kerk, verdrongen vee en verlies van oogst hadden geleid. Nu kwamen zo grote delen land onder water te staan, dat eindelijk werd besloten tot maatregelen: de samenvoeging van de bestaande vele kleine polders tussen Geertruidenberg en Hooge Zwaluwe tot één groot nieuw geheel, de Emiliapolder. Met een sluis die directe toegang gaf tot de visgronden in de Waard, die inmiddels de naam Bergse Veld droeg. Welke sluis in 1646 zijn eerste sluiswachter kreeg en waar zich acht zalmvissers vervolgens vlak achter gingen vestigen. Met Govert als zesde in 1663.

Op weg naar de Republiek van de Zeven Provinciën (1560 -1663)

Oranje had zich na Filips vertrek tot de voornaamste en invloedrijkste medewerker van de Regentes ontwikkeld. Bij wie hij voortdurend pleitte voor vrijheid in geloofszaken. Wat gelet op zijn eigen vele bezittingen in katholieke zowel als protestantse gebieden heel verstandig was, en voor zijn vorst – zo betoogde hij - voor rust en samenhang zou zorgen in diens gebieden. Want het protestantse geloof greep steeds meer om zich heen, en Willem zelf, die in 1561 voor de tweede maal getrouwd was, met de dochter van een opstandige lutheranen-aanvoerder in Duitsland, raakte ook in de ban ervan. Sloot er zich in 1567 bij aan. Waarop Filips hem in de ban deed, zijn bezittingen verbeurd verklaarde, een prijs op zijn hoofd stelde, en zijn oudste zoon als gijzelaar naar Madrid liet brengen.

Inmiddels was het verzet tegen de inquisitie steeds feller geworden. De opgekropte gevoelens sloegen door naar een *beeldenstorm*, een felle aanval op het uiterlijke, bijgelovige vertoon in de katholieke kerken, waaruit op vele plaatsen beelden en schilderijen werden weggehaald en vernietigd. Wat bij Philips, die een nog feller verdediger van het roomse geloof was dan zijn vader, de stoppen deed doorslaan. Hij zond vanuit Spanje een leger onder de hertog van Alva, die een intense terreur op gang bracht, waarin duizenden slachtoffers vielen. Vele protestanten ontvluchtten het land. En toen hij ook nog - zonder het vereiste overleg - de *tiende penning*, een heffing van 10 procent op alle handelstransacties, invoerde ter financiering van zijn leger, was in het land de maat vol. Het volk – bestuurders voorop – kwam in opstand en Willem stelde zich aan het hoofd ervan. Zo begon in 1568 de tachtigjarige oorlog.

De Spaanse legers drongen aanvankelijk sterk op, tot Alkmaar toe, maar daar begon in 1573 de victorie: het beleg werd afgeslagen. En Maurits, die na de moord op zijn vader in 1584 het

opperbevel had overgenomen, bleek een geniale bevelhebber. Met een goed betaald en gedisciplineerd leger kreeg hij rond 1600 heel Holland, Zeeland en Utrecht vrij, en zorgde met hulp van bouwkundig genie Simon Stevin dat dit gebied adequate verdedigingswerken kreeg om verdere Spaanse aanvallen af te slaan. En nadat hij ook nog eens grote delen van de overige provincies had bevrijd, van een Filips die elders oorlog was gaan voeren en daarmee enorme verliezen had geleden, kwam het tot een twaalfjarig bestand (1609-1621). Waarin de Republiek zo rijk en machtig wist te worden dat zij daarna als vanzelf groeide naar vrede en internationale erkenning als protestantse staat in 1648. Nadat èn Maurits èn Frederik Hendrik inmiddels waren gestorven. En waar het bezit van Orange weer in Nederlandse handen kwam nadat Willems oudste zoon Filips Willem in datzelfde jaar 1648 kinderloos in Madrid was overleden. Bij de zoon van Frederik Hendrik, die aldus Prins Willem II van Oranje- Nassau werd.

Vier Van Drimmelens in Drimmelen (1663 – 1777)

Govert was een jaar of dertig, vijfendertig toen hij bij de sluis kwam wonen. Zijn vader was net overleden, hetgeen hem wellicht de extra financiële ruimte gaf om de stap te zetten. Hij werd de eerste Van Drimmelen, zal zich bij zijn huwelijk in hetzelfde jaar 1663 met Anneken Adriaans zo kunnen hebben genoemd. Er is van hem al wat meer bekend dan van zijn voorouders. Dat hij en zijn vrouw al gauw een zoontje Cornelis kregen, en in 1675 een zoon Klaas. Die beiden op de pachtlijsten voor komen, enkele malen in hetzelfde jaar, nadat Klaas in 1697 getrouwd was en voor zichzelf begonnen. En negen kinderen kreeg, waaronder twee zoons die ook zalmvisser werden en bovendien als eersten genoemd worden met een functie in het kerkbestuur: Adam als ouderling in 1754-55 en later Adriaan als ouderling en diaken. Beiden pachtten ze ook steken, Adam in 1745-50 zelfs een hele grote reeks. En van beiden is nu ook vastgelegd dat zij en hun familie chic in de kerk zijn begraven. Het eerste complete beeld van welgestelde zalmvissers.

Adriaan huwde in 1742 een tien jaar jonger meisje uit Hooge Zwaluwe, Catharina Vermeulen. En daarmee zijn we dan bij Bram beland, die in 1777 trouwde met Heiltje van Strien, de achterkleindochter van de Ary de Bruijn die kort na Govert ook naar de sluis was gekomen, de aangrenzende herberg ging bewonen, en wiens zoon in 1722 sluiswachter werd. Het brengt mij op het punt waarop ik voor alle nog ontbrekende achtergronden naar het verhaal over Jan kan verwijzen. En voor de historische achtergronden naar het verhaal over Hagestein, dat meer meemaakte dan Drimmelen, want dat bleef in het rampjaar 1672 buiten schot. Zodat ik hier mijn Van Drimmelen verhaal afsluit.

BIJLAGEN

De pachtbrief van Cornelis Adriaens

De afstamming Francine den Haan

De Pachtbrief van Cornelis Adriaens

(van Freek van Toor)

Transcriptie

Allen dengen die dese brief sellen sien ofte hoere lesen doe ick verstaen **Cornelis Ariaens alias Den Dune** woenachtich tot Hagestein dat ick vanden Eerbare Heere vicedeken ende capittel der kercken **van Oudemunster t'Utrecht** in pacht en huirdere ontfangen hebben thien jaer lanck duren ingaen petri ano sess en veertigh **twee mergen** lants soe groot soe cleyn als die geleghen sijn van outs tot Hagestein **inder Eng** daer boven die kerck ofte kerckm's van Hagestein en beneden de erfgenamen van Jan Gerritsen tot Vianen naestgelant sijn **den selve heeren en hoere kercken toehoerend om een seker jaerlicxse pensie alsoe om thien goede gouden keyser carolus gulden twintigch stuviers** voor die gulde gerekent of die weerde daer voer aen goet pan (= pand?) met te betalen den voors heeren oft hoere cameraer inder tijt t'utrecht in hoere kercke op mijne cost anxst en arbeit vry gelt **en om twee goede pacht capoenen** vuyt gesondert ope oirlich ope way (= waay, storm?) en nieuwe here schattinghe daervan die heeren my sullen doen als men boven en beneden doen sall. Die een helft van voers gelde mit alle die caponen voors **op synte Maertens dach inder winter** ... naest comende **die ander helft op sinte Petrus dach id cathedra** die naest volgend of binne xiiii dage nae elcke termijne voers onbegrepi (= o[nder]begrepen) en soe voort jaerlix dese voors thien jare lanck geduren mit dusdanige voorwairden waert van tot dat ick desen voors pacht jaerlix niet vol en al en betaelde als voors in soe welle ick geheelen en all van deser huijre were en van alle rechte en toeseggen dat ick hadde aent lant voirs en dat quame dan vrij en ledich weder ande heere en hoere kercken hoore vrijen wille daer mede te doe soeveere sy dat weder aenneme woude en anders (niet?) behoude hem al hoere afterstadige (= achterstallige) pacht die hem dan afterstadigh en onbetaelt ware den sy sullen moege doe vuytpande vuyt alle mijne goede waer die bevonden sullen werden als here domeyne ofte excysen mit alle boede vervonne sonder aergelist in oirconde der waereyt **heb ick gebeden Anthonis Jacobs coster tot Hagesteyn desen brieff over mij te besegelen mit syne segel twelck ick Anthonis voeren ter bede van Cornelis Ariaens voers geerne gedaen ende mijn segel over hem aen dese brieff gehange hebbe**
Gegeven int iaer ons Heere **duijsent vyfhondert sess en veertigh op synte Petrus avent ad cathedra**

Bron

223 Kapittel van Oudmunster te Utrecht

3. Goederen van het kapittel

3.4. Landerijen, huizen en dergelijke

3.4.5. Overkwartier

1303 Pachtbrief van 2 morgen land in de Eng te Hagestein, 1546 febr. 21

1546 21/2 [Oudmunster 1303] pachtbrief voor Cornelis Adriaensz alias den Dune, van 2m te Hagesteyn inden Engh, bovenliggend Oudmunster, beneden liggend erfgenamen van Jan Gerritsz te Vianen; voor hem zegelt Anthonis Jacobsz, coster te Hagesteyn (Z)

Toelichtingen

Pachten worden gewoonlijk betaald in natura (vooral koren, rogge, gerst, haver, tarwe), dit in tegenstelling met de cijnzen die doorgaans in geld vereffend worden, waarbij soms ook capoenen, hinnen of eieren komen, uitzonderlijk ook graan of schoven.

Pensie: Een vaste uitkering uit de opbrengst van land, van een ambt enz., die aan een ander verschuldigd is.

Pachten worden gewoonlijk betaald in natura (vooral koren, rogge, gerst, haver, tarwe), dit in tegenstelling met de cijnzen die doorgaans in geld vereffend worden, waarbij soms ook capoenen, hinnen of eieren komen, uitzonderlijk ook graan of schoven.

(Boerderijpacht in de Baronie van Breda : 15e-18e eeuw, C. Buiks, 1998. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda "De Oranjeboom").

Kapoenen, gecastreerde vetgemeste hanen waren geliefd bij lekkerbekken. Ze waren wel het dubbele waard van gewone hoenderen. Als leverdatum wordt soms genoemd St. Thomas (21 december). De kapoenen moesten vet zijn, zoals verschillende keren geëist wordt; men spreekt ook wel van 'oprechte capoenen' of van 'gerichte capuynen'. Oprecht betekent hier 'deugdelijk, naar den eisch zijnde' en 'gerichte' heeft ook deze betekenis.

Gevaar van schade, verantwoordelijkheid, **risico**, in oorkonden zeer gewoon, vgl. Burman, Utr. Jaarb. 1, 109.

Utrechtsche Jaarboeken van de vyftiende eeuw, vervattende het merkwaardige in het Gesticht, en voornamentlyk in de stad Utrecht, zedert den jare 1402. en vervolgens voorgevallen.

T'zamen gestelt door Mr. Kasper Burman. T'Utrecht, By J. H. Vonk van Lynden, 1750, 1751, 1754. 8°. 3 dl. Dl. 1: [XXXVIII] a,525 a,[39] blzz.; dl. 2: [X] a,542 a,[38] blzz.; dl. 3: XXVI a,545 a,[30] blzz.

Op onses selves cost, ende op ons selves anxt, ende op ons selves scade ende verlies, Mieris 2, 53a., Holland/Vlaanderen, 1299-1356

“op mijne cost ampt ende aerbeijt zonder eenighe vande cortinghe oft verminderighe des pachts voirsz[egd] van wat saecke dattet toecomen mochte oick van outschildgelt vrij aende van allen andere ongelden niet uijtgesonert dan alleen open orloghe ende open waden daer van mijn bij den voirsz[egde] heeren gedaen sal worden als zijluijden komen ende beneden hoiren anderen pachters doe sullen”. Elcs jaers op onsen, of onser nacomelinge, dair dat voirsegede op comen sal, cost, anst ende arbeyd, 324a, 1753-1756, vgl. 323a.

Jaerlix te betalen .. op onsen cost, anxt ende arbeit, Nijh. 1, 405, Noord-Oost Nederland.

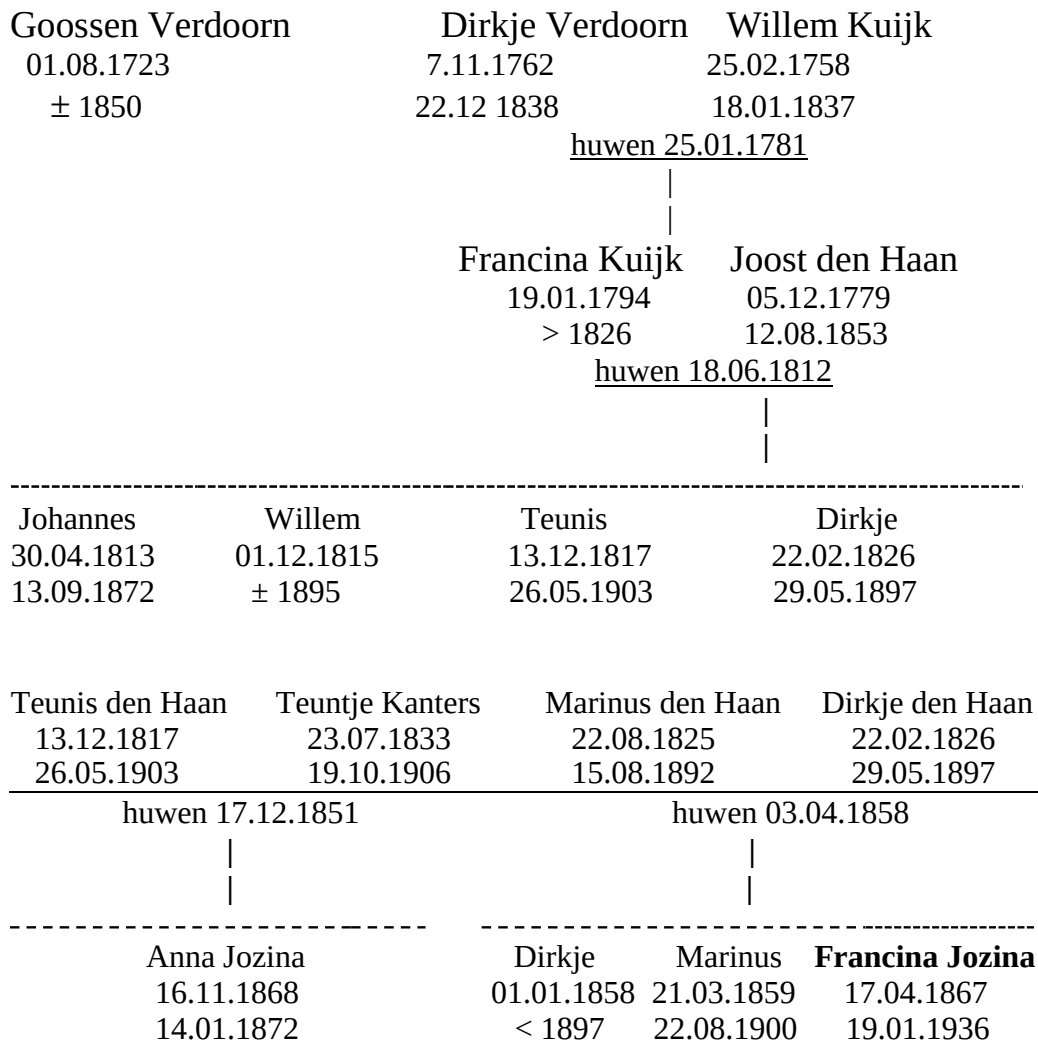
In de 16e en 17e eeuw werd de pacht uitgedrukt in guldens per morgen vrij geld. Dit betekende, dat de pachter de normale grondlasten betaalde, zoals de verponding en de polderlasten, en ook het onderhoud van de gebouwen bekostigde. Buitengewone lasten zoals extra-ordinaire verponding en polderomslag kwamen echter voor rekening van de verpachter. In de tweede helft van de 17e eeuw werd het steeds meer gebruikelijk om de huursom vast te stellen in eensgevend geld, ook 'eens geld' genoemd. Daarbij kwamen de grondlasten en de onderhoudskosten van de gebouwen geheel voor rekening van de eigenaar; de huurder betaalde deze kosten voorlopig wel, maar mocht ze in mindering brengen op de pachtsom. Zie voor de begrippen 'vrij geld' en 'eens geld': Z. van Doorn, Vrij geld en eens geld in oude pachtcontracten van Zegveld. Versl. Meded. Veren. Uig. Br. Oud-Vaderl. Recht 12 (1962): 455-466.

in elcke tijtt der betaelinghe te betaelen jaerl[ijcks] ons ofte onsen cameraer indertijt binnen d[e] stadt van Utrecht op S[in]t Petersdach ad cathedram of binnen 14 daegen daer naest volgende enbegrepen op de heer Rutgher van Haersolte voors[eid] ende sijn successeurs **cost ancxt ende arbeit vrijgelts** sonder enige v[er]minderinge des voors[eide] pachts in manieren ende penen als hier nae besc[hreven] staen inden eersten so en mogen heere Rutgher van Haersolte ende sijne erven daer desen op comen sal onser voors[eide] kercken thienden v[er]copen, v[er]setten noch v[er]sellen noch aen ijemant anders brengen buijten onsen wille ende consentie en[de] naer dode van heere Rutgher van Haersolte voorn[oem]t sullen onse

Bijlage 2

De afstamming van Francine den Haan

Alle voorouders zijn geboren in Werkendam, behalve de kinderen van Marinus en Dirkje, die als vrachtschipper Dordrecht als thuishaven hadden. Waar Francien geboren werd, die begin 1873 op vijfjarige leeftijd aan Teunis en Teuntje werd toevertrouwd. Voor wie zij als hun enige en eigen dochter werd.

Goossen Verdoorn, de steenrijke erflater, moet welhaast een griendbaron zijn geweest. Via zijn zus Dirkje, gehuwd met schipper Willem Kuijk, belandde een deel van zijn erfenis bij haar kleinkinderen, waaronder Teunis en Dirkje. Welke laatste in haar leven veel tegenslag kreeg: een zoontje vóór Francine overleed jong, haar man Marinus kwam om bij een storm, onder een omgewaaide mast, haar dochter Dirkje overleed vóór haar, en zijzelf kwam door toedoen van haar schoonzoon tot een ongewenst einde.

**Als mijn vaders enige zoon heb ik twee zonen en twee kleinzonen
die de naam “den Dunnen” dragen**

**Dit is het laatste deel van mijn familiegeschiedenis.
Eerdere delen waren:
Onze Smoldersafkomst 1540-1950
Mijn ouders en ik 1902-2017**